

Marius Collin Johanssen

Rikssamling eller nasjonsbygging?

En undersøkelse av norske historikers fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen.

Masteroppgave i Historie
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2023

Marius Collin Johanssen

Rikssamling eller nasjonsbygging?

En undersøkelse av norske historikers fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen.

Masteroppgave i Historie
Veileder: Randi Bjørshol Wærdahl
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag:

Denne masteroppgaven tar for seg norske historikers fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen. En sentral del av oppgaven har vært å undersøke hvordan historikerne har kommet frem til sine konklusjoner. Her er det et fokus på kilder, metode og om historieskrivingen deres tjener et formål. Etter å ha undersøkt fremstillinger fra 1800-tallet og frem til i dag er det tydelig at ladejarlenes plass i rikssamlingshistorien er som en motpart til kongene. Selv om fokuset på det nasjonale har blitt svekket og historikerne har begynt å undersøke sosiale og økonomiske årsaker til rikssamlingen har ikke det påvirket synet på ladejarlenes rolle i stor grad. Sentrale årsaker til at ladejarlene ikke kunne være de rettmessige herskerne i Norge er knyttet til deres hedenske tro og deres ætt. Det hedenske elementet i ladejarlenes fortelling forsvinner etter Håkon Sigurdsson jarls død, men for hans etterkommere blir kongenes ætt og arvekrav brukt av historikerne til å legitimere deres maktovertakelser. Frem til slutten av 1970-tallet opererte historikerne med at Olav Tryggvason og Olav Haraldsson var hårfagreættlinger, men med Claus Krag og sagakritikkens egentlige gjennombrudd i Norge viser han at denne slektslinjen er sagaskrivernes genealogiske konstruksjon. Det vil si at det tok mer enn 100 år før det ble grundigere undersøkt hvordan de to olavene overtok makten i landet. Det er uenighet om Olav Tryggvason var i Norge da Håkon Sigurdsson jarl døde, mens Olav den helliges maktovertakelse kom på bekostning av Håkon Eiriksson jarl. Så langt har ikke Krag's funn blitt bygd videre på, og derfor er det fortsatt et hull i forskningen.

Summary:

The topic for this master's thesis is a study of how Norwegian historians have viewed the Earls of Lade's role in the unification of Norway. A central part of this study is focused on how historians have reached their conclusions, with a focus on their sources, methods and if their work had an ulterior purpose. After studying the portrayals from the 1800s and through to the 21st century, it is clear that the Earls of Lade's role in Norway's unification is as the king's counterpart. Even with new methods and areas of focus like social and economic development, the views have yet to change significantly. The main arguments that are used to discredit the Earl's claim to power is related to their religion and lineage. The Earls had, at best, a claim to power in Trøndelag, while the kings could claim the whole country. Historians have used this as the main reason for a king's way to gain power, however, in the 1990s Claus Krag showed that neither Olav Tryggvason nor Olav Haraldsson was a part of Harald Fairhair's dynasty. Krag's view on the topic has not been applied by recent historians on this topic, which means that there are still some gaps in this field of research.

Forord

Da jeg gikk på videregående skole hadde jeg ingen anelse om hva jeg ønsket å studere fremover, men da søknadsfristene begynte å nærme seg valgte jeg å søke meg inn på et årsstudium i Historie. Jeg tenkte at hvis jeg ikke trivdes, ville det ikke være verdens undergang siden det bare var ett år. Tidlig på høstsemesteret forsto jeg at jeg hadde valgt riktig område, og nå sitter jeg og fullfører masteroppgaven nesten seks år senere. At jeg skulle komme så langt hadde jeg ikke trodd, men etter hvert som tiden gikk ble jeg mer og mer engasjert i de ulike emnene jeg har hatt. Nå som jeg er ferdig med masteroppgaven, leverer jeg den med stolthet og glede.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min for oppgaven, Randi Bjørshol Wærdahl, for gode tilbakemeldinger og grundig veiledning gjennom perioden. Jeg vil også takke mine foreldre, Eli Collin og Thor Robert Johanssen, for hjelp med korrekturlesing av oppgaven.

Marius Collin Johanssen

Trondheim 15.05.2023

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN OG TEMA	1
1.2 METODE	2
1.3 FORSKNINGSSTATUS	2
1.4 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSING	4
1.5 KILDER OG KILDEKRITISKE UTFORDRINGER	4
1.6 STRUKTUR FOR OPPGAVEN	6
2. HISTORIESKRIVING OG NASJONSBYGGING	8
2.1 INNLEDNING	8
2.2 DEN NORSKE HISTORISKE SKOLE 1830-1860	10
2.2.1 <i>Begynnelsen på rikssamlingen: etableringen av maktområder og maktgrunnlag</i>	12
2.2.2 <i>Sigurd Håkonsson jarl</i>	13
2.2.2.1 <i>Brudd i alliansen mellom Sigurd jarl og Håkon den gode</i>	14
2.2.3 <i>Håkon Sigurdsson</i>	15
2.2.3.1 <i>Håkon jarl blir en uavhengig hersker</i>	18
2.2.4 <i>Eirik Håkonsson jarl bringer ladejarlene inn i rikssamlingshistorien igjen</i>	20
2.2.5 <i>Slutten på ladeætten</i>	21
2.3 ERNST SARS SIN NASJONAL-DEMOKRATISKE SYNTSE	22
2.3.1 <i>Aristokratiets første krise</i>	23
2.3.2 <i>Sigurd jarl som «føreren for det hedenske aristokratiparti»</i>	24
2.3.3 <i>Håkon Sigurdsson jarl, høvdingenes naturlige fører</i>	25
2.3.4 <i>Eirik og Svein Håkonsson som stammehøvdingenes ledere</i>	26
2.4 HVORFOR PREGER LADEJARLENES RELIGION OG ÆTT SYNET PÅ DEM?	27
2.5 KONKLUSJON	32
3. NYTT ÅRHUNDRE OG NYE INTERESSEOMRÅDER, 1900-TALLET	34
3.1 HALVDAN KOHT OG SAGAKRITIKKEN	34
3.1.1 <i>Påvirket sagakritikken Kohts syn på ladejarlenes rolle i rikssamlingen?</i>	35
3.2 NYE INTERESSEOMRÅDER, NYE FREMSTILLINGER?	36
3.2.1 <i>En ny tolkning av Håkon Grjotgardsson jarls forhold til Harald Hårfagre</i>	36
3.2.2 <i>Sigurd jarl, det trøndske aristokratis fører</i>	36
3.2.3 <i>Håkon Sigurdsson jarl, trøndernes fremste mann i kampen mot rikskongene</i>	38
3.2.4 <i>Norge deles mellom ladejarlene, danekongen og sveakongen</i>	40
3.3 HVORDAN HAR SCHREINER, HOLMSEN OG ANDERSEN NÅDD SINE KONKLUSJONER?	41
3.3.1 <i>Tidlig brudd med Keyser, Munch og Sars</i>	42
3.3.2 <i>Sigurd jarl, «det trøndske aristokratis fører»</i>	45
3.3.3 <i>Håkon jarls maktovertakelse</i>	46
3.3.4 <i>Ladejarlene som hadde lært av sin fars ulykke</i>	49
3.4 KONKLUSJON	50
4. SAGAKRITIKKENS EGENTLIGE GJENNOMBRUDD	54
4.1 INNLEDNING	54
4.2 CLAUD KRAUG OG SAGAKRITIKKENS EGENTLIGE GJENNOMBRUDD	54
4.3 HAR SAGAKRITIKKEN PÅVIRKET FREMSTILLINGENE TIL HISTORIKERNE?	61
4.3.1 <i>Håkon Grjotgardsson</i>	61
4.3.2 <i>Sigurd jarl</i>	63
4.3.3 <i>Håkon jarl</i>	65
4.3.4 <i>En ny allianse mellom ladejarlene og danekongen</i>	68
4.4 KONKLUSJON	71
5. RIKSSAMLING ELLER NASJONSBYGGING?	73
LITTERATUR	76

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og tema

Norges samling til ett rike er et av de mest sentrale temaene innenfor norsk historieforskning i perioden før 1130. Eldre forskning på rikssamlingen har i stor grad vært preget av et fokus på de norske kongene. Særlig mektige vikingkonger som Harald Hårfagre og Olav den helliges militære og territorialpolitiske verk har tatt stor plass i fortellingene om samlingen av riket.

Norsk historieskriving har vært noe annerledes enn i land som England, Frankrike, Sverige og Danmark siden disse landene har en lengre tradisjon som uavhengige stater. Nasjonens historie er et sentralt element i nasjonens selvforståelse.¹ Et lands historie styrker individets identifisering med nasjonen og den styrker oppfatningen av nasjonen som en enhet som skiller seg fra andre enheter. En nasjons historie blir også brukt til å legitimere den som en enhet, og gjennom historien kan den hevde sin eksistens.² Slik blir nasjonen et resultat av en uunngåelig utvikling, der kontinuiteten i utviklingen gjør det mulig for folket å koble sin identitet til sine forfedre. Nasjonens historie skaper også grunnlaget for nasjonens verdier. I disse nasjonsbyggende prosessene har historiefaget og historikerne vært sentrale i å bidra med nasjonsbyggende og identitetskapende prosjekter. Ola Svein Stugu forklarer i *Historie i bruk* at mange historikere har vært engasjerte i nasjonsbyggingen og at de var klar over rollen sin som nasjonsbyggere.³

Temaet for denne oppgaven er norske historikers fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Det vil ikke være en gjennomgang av ladejarlenes historie generelt. Jeg vil vise hvordan historikerne har fremstilt rollen til ulike personer fra ladeætten i samlingen, hvilke kilder de har brukt, hvordan de har tolket kildematerialet og hvilken metode de har brukt. I tillegg vil det bli undersøkt om de er påvirket av samtiden sin. Siden de ulike ladejarlene dekkes i ulik grad hos historikerne vil noen av dem få mer fokus enn andre i denne oppgaven. For å forstå hvordan historikerne har vurdert ladejarlene er det hensiktsmessig å undersøke hva de mener skiller ladejarlene og kongene. Samtidig er det nødvendig å undersøke hvordan historikerne mener de ulike ladejarlene tilegnet seg makt og hvordan de mistet den. Innholdet i oppgaven min er preget av det historikerne har valgt å skrive om i sine fremstillinger.

---

¹ Stugu 2016: 48

² Stugu 2016: 49

³ Stugu 2016: 59

1.2 Metode

En systematisk og kritisk gjennomgang av kildematerialet er grunnlaget for min undersøkelse av hvordan norske historikere har fremstilt ladejarlernes rolle i rikssamlingen. For å finne svar på problemstillingen min er det hensiktsmessig å anvende en komparativ analyse av deres synspunkter på temaet. Her er det særlig viktig å undersøke hvordan historikerne kom frem til sine konklusjoner, og en undersøkelse av kildene og metodene vil være sentral.

Siden historikerne fokuserer mer på kongene enn andre stormenn i perioden krever denne undersøkelsen at man også løfter blikket til fremstillinger om kongene og rikssamlingen. Det er nemlig slik at ladejarlene tradisjonelt sett har vært en del av kongenes historie. Det er først med Håkon Sigurdsson jarl rundt 970 at historikerne må vike fra sine fremstillinger orientert rundt ætten til Harald Hårfagre. Det vil også undersøkes hvordan historikerne tolker sentrale tema som ætt og religion, siden disse blir brukt til å både legitimere og delegitimere en herskers makt og status.

Siden historieskrivingen ikke eksisterer i isolasjon, men er i dialog med samtidige tankesett og strømninger er det hensiktsmessig å undersøke hvordan historikernes samtid har påvirket fremstillingene deres.

1.3 Forskningsstatus

På grunn av fokuset på kongenes rolle i rikssamlingen har ladejarlene blitt fremstilt som en del av kongenes historie, der de både har vært allierte og vært en motpart for kongemakten. Fra verkene til Rudolf Keyser og Peter Andreas Munch og frem til i dag har ikke synet på ladejarlene endret seg stort, men det er likevel noen nye tolkninger av forholdene. Det nærmeste vi kan kalle et gjennombrudd for ladejarlernes del kommer med Claus Krag på 1990-tallet, men det er ikke mange historikere som har kommentert eller bygd videre på hans funn. Derfor er det fortsatt et hull i forskningen på området.

Innenfor rikssamlingshistorien har man hovedsakelig fokusert på kongenes territorialpolitiske samling, som tradisjonelt begynner med Harald Hårfagre og avsluttes med Olav den hellige og innføringen av kristendommen. Historikerne har egentlig ikke vært interessert i ladejarlene. Den første ladejarlen, Håkon Grjotgardsson, har tradisjonelt sett blitt ansett som en alliert av Harald Hårfagre. Det er derimot to områder historikerne er uenige om: det første er om han allerede satt i Trøndelag før kong Harald kom dit. Det andre er maktforholdet mellom de to, der det tidlig ble hevdet at ladejarlen var underordnet kongen, mens nyere forskning velger å betone deres felles interesser.

Da Håkon Grjotgardsson døde overtok sønnen hans, Sigurd Håkonsson, plassen til faren. Sigurd jarl fulgte i farens fotspor og hadde et godt forhold til kongen, som i dette tilfellet var Harald Hårfagres sønn, Håkon den gode. Sigurd jarl og Håkon den gode inngikk en allianse på grunn av trusselen fra en av Harald Hårfagres andre sønner, Eirik Blodøks. Etter hvert som Eiriks posisjon ble svekket og han til slutt ble drevet ut av landet, ble også alliansen mellom Sigurd jarl og Håkon den gode svekket. Da kong Håkon ønsket å innføre kristendommen i Trøndelag møtte han stor motstand fra bøndene, og Sigurd jarl måtte blande seg inn mellom partene for å unngå at situasjonen eskalerte. Historikerne er enige i at denne mostanden var like politisk som religiøs, siden aristokratiets makt var knyttet til stammeånden og hedenskapet. Ernst Sars har kalt Sigurd jarl for «Føreren for det hedenske Aristocratiparti», mens Johan Schreiner vektlegger at ladejarlen fungerte som «den fremste blant likemenn». ⁴ Selv om ladejarlen og trønderne stilte på kongens side i kamp mot sønnene til Eirik Blodøks, var forholdet mellom dem ødelagt. Dette ble også slutten på det gode forholdet mellom ladejarlene og de norske kongene, og det ble begynnelsen på en langvarig maktkamp.

Ladejarlen som dekkes mest i historikernes fremstillinger er Håkon Sigurdsson, og han er den som skiller seg mest ut fra ladeætten. Keyser og Munch mener han tilegnet seg makt med å lure den norske kongen Harald Gråfell og danske Gull-Harald: den norske kongen ble lurt til å møte danskene, men ble drept av Gull-Harald, før sistnevnte selv ble drept av Håkon jarl. Nyere forskning som tar for seg Håkon jarls historie nevner ikke Gull-Harald i det hele tatt, og Per Sveaas Andersen mener Harald Gråfells fall ved Limfjorden mot en alliert hær av daner og trøndere under Håkon jarl må ha vært resultatet av hans ekspansjonspolitik, og ikke en slu plan av jarlen. ⁵ Historikerne er derimot enige i at Håkon styrte deler av Norge som danekongens jarl. Det er også enighet om årsaken til at ladejarlen brøt med underordningsforholdet til danekongen: Harald Blåtann ønsket at Håkon jarl skulle hjelpe han med å kristne Norge, men som den blotmannen han var, nektet ladejarlen å følge ordre. Etter flere herjinger endte det med at danekongen sendte jomsvikingene mot Norge. Etter å ha beseiret jomsvikingene ble Håkon jarl herre over landet, men styret hans begynte å endre karakter. Her skiller historikernes tolkninger seg; selv om alle er enige at han begynte å oppføre seg ufint mot befolkningen, er det ulike oppfatninger av hvorfor han endret seg. Fra 1800-tallet er det Munch som i størst grad kommenterer dette, og han mener det i stor grad

---

⁴ Sars 1911: 194, Schreiner 1928: 34

⁵ Andersen 1977: 97

var grunnet hedendommens svekkelse i landet og at Håkon jarl ikke lengre passet inn. Dette gjorde han grusom ifølge Munch. Sars mener også at ladejarlens oppførsel er årsaken, men han mener at folket kunne akseptert slike holdninger hvis det kom fra en konge, som hadde arveretten til å oppføre seg slik. Utover 1900-tallet vektla Schreiner at ladejarlernes makt var basert på at de var «de fremste blant likemenn», men da Håkon ble en landsherre var han ikke lengre «blant likemenn» og derfor mistet han støtten fra folket. Claus Krag mener at det hedenske elementet i fremstillingen om Håkon jarls fall er igjen fra sagaene, som ønsket å fremstille den siste hedenske herskeren i Norge på en negativ måte.

Etter Håkon Sigurdssons tid er det enighet om at ladejarlernes posisjon var svekket, selv om brødrene Eirik og Svein Håkonsson hadde fått makt etter seieren mot Olav Tryggvason ved Svolder. Deres svake stilling var resultatet av danekongens orientering mot England, samtidig som det hadde vokst frem like mektige menn i Trøndelag. Ladejarlernes historie avsluttes med Håkon Eiriksson, som druknet på vei hjem fra England i 1029.

1.4 Problemstilling og avgrensing

I håp om å bidra med en ny innsikt om hvordan ladejarlernes rolle i rikssamlingen har blitt fremstilt, vil jeg undersøke hvordan og hvorfor tidligere historikere har kommet frem til sine konklusjoner og hvorfor ladejarlene gis en begrenset rolle i rikssamlingen. Avgrensingen vil være fra og med Rudolf Keyzers *Norges historie. 1* fra 1866 frem til Sverres Bagges *Cross and Scepter. The rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation* fra 2016.

Problemstillingen for undersøkelsen min lyder som følger: *Rikssamling eller nasjonsbygging? En undersøkelse av norske historikers fremstillinger av ladejarlernes rolle i rikssamlingen.* Særlig i fremstillingene fra 1800- og første halvdel av 1900-tallet er det tydelig at rikssamlingen var kongenes verk, der ladejarlene bremsset utviklingen. Disse historikerne opererte med Olav Tryggvason og Olav den hellige som hårfagreættlinger, slik at denne slekten var de som startet og fullførte samlingen av Norge.

1.5 Kilder og kildekritiske utfordringer

I min undersøkelse vil de utvalgte historikernes verker fungere som primærkildene. I tillegg har jeg brukt sekundærlitteratur for å studere hvordan andre historikere, for eksempel, har vurdert Claus Krags metoder og kilder. Omfanget av kildematerialet er forholdsvis stort siden tidsrommet på oppgaven strekker seg over 150 år. I tillegg blir ladejarlene lite nevnt, noe som

har medført at jeg har lest gjennom flere ulike verk, gjerne fra de samme historikerne, for å få et mer fullstendig bilde av deres syn på hendelsene.

Årsaken til at jeg begynner med historikere fra 1800-tallet er at dette århundret markerer gjennombruddet for den moderne historieskrivingen med en sterk vektlegging av kildekritikk og rekonstruksjon av fortiden.⁶

Kildematerialet mitt begynner med Keyzers *Norges historie. I* fra 1866. Andre verk fra Keyser jeg har brukt er *Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen* (1867) og *Samlede Afhandlinger* (1868). Munchs *Nordens ældste Historie* (1872), *Samlede Afhandlinger 2* (1874) og *Det norske folks historie. 1, 2, 3 og 4*. Utgavene jeg har brukt kom ut i 1941. I tillegg er Sars' *Udsigt over den norske historie* (1873), *Historisk Indledning til Grundloven* (1882) og *Samlede værker. 1. 1-2. : Mit barndomshjem ; Udsigt over den norske historie* (1911) benyttet.

I neste kapittel er det generasjonene etter Keyser, Munch og Sars sine fremstillinger det handler om. Denne delen begynner med Johan Schreiner og hans *Trøndelag og rikssamlingen* fra 1928 og *Olav den hellige og Norges samling* fra 1929. Schreiner følges av Andreas Holmsen med sin *Norges historie: fra de eldste tider til 1660*, første utgave kom ut i 1939, mens versjonen jeg bruker er tredje opplag av 1977-versjonen som kom ut i 1989, og hans *Nye studier av gammel historie* (1976). Videre kommer Per Sveaas Andersens *Samlingen av Norge og kristningen av landet : 800-1130* fra 1977. Også noen verk av Halvdan Koht er brukt i dette kapitlet, men i mindre grad enn de tre forannevnte da han skrev lite om ladejarlene. Følgende av Kohts verk som er en del av denne undersøkelsen: *Sagalitteraturen: populære forelesningar* (1938), *Harald Hårfagre og rikssamlinga* (1955) og *I Frå norsk midalder: tre forelesningar for Universitetet i Bergen november 1958* (1959).

Det siste kapitlet som tar for seg fremstillingene til historikerne starter med Claus Krag's innlegg i *Tverrfaglig tidsskrift for middelalderforskning* (1990), deretter kommer *Vikingtid og rikssamling : 800-1130* (1995), *Norges historie fram til 1319* (2000) og *Myten om Hårfagreættens 'odel'* (2002). Etter Krag kommer Sverre Bagges *Mennesket i middelalderens Norge : tanker, tro og holdninger 1000-1300* (2000), *Mellom kildekritikk og historisk antropologi. Olav den hellige, aristokratiet og rikssamlingen* (2002) og *Cross and Scepter. The rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation* (2016). Kapitlet avsluttes med Merete Røskaft og Olav Skevik sine kapitler i boka *Trøndelags historie. Landskapet blir til landsdel. Fram til 1350*, som kom ut i 2005.

---

⁶ Moseng 2003: 11

Sekundærlitteraturen er Sverre Bagges *Udsigt og Innhogg. 150 års forskning om eldre norsk historie* (1996), «*När sägen och dikt sopats bort ...*» og *Den weibullske kildekritikk etter 100 år* (2014). I tillegg benyttes Ottar Dahls *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre* (1990), Knut Helles *Hvor star den historiske sagakritikken i dag?* (2011), Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner (red.) sin *Making a historical culture : historiography in Norway* (1995), Klaus Johan Myrvolls *Bruk og misbruk av skaldekvæde hjå norske historikarar* (2014), Yngvar Nielsens *Den gamle Hadeland-ringeriske Kongeæt og Snedfridsagnet* (s. 145-156) i *Sproglige og Historiske afhandlinger viede Sophus Bugges Minde : med tilæg To ungdomsbreve fra Sophus Bugge : Fortegnelse over Sophus Bugges trykte arbeider* (1908), Olav Svein Stugus *Historie i bruk* fra 2016 og Leidulf Melves *Historie. Historieskriving frå antikken til i dag* fra 2010.

I tillegg skal jeg anvende de samme kildene historikerne har brukt for å undersøke hva kildene deres faktisk sier. Her er *Heimskringla*, *Fagrskinna: en norsk kongesaga*, *Flatøybok* og *Ågrip or Noregs konger* sentrale.

Siden ingen har publisert et eget verk om ladejarlene, må jeg undersøke bøker og artikler som omhandler kongene og rikssamlingen. Både de forskjellige ladejarlene og aspektene rundt dem fremstilles i ulik grad, noe som har medført en ujevn fremstilling på enkelte områder. Eksempelvis er den hedenske troen til Håkon Sigurdsson jarl blitt et område som omtales mye av Munch, mens Krag i liten grad omtaler dette. I undersøkelsen min har det ofte blitt leting etter enkeltsetninger om ladejarlene. Historikerne har også vært dårligere til å underbygge påstandene sine om ladeætten enn de er om kongene. En annen utfordring er at særlig 1800-tallets historikere, men også de utover 1900-tallet, ikke alltid forklarer hvilke kilder de benytter. Dette har gjort det vanskelig å undersøke hvordan de har tolket kilden.

1.6 Struktur for oppgaven

Den delen av oppgaven som tar for seg fremstillingene til historikerne, det vil si kapittel 2-4, inneholder en redegjørelse av de realhistoriske fremstillingene og en analyse av hvorfor og hvordan historikerne nådde konklusjonene sine. Her vil det være et fokus på kilder, metode og om historikerne ble påvirket av samtiden sin.

Hoveddelen begynner med en redegjørelse av hvordan Rudolf Keyser (1803-1864), Peter Andreas Munch (1810-1864) og Johan Ernst Welhaven Sars (1835-1917) har fremstilt ladejarlenes rolle i rikssamlingen, før det blir analysert hvordan og hvorfor de nådde sine konklusjoner. Neste kapittel tar for seg fremstillingene til Johan Schreiner (1903-1967),

Andreas Holmsen (1906-1989) og Per Sveaas Andersen (1921-2014). Dette kapittelet vil ha en lik oppbygning som det foregående. Det siste kapittelet vil være strukturert på en annerledes måte siden Claus Krag (1943-) sin tolkning av hårfagreätten åpner for en grundigere vurdering av ladejarlene. Jeg har valgt å plassere metoden hans før fremstillingene av ladejarlene presenteres, for å undersøke om den har påvirket både hans egen og andres fremstillinger. I tillegg til Krag vil Sverre Bagge (1942-), Olav Skevik (1941-) og Merete Røskaft (1967-) sine fremstillinger og kildebruk undersøkes.

Oppgaven avsluttes med en konklusjon av funnene i undersøkelsen.

2. Historieskriving og nasjonsbygging

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil fremstillingene til Rudolf Keyser, Peter Andreas Munch og Ernst Sars bli presentert.

Vitenskapeliggjøringen av historiefaget oppsto i samme århundre som Norge kjempet for sin selvstendighet. I tråd med 1800-tallets nasjonalromantikk og norsk selvstendighet fra Danmark i 1814 ble nå forskningen på landets historie mer nasjonal. Dette ser man hos historikere som Keyser og Munch som fulgte sagaenes beretninger om den territorialpolitiske samlingen av Norge. Begge la vekt på innvandringsteorien, som hovedsakelig handler om at en norrøn folkegruppe hadde innvandret til et tomt Norge fra øst og nord og senere spredt seg sørover, mens Danmark og Sør-Sverige ble bosatt av ikke-germanske stammer som senere ble undertvunget de nordiske.⁷ Slik skulle de vise at nordmennene skilte seg fra svenskene og danskene.

Keyser og Munch foret Norges befolkning fremstillinger om landets storhetstid i middelalderen. Mektige konger som Harald Hårfagre og Olav den hellige ble viktige symboler i fremstillinger om Norges historie, og de fikk mye av æren for samlingen av Norge til ett rike. Interessen for norsk middelalderhistorie var i økning før 1814, men gjennombruddet kom på 1830- og 1840-tallet med Keyser og Munch. Det ble hevdet at landets «ekte» historie var i perioden før unionen med Danmark, og helst før 1319.⁸ Det nye Norge skulle fortsette fra der gullalderen hadde blitt brutt, slik at den mørke perioden i midten forsvant. Keyser og Munch anså det som deres oppgave å redde landets tidligere storhet fra å forsvinne.⁹ Begge hørte til bevegelser som var preget av historisismen og det romantiske som sprang ut av Tyskland. En parallell mellom Munch og tyskerne er et systematisk forsøk på å spore og publisere alle kilder for å bruke dem til å rekonstruere nasjonens historie.¹⁰

Utover 1860-tallet oppsto det en nyorientering innenfor norsk historieskriving, noe som la grunnlaget for generasjonsskiftet som fant sted i perioden. Særlig etter 1870 kom det nye historikere med nye synteser der Ernst Sars' *Udsigt over den norske historie* fikk størst betydning.¹¹ Sars var hovedsakelig orientert mot fransk-engelsk tenkning og lot seg påvirke av europeisk positivisme og evolusjonisme.¹² Ottar Dahl (1924-2011) forklarer at forholdet til

---

⁷ Dahl 1990: 47

⁸ Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner (red.) 1995: 112

⁹ Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner (red.) 1995: 112

¹⁰ Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner (red.) 1995: 112

¹¹ Dahl 1990: 86

¹² Dahl 1990: 19

arven fra Keyser og Munchs historiske skole skapte en uklarhet og usikkerhet i historietenkningen, da det ble klart at utviklingen til forskningen ledet til en omfattende revisjon av de grunnleggende synsmåtene til den historiske skolen.¹³ Med generasjonsskiftet ble forskningsinteressen forskjøvet fra sagatiden over mot unionstiden og dansketiden etter 1537. Historikerne ønsket å vite mer om denne tiden, slik at man kunne få en mer balansert tolkning av tidens forhold. Dette medførte at den eldre patriotiske tradisjonen ble satt til side for en mer skandinavisk holdning.¹⁴ Som følge av skandinavismen, som var en politisk og kulturell idé om en skandinavisk enhet, ble det mer naturlig å ha en mer positiv holdning til Danmark ved rundt midten av 1800-tallet. Samtidig fikk evolusjonistiske grunnsynsmåter et gjennombrudd på 1850- og 1860-tallet, der kontinuitet og en gradvis forandring ble betonet som det normale i historieutviklingen.¹⁵ Sars var politisk engasjert og sentral i partiet Venstre frem til 1905.¹⁶ Etter hvert som skandinavismen ble mer radikaliseret, begynte Sars å ta mer avstand fra den.¹⁷ Som en motvekt til den skandinaviske oppfatningen av norsk historie vendte Sars seg til sagatiden, og tydeliggjorde sammenhengen mellom den perioden og det nye Norges historie.¹⁸ Hans store prosjekt kommer hovedsakelig i *Udsigt* fra 1873 der Sars ønsker å gi en sammenhengende forklaring av *hele* Norges historie.¹⁹ Syntesen hans er «nasjonal-demokratisk» siden han vil se den særegne norske samfunnsforfatningen i sagatiden og hvordan den nasjonale følelsen fra denne tiden la grunnlaget for venstresidens opposisjon på andre halvdel av 1800-tallet.²⁰ Mens Keyser og Munch baserte det norske på innvandringsteorien, er det bondesamfunnet, det vil si den frie odelsbonden, som blir tradisjonsbæreren for Sars og det var den som inspirerte den nasjonale bevisstheten til de øverste klassene.²¹ Han ønsket en synsmåte som understreket sammenhengen fra sagatiden til 1800-tallets Norge gjennom dansketiden.

På 1870-tallet mente Sars at samfunnsforholdene i perioden før den politiske samlingen av Norge var en avgjørende faktor. Han skiller seg fra tidligere historikere der han mener at Harald Hårfagres seier ved Hafrsfjord ikke var en avgjørende hendelse i samlingen, men heller en del av prosessen. For Sars blir konflikten mellom aristokrati og kongedømme en rød tråd gjennom middelalderen, der det først var med Olav den hellige og innføringen av

---

¹³ Dahl 1990: 86

¹⁴ Dahl 1990: 87

¹⁵ Dahl 1990: 87

¹⁶ Melve 2010: 151

¹⁷ Melve 2010: 151

¹⁸ Dahl 1990: 158

¹⁹ Sars 1873: Forord

²⁰ Melve 2010: 152

²¹ Melve 2010: 152

kristendommen at fylkesaristokratiet seiret. Dette ledet til at enhetskongedømmet ble konsolidert. Olav den helliges rolle som fullbyrder av rikssamlingen var utbredt blant historikerne på 1840- og 1870-tallet.²²

Keyser mente at hvert fylke dannet et statsforbund med en «demokratisk-patriarchalsk» forfatning.²³ Munch hadde også bygget på Keyseres fremstilling om en demokratisk samfunnsforfatning, men han holdt på idéen om motsetninger mellom den norske odelsretten og lensretten som var grunnlaget for samfunnsordningen i resten av Norden. For Sars var Norge det mest *aristokratiske* landet i Norden, mens Danmark og Sverige var utpreget *demokratiske* i tidlig middelalder.²⁴

2.2 Den norske historiske skole 1830-1860

Både Keyser og Munch baserer sine fremstillinger om ladejarlenes rolle i rikssamlingen nesten utelukkende på *Heimskringla*, men *Fagrskinna: en norsk kongesaga*, *Flatøybok* og *Ågrip or Noregs konger* brukes også når de skriver om ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Munch bruker i tillegg engelske diplomer, men han utdyper ikke noe mer om kilden. Begge bruker også skaldekvad, men i hovedsak bare når de omtaler kongene. De benytter ikke noen skaldekvad i sine fremstillinger om ladejarlenes rolle i rikssamlingen, men Munch bruker et kvad om Eirik Håkonsson jarl, uten å utdype om forfatter eller hva det heter.

Munch ønsket å bygge sine verk på forskning, ikke følelser. I forordet til *Det norske folks historie* bind 1 tydeliggjør Munch et ønske om direkte formidling:

*Jeg har overhoved foresat mig, ved enhver Lejlighed saa vidt muligt at lade Sagen selv tale, og at give Læseren saa fuldstændige og levende Billeder af de enkelte handlende Personers ydre Fremtræden, deres Omgivelser, og deres hele Maade at tale og virke paa, at han ej skulde behøve nogen vidløftig særskilt Fremstilling av Skikke og Sæder, eller nogen særegen saakaldt Kulturhistorie, idet han nemlig under Læsningen efterhaanden selv skulde kunne danne sig bestemte og sande Forestillinger derom.*²⁵

Både Keyser og Munch er positive til sagaene og anser dem som primærkilder til perioden de skriver om. De aksepterer sagaenes opplysninger i høyere grad enn senere historikere har gjort, men verken Keyser eller Munch romantiserer fortellingene om vikingtiden. De betoner politikk, institusjoner og forfatningsformer istedenfor et fellesskap

---

²² Andersen 1977: 44

²³ Keyser 1868: 408

²⁴ Sars 1882: 6-7

²⁵ Munch 1941: XVII

mellom folket. Fremstillingene deres viser det politiske spillet mellom konger, aristokrati og bønder. Selv om de følger sagaenes fremstillinger tettere enn senere historikere, betyr det ikke at de sto uten kritikk overfor sagaenes fortellinger. De visste at innad i de overleverte tekstene var det ulike og motstridende fremstillinger. Både Keyser og Munch nevner gjentatte ganger at fremstillingene i sagaene inneholder feil, misforståelser og diktning. Når de skal teste påliteligheten til sagaenes fremstillinger sammenligner de dem med ulike bearbeidelser av samme fortelling og mellom ulike beretninger slik at de kan nå en datering for å skille yngre og sekundære deler.²⁶ Den viktigste metoden for å teste troverdigheten til sagalitteraturen er å sammenligne fremstillingene med de utenlandske kildene for eksempel, krøniker, annaler og engelske diplomer. Munch benytter også en metode som senere blir mer utbredt med sagakritikken; han sammenligner fremstillingene i sagaene med de man finner i ulike skaldekvad. Et eksempel på dette er om forholdet mellom Harald Hårfagre og Uppsalakongen Erik Björnsson.²⁷

Munch støtter seg i stor grad på *samtidighetsprinsippet*, der en kilde har større grad av troverdighet jo nærmere den er begivenhetene den omhandler i tid og rom.²⁸ Et eksempel på dette er når Munch skriver om troverdigheten til tyske historikere på 900-tallet: «De her nævnte Forfattere maa (...) ansees som samtidige med de Begivenheder, de fortælle, og ere følgelig aldeles troværdige».²⁹

Keyser og Munch bygger fremstillingene sine på kilder som de ikke har noen særlig grunn til å tvile på.³⁰ Keyser skriver «om hvis Paalidelighed i Hovedsagen vi ei have Aarsag til at tvivle» i *Samlede Afhandlinger*.³¹ Munch er derimot mer kritisk til sagaene enn Keyser. Eksempelvis forkaster han Fridtjofs saga og fremstillingen om Gyda i sagaen om Harald Hårfagre, mens Keyser ser ingen grunn til å tvile på disse.³²

Keyser forklarer at Norge var, så langt tilbake i tiden som dets historie når, delt i mange fylker, der hvert av dem, særlig før foreningen, skapte en stat, oftest med en egen styrer, konge, jarl eller herse.³³ Om jarledømmet generelt skriver Keyser at de var en selvstendig styrende myndighet, men de var fortsatt under kongen.³⁴

---

²⁶ Dahl 1990: 73

²⁷ Munch 1941: 212

²⁸ Dahl 1990: 73

²⁹ Munch 1941: XXII

³⁰ Melve: 2010: 149

³¹ Keyser 1868: 52-53

³² Keyser 1866: 111, 204-205, Munch 1941: 100-102

³³ Keyser 1868: 174

³⁴ Keyser 1867: 27

Fremstillingene til Keyser og Munch av ladejarlene passer godt inn i samtidens demokratiske ideologi, der de vektlegger at jarlene har bred støtte blant folket. Når denne støtten forsvinner, gjør også maktgrunnlaget det og lederne blir drevet bort eller drept. Til og med den mektige Håkon Sigurdsson jarl ble et offer for sin egen behandling av folket. Historiefremstillingen i verkene til Keyser og Munch har paralleller til deres samtid der embetsstanden sto, slik de mente aristokratiet gjorde i middelalderen, mellom bøndene og kongemakten.

2.2.1 Begynnelsen på rikssamlingen: etableringen av maktområder og maktgrunnlag

I dette delkapitlet skal jeg undersøke hvordan Keyser og Munch forstår begynnelsen på ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Denne fremstillingen begynner med Håkon Grjotgardsson og Harald Hårfagre. Både Keyser og Munch anser Håkon Grjotgardsson jarl som en del av Harald Hårfagres historie. De gir han lite plass i verkene sine, men likevel nok til å vise at han var en viktig alliert for kong Harald. I sin *Norges Historie* skriver Keyser at Håkon jarl kom fra Hålogaland og var den mektigste jarlen Harald Hårfagre allierte seg med.³⁵ I alle fylkene kong Harald tok tilegnet han seg odelen og innsatte en jarl.³⁶ Det var med Håkon jarls hjelp at Harald Hårfagre erobret hele Trondheim etter åtte slag og åtte kongers fall, og som belønning fikk Håkon hele Strindafylke mener Keyser.³⁷ I *Det norske folks historie* bind 2 er Munch enig med Keyseres oppfattelse.³⁸ Senere skal Håkon Grjotgardsson også fått Firdafylket. Jarlens innflytelse skal ha strekt seg fra Helgeland til Rogaland.³⁹ Senere falt Håkon jarl i et slag mot Atle jarl. Munch mener at Håkon jarl må ha hatt mer innflytelse og handlet på en mer selvstendig måte enn det de sparsomme kildene om ham forteller.⁴⁰ I Firdafylket var det mer jarlens velde enn kongens ifølge Munch.⁴¹

Da Harald Hårfagre var 80 år gammel, som Munch mener vil si i år 930, etterlot han makten til sønnen Eirik Haraldsson Blodøks, og utnevnte han til overkonge i landet.⁴² Keyser forklarer at fra Harald Hårfagres tid var kongedømmet i Norge arvelig og at kong Harald hadde forent kongedømmet over alle landets fylker.⁴³ Enhver av sønnene til kong Harald hadde rett til kongsnavn og en del av hans rike. De mektigste av brødrene ventet til etter

---

³⁵ Keyser 1866: 205

³⁶ Keyser 1866: 205

³⁷ Keyser 1866: 206

³⁸ Munch 1941: 106

³⁹ Munch 1941: 146

⁴⁰ Munch 1941: 187

⁴¹ Munch 1941: 187

⁴² Munch 1872: 41

⁴³ Keyser 1867: 39

Haralds død med å erklære seg for overkonger i områdene de hadde fått av faren. I Trondheim var det Halvdan Haraldsson som var overkonge. Han hadde støtte blant folket, siden de hatet Eirik Blodøks mener Munch.⁴⁴ Da Halvdan plutselig døde og etterfølgeren hans, Sigfred, ble drept av Eirik Blodøks spredte det seg en frykt i landet om at Eirik skulle drepe alle brødrene sine ifølge Munch.⁴⁵

Etter Håkon Grjotgardsson jarls og Harald Hårfagres død ble det en langvarig kamp om makten i landet. Ladeætten og hårfagreætten som hadde vært allierte ble etter hvert fiender og endte med å kjempe mot hverandre og mot danekongen om herredømmet i Norge.

2.2.2 Sigurd Håkonsson jarl

Munch forklarer at for å sette en grense for Eirik Blodøks' tyranni trengte man en mektig mann. Sigurd Håkonsson jarl fra Lade i Trondheim, som var sønn av kong Haralds gode venn, Håkon jarl, sendte bud til England etter kong Haralds sønn, Håkon den gode.

Munch hevder at da Håkon først reiste til Norge lærte han at hans fiendtlige bror Eirik Blodøks var i Viken og han dro derfor til Trondheim for å møte Sigurd jarl som skal ha gitt han navnet sitt.⁴⁶ Munch viser ikke til en kilde for denne opplysningen, men det nevnes i sagaen om Harald Hårfagre.⁴⁷ Da Håkon ble tatt til konge over hele landet lot han Sigurd jarl styre over Trøndelag, slik faren hans hadde gjort under Harald Hårfagre. Keyser og Munch har en lik tolkning av Håkon den godes tilbakegivelse av odelen til bøndene, som Harald Hårfagre hadde tatt fra dem.

Munch mener at kong Håkon fungerte som kronpretendent mot Eirik Blodøks for Sigurd jarl og de andre mektige høvdingene i landet, og det var slik de fikk avskaffet den forhatte føydalforfatningen.⁴⁸ Videre kommenterer Munch at en lik statsforfatning fant sted i Viken, der kongen egentlig ikke regjerte. Han mener at mange av disse foranstaltningene skyldes en bevegelse over hele landet istedenfor en virksomhet fra kongemakten, og at denne bevegelsen var rettet mot daneveldet.⁴⁹

---

⁴⁴ Munch 1872: 42

⁴⁵ Munch 1872: 42

⁴⁶ Munch 1941: 333

⁴⁷ Heimskringla 2017: 110

⁴⁸ Munch 1941: 339

⁴⁹ Munch 1941: 339

2.2.2.1 Brudd i alliansen mellom Sigurd jarl og Håkon den gode

Kampen mellom hedendom og kristendom er sentrale i fremstillingene om Sigurd jarl og Håkon den gode. Dette går igjen i fremstillingene til Keyser og Munch. Konflikten mellom dem oppstår da kongen ønsket å kristne trønderne. Da de ikke ønsket å gi opp sin hedenske tro, noe som særlig gjaldt Sigurd jarl som var den mektigste blant trønderne og en ivrig blotmann, ble det konflikt mellom trønderne og kongemakten.⁵⁰ I fremstillingen til historikerne er det tydelig at det var kongemakten som fremprovoserte konflikten. Keyser og Munch er enige i at det oppstod uenigheter mellom kongen og bøndene, noe som gjorde at Sigurd jarl måtte blande seg inn og foreslå at kong Håkon deltok på en blotseremoni for å skape fred mellom dem, noe kongen fant seg enig i.⁵¹ Munch mener Sigurd Jarl var kongens fornemste støtte og rådgiver.⁵² Ladejarlen hjalp kongen med å komme nærmere folket og fungerte som en mellommann, men han lot ikke kongen endre religionen i landet og slik beskyttet han folkets interesse. Da kong Håkon ikke lengre ønsket å delta i blotseremonien måtte Sigurd jarl stille seg mellom ham og bøndene for å hindre at de angrep kongen. Kong Håkon forlot så Trondheim, men før han dro sa jarlen at kongen ikke burde vende seg mot trønderne på grunn av dette. Munch skriver at Sigurd jarl rådet kongen til å ikke gå imot sitt eget folk, iallfall ikke når landets største styrke var i Trondheim. Kongen ville ikke høre på ladejarlen og dro til Møre. Både Keyser og Munch hevder at kongen samlet en hær for å angripe trønderne.⁵³ Munch baserer seg på *Heimskringla* når han forklarer at det var grunnet eirikssønnenes angrep i sør at kong Håkon ikke angrep trønderne, og det stemmer med opplysningene fra sagaen om Håkon den gode.⁵⁴ Keyser viser til sagaen om Håkon den gode og *Fagrskinna*, men det står ikke noe om konflikten mellom Håkon den gode og Sigurd jarl i *Fagrskinna*, og Sigurd jarl nevnes nesten ikke i det hele tatt.⁵⁵ Det nevnes derimot i sagaen om Håkon den gode.⁵⁶ I *Fagrskinna* står det kun at trønderne ønsket at kong Håkon skulle «blote etter de forrige kongers skikk og fylle den gamle lov for godt år og fred».⁵⁷ Sigurd jarl nevnes ikke i denne sammenhengen. Videre skriver Munch at når man oppmerksomt følger beretningenes fremstillinger får man inntrykk av at Sigurd jarl egentlig spilte på lag med

---

⁵⁰ Keyser 1866: 239

⁵¹ Keyser 1866: 240, Munch 1941: 345-347

⁵² Munch 1941: 344

⁵³ Keyser 1866: 241, Munch 1941: 348

⁵⁴ Munch 1941: 348, Heimskringla 2017: 131

⁵⁵ Keyser 1866: 241

⁵⁶ Heimskringla 2017: 127-129

⁵⁷ Fagrskinna 1972: 47

bøndene, og samtidig søkte å verne om kongens sikkerhet, men søkte å gjøre kong Håkon så engstelig som mulig slik at han ville gi opp planen om å kristne Trøndelag.⁵⁸ Munch viser til en tale fra Olav Tryggvason da han skriver at Sigurd jarl skal slik ha ødelagt for kong Håkon.⁵⁹ Han viser ikke hvor Olavs tale er hentet fra, og den nevnes ikke i sagaen om Olav Tryggvason eller sagaen om Håkon den gode. Siden talen ikke nevnes i noen av kildene Munch forklarer han har brukt, mener jeg det er rimelig å anta at denne talen er oppdiktet. En mulig forklaring er et ønske om å koble Olav Tryggvason til den første misjonskongen, for slik å tydeliggjøre at de førte samme kamp.

Håkon den gode falt i kamp mot eirikssønnene rundt 960 ifølge Keyser, mens Munch mener det var i 961.⁶⁰ I *Det norske folks historie* bind 3 forklarer Munch at eirikssønnene ble tatt til konger etter Håkon den godes død, men ikke i hele Norge. Han skriver videre at Norge var delt i tre uavhengige riker, der Midtlandet eller Gulatingslaget med Ramsdal og Nordmøre, var under eirikssønnene, mens Sigurd jarl styrte i Trøndelag og kong Tryggve hersket over Viken.⁶¹ Munch utdyper at eirikssønnene ikke våget å oppholde seg andre steder enn i det midtre strøk i sitt område, ved Gulatingslaget, siden de fryktet både trønderne og de fra Viken som hadde vært alliert med Håkon den gode.⁶²

Eirikssønnene måtte forhandle med Sigurd jarl og kong Tryggve Olavsson, og det var tydelig at eirikssønnene var underlegne. Slik ble Sigurd jarl nå en mer uavhengig styrer enn han var under Håkon den godes tid da han var tettere med kongemakten. Munch og Keyser har en lik oppfatning av Sigurds død, der han ble forrådt av broren sin Grjotgard og ble brent inne på en gård av eirikssønnene. Etter eirikssønnene hadde fjernet konkurransen i landet, blant annet med drapet på Sigurd jarl, ble ladejarlenes stilling i landet svekket.

2.2.3 Håkon Sigurdsson

Trønderne samlet seg rundt Håkon Sigurdsson etter drapet på faren og de beskyttet Trøndelag så godt at gunnhildssønnene ikke fikk kongelige inntekter derfra. Munch forklarer at eirikssønnene ikke våget å sette fot innenfor ladejarlens område. Etter flere kamper mellom partene ble de enige om å slutte fred. I forliket fikk Håkon jarl det riket faren hans hadde og nå skal det ha vært vennskap mellom Eirik Blodøks' kone, Gunnhild Kongemor, og

---

⁵⁸ Munch 1941: 349

⁵⁹ Munch 1941: 349

⁶⁰ Keyser 1867: 16, Munch 1941: 383

⁶¹ Munch 1941: 2

⁶² Munch 1941: 1

ladejarlen.⁶³ Håkon jarl var derimot ikke fornøyd med å bare opprettholde makten. Han forsterket derfor forholdet sitt til kongene Tryggve Olavsson og Gudrød Bjørnsson i Viken, noe som gjorde Gunnhild Kongemor engstelig siden hun ønsket å fjerne konkurransen i landet og ifølge Munch fremskjøv dette døden til de to kongene.⁶⁴

Keyser forklarer at eirikssønnene vendte seg mot Håkon jarl, men da ladejarlen hørte at kongene hadde plassert styrker i fjorden dro han først til Danmark og så til Østersjøen.⁶⁵ I hans fravær tok kongene makten i Trondheim. Kongene Gudrød og Sigurd Sleva ble igjen i Trondheim, mens Harald og de andre brødrene reiste ut. Om høsten kom Håkon jarl tilbake til hjembyen der folket samlet seg om han.⁶⁶ Senere seilte han til Danmark for å møte kong Harald Gormsson Blåtann.

2.2.3.1 Håkon jarl blir Norges mektigste mann

Keyser og Munch har en nesten identisk fremstilling av Håkons opphold hos danekongen, der han klekket ut en plan for å få tilbake riket sitt. Han lurte først Gull-Harald til å kreve en del av det danske riket av danekongen, deretter anbefaler han danekongen å gi Gull-Harald Norge istedenfor. Han overtaler danekongens tvil med å påpeke at eirikssønnene hadde belønnet danekongen dårlig etter han hjalp dem med å erobre landet. Den norske kongen ble invitert til Hals i Limfjorden, der han ble angrepet og drept av Gull-Harald. Da tilbød Håkon jarl seg å drepe Gull-Harald og å styre Norge som danekongens jarl og å betale han skatt. Kong Harald Blåtann gikk med på dette. Håkon jarl og danekongen dro så til Norge med 600 skip og flere norske høvdinger som hadde forlatt landet grunnet eirikssønnenes grådighet. Folket i Viken la seg under danekongen som etter avtale med Håkon jarl ble konge over hele Norge.⁶⁷ Om de økonomiske vilkårene i avtalen mellom Håkon jarl og danekongen skriver Keyser at kildene er uenige: Snorre skriver i Olav Tryggvasons saga hvor mye skatt ladejarlen skulle betale, men også at det var unødvendig å betale den siden overkongen skulle ha halvparten av inntektene fra sine undersåtter, men Håkon jarl betalte aldri noen skatt til danekongen siden han fungerte som landets forsvarer.⁶⁸ Munch forklarer også at pålitelige beretninger sier at ladejarlen ble fritatt fra å betale noen pengeskatt, men heller måtte forsvare landet.⁶⁹ Keyser forklarer at det står i *Jomsvikingasaga* at Håkon jarl var forpliktet til å betale 100 mark gull

---

⁶³ Munch 1941: 13

⁶⁴ Munch 1941: 26

⁶⁵ Keyser 1866: 257

⁶⁶ Keyser 1866: 257

⁶⁷ Keyser 1866: 264

⁶⁸ Keyser 1866: 264

⁶⁹ Munch 1941: 47

og 60 hauker som han betalte i tre år, og det stemmer med opplysningene i sagaen.⁷⁰ Keyser mener *Jomsvikingasagas* fremstilling blir mistenkelig og at opplysningene heller ble lagt til i ettertid.⁷¹

Munch er enig i at Harald Blåtann ble Norges overkonge etter Harald Gråfells død.⁷² Videre skriver Munch at danekongen ga Håkon jarl den vestlige og nordlige del av landet, mens han selv holdt på Viken og Opplandene. Harald Grenske, som Munch mener er sønnesønns sønn av Harald Hårfagre, fikk Vingulmark, Vestfold, til og med Agder. Harald Grenske var faren til Olav Haraldsson, noe som vil si at Munch gjør Olav til en hårfagreættling. Senere skal Håkon jarls sønn, Eirik Håkonsson, fått jarledømmet i Vingulmark til og med Romerike da han kom på kant med faren sin forklarer Munch. Dette støttes av Keyser.⁷³

Danekongen styrte først i Viken før han ga Håkon jarl Rogaland, Hordafylke, Sogn, Firdafylket, Sunnmøre, Ramsdal og Nordmøre i tillegg til Trondheim samt Namdal og Hålogaland mener Munch.⁷⁴ Gunnhild og de to gjenværende sønnene hennes Ragnfred og Gudrød dro til Orknøyene. Nå styrte Håkon jarl i hele det nordenfjeldske Norge, og selv om han styrte for danekongen, påvirket ikke det folkets syn på han og ladejarlen oppførte seg som en uavhengig konge ifølge Munch, som mener at Håkon nå var Norges mektigste mann.⁷⁵

Etter å ha kjempet og til slutt beseiret gunnhildssønnene steg velstanden i landet og Håkon jarl ble elsket av nordmennene. Munch baserer seg på skalden Einar Skålaglam når han forklarer at freden som nå var i Norge viser at gunnhildssønnene ikke hadde flere vellykkete angrep og erobringer i landet.⁷⁶ Keyser forklarer at både eirikssønnene og Håkon jarl anerkjente danekongen Harald Blåtanns overhøyhet i lange perioder slik at Norge hadde en utenlandsk overkonge.⁷⁷

Danekongen kom i konflikt med flere keisere som ønsket å innføre kristendommen i Danmark og å erobre riket hans. Både Otto I og Otto II skal ha utført mislykkete felttog mot Danmark. Da Otto II angrep igjen sendte danekongen bud til Håkon jarl, som samlet en stor hær og seilte mot Danmark. Håkon og hæren hans nøy en stor seier da de klarte å forsvare

---

⁷⁰ Keyser 1866: 264, Flatøybok 2014: 233

⁷¹ Keyser 1866: 264

⁷² Munch 1874: 428

⁷³ Keyser 1866: 267

⁷⁴ Munch 1941: 48

⁷⁵ Munch 1941: 50

⁷⁶ Munch 1941: 55

⁷⁷ Keyser 1868: 425

Danmark slik at keiseren måtte flykte. Kong Harald lot seg derimot kristne etter et nytt angrep fra Otto II, og nå tvang danekongen også Håkon jarl til å la seg kristne, noe ladejarlen nektet.

Munch mener at danekongens forhold til den tyske keiseren Otto II var likt det Håkon jarl hadde til danekongen.⁷⁸ Etter danekongen påtvang Håkon jarl kristendommen skal ladejarlen ha avsverget all avhengighet til kongen og kun tenkt på hevn.⁷⁹ Munch skriver at da Håkon kom tilbake til Norge holdt han et stort blot og herjet deretter på Viken som var under danekongens rike.⁸⁰ Ladejarlen reiste til Trondheim og utryddet kristendommen overalt han kom og lovet hedningene sin bistand. Da danekongen hørte om jarlens handlinger samlet han en stor hær med jomsvikinger og seilte til Norge.

2.2.3.1 Håkon jarl blir en uavhengig hersker

Etter Håkon nektet å la Norge bli kristnet dro danekongen til området ladejarlen skulle ha vært i og brente store deler av området mens folket flyktet til fjels. Håkon jarl samlet en stor hær ved Stat, men da danekongen hørte dette vendte han tilbake til Danmark. Jarlen lot Norge bygge opp igjen. Håkon jarl forholdt seg rolig da det oppstod en konflikt mellom danekongen og sønnen hans Svein Haraldsson Tjugeskjegg. Munch forteller at danekongen ønsket å ydmyke Håkon jarl som åpenlyst hadde trosset makten hans.⁸¹ Makt over Norge var en æressak for danekongen. Håkon jarl hadde vendt ryggen til både kristendommen og det danske overherredømmet. For å hevne seg på jarlen sendte danekongen jomsvikingene mot Norge. Etter å ha blitt informert om at Håkon jarl var ved Hjørungavåg satte jomsvikingene kursen dit. Der møtte de den fulle styrken til Håkon jarl og sønnene hans. Etter å ha seiret vendte Håkon jarl tilbake til Trondheim, mens Eirik dro til Viken. Folket var fornøyde med han og det var fred innenlands ifølge Keyser.⁸²

Etter dette var det ingen forsøk fra dansk hold om å krige mot Håkon jarl, som for det meste oppholdt seg på Lade i Trøndelag. Keyser mener at da Håkon løsrev seg fra danekongen ble landet splittet, der båndet mellom de nordlige og vestlige fylker ble løsere og løsere.⁸³ Munch mener at Håkon ikke hersket over hele Norge, men kun over den nordenfjeldske delen, mens Viken og Opplandene tilhørte sveakongen Olof Skötkonung.⁸⁴ Håkon jarl skal derimot ha hatt innflytelse i området gjennom sønnen Eirik. Munch forklarer

---

⁷⁸ Munch 1941: 79

⁷⁹ Munch 1941: 82

⁸⁰ Munch 1941: 82

⁸¹ Munch 1941: 92

⁸² Keyser 1866: 282

⁸³ Keyser 1868: 425

⁸⁴ Munch 1942: 115

at Harald Grenske, faren til Olav den hellige, skal ha fått den vestlige delen av Viken til len ifølge flere kongesagaer.⁸⁵ Munch nevner ikke hvilke av kongesagaene som forteller om dette, men det står i sagaen om Olav Tryggvason at Harald Grenske fikk Vingulmark, Vestfold og Agder til Lindesnes av danekongen.⁸⁶ Håkon jarl hersket i sin del av landet med fullkommen kongemakt og hadde andre jarler under seg. Hans kongelige myndighet viser seg også i Norges skatteland, der både Orknøyene og Færøyene anerkjente hans høyhet og betalte han skatt.⁸⁷ Etter Harald Grenskes død var Håkon jarl nå hele Norges overherre mener Keyser.⁸⁸ Han hadde en konges makt, selv om han ikke bar kongsnavn.

Ifølge Munch blomstret landet og nabokongene lot han herske i fred etter Håkon jarls seier over jomsvikingene.⁸⁹ Håkon jarls makt var grunnfestet i Norge og seieren mot jomsvikingene hadde gjort ham populær og hans hedenske tro sikret ham lojaliteten til hedningene som fortsatt var majoritetstroen i landet.⁹⁰ Keyser mener Håkon jarl nå var hele Norges overherre.⁹¹ Selv om han var mektig, var det noe som engstet han: det gikk rykter om at det fantes en mann som var av den norske kongeætt som var klar for å komme til Norge.⁹² Denne mannen viste seg å være Olav Tryggvason, sønn av Tryggve Olavsson, og Håkon jarl fryktet at Olav ville kreve sitt arverike.

2.2.3.2 Håkon jarl mister makten

Keyser skriver at da Håkon jarl trodde sitt herredømme var grunnfestet, begynte han å bli hard og gi sin vellyst fritt rom. Munch har en lik fremstilling av begynnelsen på Håkon jarls fall: selv om det gikk bra med landet og folket, fryktet ladejarlen nordmennenes hengivenhet for Harald Hårfagres kongeætt som ble betraktet som odelsbåren til riket, mens hans egen ætt kunne i beste fall anses som arveberettiget til Trøndelag.⁹³ Om hendelsene som vendte folket mot ladejarlen er Keyser og Munch enige, men Munch forklarer hvorfor Håkon jarls oppførsel endret seg: han mener ladejarlen hadde en mørk side som sjelden vistes, men nå som han endelig hadde makten kom den ufine siden frem.⁹⁴ Han ble både uedelmodig og grusom. Munch støtter seg på Snorre når han skriver at Håkon tok mektige menns koner og

---

⁸⁵ Munch 1942: 115

⁸⁶ Heimskringla 2017: 176-177

⁸⁷ Munch 1941: 117

⁸⁸ Keyser 1866: 282

⁸⁹ Munch 1941: 227

⁹⁰ Munch 1941: 227

⁹¹ Keyser 1866: 282

⁹² Keyser 1866: 282

⁹³ Munch 1941: 227

⁹⁴ Munch 1941: 227

døtre hjem til seg, holdt dem der i en uke eller to før han sendte dem tilbake.⁹⁵ Han forklarer ikke hvilke av Snorres verk det står i, men det står i Olav Tryggvasons saga at det var slik Håkon jarl ble drevet på flukt.⁹⁶ Keyser har en lik fremstilling av Håkon jarls oppførsel mot høvdingenes døtre, men han nevner ikke hvilke kilder han bruker.⁹⁷ Munch forklarer at han baserer seg på Snorres saga om Olav Tryggvason når han fremstiller hvordan Olav ble lokket til Norge, der han mener sagaforfatteren tilsynelatende unngår de fleste usannsynligheter og derfor er troverdig.⁹⁸ Bøndene i Trøndelag samlet seg mot Håkon jarl da han var på gjestebud i Melhus. Håkon flyktet til gården Rimul med trelen Kark. Håkon jarl ble drept den samme natten av trelen i en alder av 58 år og ble den siste hedningen til å styre Norge.⁹⁹ Ladejarlens sønner og tilhengere reiste til Sverige der de ble tatt godt imot av kong Olof. Munch mener at Håkon jarl fremskyndte sin undergang.¹⁰⁰

2.2.4 Eirik Håkonsson jarl bringer ladejarlene inn i rikssamlingshistorien igjen

Keyser forklarer at Eirik Håkonsson jarl skal ha blitt med å kjempe mot Olav Tryggvason for å hevne drapet på faren sin.¹⁰¹ Danekongen Svein Tjugeskjegg og sveakongen Olof Skötkonung ble enige med Eirik jarl om at når Olav Tryggvason var felt skulle de dele Norge i tre mellom seg. Etter Olavs død ble Norge delt mellom seierherrene: Den svenske kong Olof fikk fire fylker i Trondheim, begge i Møre, Romsdalen og Ranrike. Eirik jarl fikk også fire fylker i Trondheim, Namdalen, Hålogaland og hele det vestafjelske Norge mellom Stat og Lindesnes. Svein Tjugeskjegg fikk landet mellom Svinesund og Lindesnes. De overkongelige rettighetene han hadde i Romerike og Hedmark ga han til Eirik jarl.¹⁰² Eirik og broren hans Svein oppholdt seg på Lade i Trondheim da de kom tilbake til Norge. De reiste et handelsområde ved Trondheimsfjorden, men lot Nidaros forfalle. Eirik var mektigere enn Svein ifølge Keyser.¹⁰³ Jarlene strevde med å vinne over Olav Tryggvassons venner, men de ble venner med Einar Tambarskjelve som hadde kjempet for kong Olav ved Svolder.

Mens ladejarlene holdt freden i Norge førte danekongen Svein Tjugeskjegg en blodig krig i England. Danekongen døde i februar 1014 og ble da erstattet av sin sønn Knut. Etter Sveins død hadde engelskmennene tatt Æthelred som konge, men Knut ønsket å gjenerobre

---

⁹⁵ Munch 1941: 228

⁹⁶ Heimskringla 2017: 214

⁹⁷ Keyser 1866: 286

⁹⁸ Munch 1941: 230

⁹⁹ Keyser 1866: 290

¹⁰⁰ Munch 1941: 237

¹⁰¹ Keyser 1866: 322

¹⁰² Keyser 1866: 331

¹⁰³ Keyser 1866: 331

farens rike. I *Det norske folks historie* bind 4 støtter Munch seg på sagaene når han skriver at Eirik jarl dro til England for å hjelpe Knut.¹⁰⁴ Heller ikke denne gang nevner han *hvilke* sagaer han bruker, men det nevnes i sagaen om Olav den hellige.¹⁰⁵ Før Eirik forlot Norge skal han ha rådført seg med de mektigste bøndene i landet om lovgivningen og riksstyringen i Norge. Riket hans delte han mellom sønnen Håkon Eiriksson og broren Svein. Sistnevnte fikk Hålogaland og Trøndelag, mens Håkon fikk de sørlige kystområdene.¹⁰⁶ Einar Tambarskjelve ble Håkons formynder. Eirik dro så til Knut og hjalp han trolig med å erobre England, men han kom aldri tilbake til Norge. Keyser forklarer at det står i sagaene at han skal ha dødd av forblødning, mens engelske kilder mener han erobret Northumberland og levde etter 1020.¹⁰⁷ Munch baserer seg på engelske diplomer når han mener at Eirik skal ha dødd i løpet av 1023 eller tidlig i 1024.¹⁰⁸ Etter Eirik jarl hadde forlatt Norge sluttet Håkon og Svein jarl forlik og vennskap med Erling Skjalgsson. Keyser mener årsaken til deres allianse var at en mektig del av hårfagreætten var klar til å utfordre dem om makten i Norge.¹⁰⁹ Olav den hellige bragte liv og kraft inn i «sin Ætfaders Harald Haarfagres enekongedømme» og han senere «gjorde sig til virkelig Enekinge i Norge og ophævede for Fremtiden ganske Fylkeskongedømmet».¹¹⁰

Den viktigste begivenheten under Svein jarls og Håkon jarls korte regjeringstid var vennskapet med Erling Skjalgsson. Munch mener dette vennskapet viser jarlenes svakhet, der de anerkjente Erling som den rettmessige eier av forleninger som de ikke hadde makten til å ta fra han.¹¹¹ De kan ha ansett det som nødvending å sikre hans vennskap siden den farlige tronpretendenten Olav den hellige var da på vei mot Norge.

2.2.5 Slutten på ladeætten

Da Olav den hellige kom til Norge underla flere bønder seg under ham, men mange var fortsatt Svein jarls venner og motsatte seg Olav. Jarlene Håkon og Svein og Einar Tambarskjelve anså Olav som en overhengende fare.¹¹² Svein jarl hadde stor støtte blant lendmennene, som også ledet bøndene i Trondheim. På vei til Norge lyktes Olav den hellige i å fange Håkon jarl og tvang han til å forlate landet.

---

¹⁰⁴ Munch 1942: 23

¹⁰⁵ Heimskringla 2017: 283

¹⁰⁶ Munch 1942: 24

¹⁰⁷ Keyser 1866: 337

¹⁰⁸ Munch 1942: 27

¹⁰⁹ Keyser 1866: 339

¹¹⁰ Keyser 1867: 41

¹¹¹ Munch 1942: 29 & 30

¹¹² Keyser 1866: 344

Flere som hadde sverget troskap til Olav vendte seg til Svein jarl. Han møtte Erling Skjalgsson ved Rogaland og de reiste sammen til Nesjar. Olav og hæren hans var allerede i nærheten og partene møttes på palmesøndag 3 april 1015. Da kongen gikk seirende ut av slaget måtte jarlen flykte fra landet. Kong Olav reiste vestover og ble tatt til konge på alle tingene. Svein jarl døde i Østersjøen på vei hjem fra en vikingferd høsten etter og da underla trønderne seg Olav. Grunnet økte motstand mot han, måtte kong Olav flykte fra landet rundt 13 år senere.

Da Knut den mektige ble konge i Norge lot han Håkon jarl styre hele landet.¹¹³ Einar Tambarskjelve ble igjen alliert med jarlen etter å ha holdt en lav profil under Olav den helliges regjeringstid. Håkon ga Einar alle veitslene han hadde under jarlene Eirik og Sveins regjering. Knut den mektige mente Håkon jarl ikke var sterk nok alene til å gå mot Olav, samtidig som jarlen var så samvittighetsfull at han ikke engang ville kreve skatt av Olav.¹¹⁴ Munch påpeker at engelske beretninger mener derimot at Knut mistenkte at Håkon jarl ønsket å gjøre seg til en uavhengig leder i Norge.¹¹⁵ Håkon dro så til Knut i England, men omkom på reisen. Munch forklarer at både sagaene og engelske beretninger hevder at Håkon druknet og det står også i sagaen om Olav den hellige.¹¹⁶

2.3 Ernst Sars sin nasjonal-demokratiske syntese

Ernst Sars sin fremstilling om ladejarlenes rolle i rikssamlingen er lik de vi finner hos Keyser og Munch, men han skiller seg på ut noen områder som er verdt å undersøke. Han baserer sin fremstilling i stor grad på *Ågrip or Noregs konger*, *Heimskringla* og *Jomsvikingasaga*.

Når Sars skriver om de indre samfunnsforholdene fokuserer han på politisk makt og dets grunnlag. Aristokratiet kan bare beholde sin sosiale status ved å beholde makten sin.¹¹⁷ Når samfunnets aristokratiske preg svekkes, styrkes dets demokratiske preg.¹¹⁸ Forholdet mellom staten og stammer er sentralt i Sars' fremstilling om middelalderen, og her skiller han mellom kongemakt og høvdingaristokrati.¹¹⁹ Sars forklarer sin syntese slik:

Og saaledes stadfætes den Sætning, som jeg før har opstillet og hvori de Resultater, hvortil min Granskning af vor Historie har ført mig, samles som i en Sum, den nemlig, at Norges Styrke i Sagatiden, dets Svaghed og dvaleliggende Søvn i Unions- og Reformationsperioden, det gjenfødte Liv i vort Aarhundrede, - alt kan føres tilbage til de

---

¹¹³ Munch 1942: 275

¹¹⁴ Munch 1942: 290

¹¹⁵ Munch 1942: 290

¹¹⁶ Munch 1942: 291, Heimskringla 2017: 512

¹¹⁷ Sars 1911: 105

¹¹⁸ Sars 1911: 593

¹¹⁹ Sars 1911: 206

*samme Grundforhold. At Norge havde et talrigt, med den oprindelige Stamme- eller Fylkesforfatning sammenhængende Aristokrati, var det der gav det Historie i Sagatiden den Storhed, som vi medrette beundrer. At Norge havde dette sterke Fylkesaristokrati, blev igjen Overgangen fra Stamme til national Eenhedsstat var fuldbragt, Grunden til at det norske Samfund demokratiseredes d. v. s. Omdannedes til et Bondefolk.*¹²⁰

2.3.1 Aristokratiets første krise

For Sars representerer kongedømmet et fremmed element i forhold til stammeforfatningen. Harald Hårfagre blir en representant for nye og større krav stilt av enhetskongedømmet, som Sars oppfatter som et angrep på odelsfriheten og med det aristokratiets frihet.¹²¹ Sars mener at fylkesaristokratiet var for mektige til at Harald Hårfagre kunne reise en uavhengig maktbasis og kongen måtte gå tilbake på sine politiske krav.¹²²

I 1873 skrev Sars i *Udsigt* bind 1 at det kun er fortalt om et fåtall høvdinge sluttet seg frivillig til Harald Hårfagre mot å få en andel i riket hans, og at en av disse høvdingene var Håkon Grjotgardsson.¹²³ De som ikke sluttet seg til kongen måtte beseires med makt. Videre skriver han at folket fulgte sine høvdinge, og høvdingenes interesser knyttet dem til den allerede etablerte forfatningen.¹²⁴ Suvereniteten deres hvilte på selvstyrelsen i folkets engere kretser. Ved å samarbeide med kongen kunne de oppnå mer makt og rikdom, men de var ikke lengre selvstendige herskere da de ble en annen manns tjener. Sars mener stoltheten og selvstendighetsfølelsen måtte stille dem mot Harald Hårfagres nye orden, og at slike følelser var vanlige i samfunn med en aristokratisk karakter.¹²⁵ Da Harald Hårfagres kom inn til Oppdal mener Sars at han var den «nationale Eenhedstankes Repræsentant» da han drepte menn og herjet i bygdene og slik la han landet under seg.¹²⁶ Bygdenes materielle tap kunne gjenoprettes, men kulturen og den åndige kraft ble tilintetgjort eller drevet ut av landet som følge av erobringen.¹²⁷ Kampene hadde ryddet opp i det norske fylkesaristokratiet og kongedømmet hadde reist seg på erobringens rett. Dette var den første krisen for stammearistokratiet, som oppstod med Harald Hårfagres rikssamling og som representerte et brudd med den tidligere utviklingen i Norge og ble begynnelsen på en langvarig kamp mellom kongedømmet og aristokratiet.¹²⁸

---

¹²⁰ Sars 1882: 129-130

¹²¹ Dahl 1990: 173

¹²² Dahl 1990: 174

¹²³ Sars 1873: 157

¹²⁴ Sars 1873: 157

¹²⁵ Sars 1873: 157

¹²⁶ Sars 1873: 157

¹²⁷ Sars 1873: 157

¹²⁸ Sars 1873: 158

2.3.2 Sigurd jarl som «føreren for det hedenske aristokratiparti»

Slik som Keyser og Munch, mener også Sars at det var harde kår i landet i perioden under Eirik Blodøks' styre, men han mener Harald Hårfagres regjeringstid var så trykkende at det ble utålelig da sønnen hans Eirik Blodøks med sin kone Gunnhild overtok styret.¹²⁹ Da trykket ble utålelig måtte Eiriks styre utfordres. Sars stiller seg lik Keyser og Munch når han skriver at det måtte være en av Harald Hårfagres ættmenn, som hadde samme arvekrav, som skulle stilles opp mot Eirik Blodøks.¹³⁰ Sars støtter seg på «(...) en af de ældste og paalittigste kilder (...)», *Ågrip*, når han skriver at forstandige menn sendte et hemmelig bud til Håkon den gode og oppfordret han til å komme tilbake til Norge to år etter Harald Hårfagres død.¹³¹

Sars har en lik fremstilling av samarbeidet til Sigurd jarl som Keyser og Munch, der kongen lovet jarlen mye makt hvis han klarte å bli Norges konge. Videre mener han at kong Håkons tronbestigelse var en seier for den aristokratiske reaksjon.¹³² Men tronbestigelsen var ikke bare kongens initiativ, det var høvdingene sammen med Sigurd jarl som rådet kongen. Sars kaller Sigurd jarl «Føreren for det hedenske Aristokratiparti» og det var med han at den aristokratiske reaksjon førte til en seier som var fordrivelsen av Eirik Blodøks samt Håkon den godes tilbakegivelse av odelen.¹³³ Kongedømmet måtte gå tilbake fra sin herskende stilling som den hadde under Harald Hårfagre.¹³⁴ Tilbakegivelsen av odelen var et kompromiss som medførte at kongedømmet sto like over aristokratiet, og stammehøvdingene erkjente kongens overhøyhet mot at kongen erkjente deres suverenitet i hver sin krets mener Sars.¹³⁵

Sars forklarer at angrepene fra Eirik Blodøks' sønner var støttet av danekongen Harald Blåtann og det skulle hjelpe dem med å vinne faren deres sitt rike tilbake. Eirik var selv av dansk ætt fra morens side påpeker han. For Sars blir denne kampen mellom eirikssønnene som ble støttet av danekongen og Håkon den gode som ble støttet av Norges høvdingene en kamp om Norges politiske selvstendighet som krevde at landets krefter holdt seg samlet.¹³⁶ I angrepene fra eirikssønnene, som gang på gang ble slått tilbake, mener Sars vi møter de første ytringer om en nasjonal stolthet blant nordmennene mot danskene i sagaene. I sagaen om

---

¹²⁹ Sars 1873: 210

¹³⁰ Sars 1873: 210

¹³¹ Sars 1873: 210-211

¹³² Sars 1873: 213

¹³³ Sars 1911: 194

¹³⁴ Sars 1873: 211

¹³⁵ Sars 1873: 211

¹³⁶ Sars 1873: 215

Håkon den gode kommer det tydelig frem at det er en kamp mellom dansker og nordmenn, men noe om en nasjonal stolthet står ikke tydelig i sagaen.¹³⁷ Sars mener det var første gang nordmennene opptrådte på en lik måte som ett folk mot et annet folk. Etter kong Håkons død forklarer Sars at danske krav på overhøyhet i Norge ble på alvor tatt opp og fastholdt gjennom en periode på nesten hundre år. Dette ble begynnelsen på en tid med kamper mellom hedendom og kristendom, aristokrati og kongedømme, stammeforfatning og folkets tanker om en enhetsstat og nasjonal ånd.¹³⁸

Etter Sigurd jarl og småkongen Tryggve Olavsson var døde, hadde eirikssønnene løsrevet seg fra avhengighetsforholdet de hadde til den danske kongen og satt nå med makten i Norge. Danekongen hadde hjulpet eirikssønnene med å ta makten i landet. Sars baserer seg på *Jomsvikingasaga* når han skriver at eirikssønnene ikke betalte danekongen skatt. Slik utviklet det seg et spent forhold mellom dem, og det kom Håkon Sigurdsson jarl til å utnytte under et opphold hos danekongen. Et annet problem for eirikssønnene var at de skyldte danekongen altfor store forpliktelser til at de kunne bryte med han mener Sars.¹³⁹ Dette gjorde at stillingen deres ble både falsk og uklar slik at kongedømmet, som skulle representere den nasjonale selvstendighet ikke kunne gjøre noen fremskritt eller engang heve seg over aristokratiet.¹⁴⁰

2.3.3 Håkon Sigurdsson jarl, høvdingenes naturlige fører

Sars forklarer at etter Håkon jarl seiret over kong Harald Gråfell ble Norge splittet der en del var direkte under det danske riket, en del under danekongens overhøyhet og den tredje under Håkon jarl som uavhengig hersker; stammeånden hadde seiret over den nasjonale enhets- og selvstendighetsfølelse; kristendommens første åpenbare angrep på hedenskapet hadde ført til at dette hevet seg med fornyet styrke og stilte seg skarpt mot den nye religionen.¹⁴¹ Håkon jarl støttet seg på stammeånden og hedenskapet og som aristokratiets fører og motstander av hårfagreætten. Sars mener Håkon jarl var lederen for høvdingpartiet og at han hadde både kraften og klokskapen til å benytte omstendighetene til sin fordel.¹⁴² Eirikssønnene var alminnelig forhatt og da Håkon jarl kom tilbake fikk høvdingene sin naturlige fører mener Sars.¹⁴³

---

¹³⁷ Heimskringla 2017: 134

¹³⁸ Sars 1873: 215-216

¹³⁹ Sars 1873: 217

¹⁴⁰ Sars 1873: 217

¹⁴¹ Sars 1873: 220

¹⁴² Sars 1873: 218

¹⁴³ Sars 1873: 219

For Sars representerte ladejarlen både fylkesaristokratiet, selvstyrelsen i folkets engere kretser og utenlandske kongers prinsipat over Norge eller deler av Norge.¹⁴⁴ Håkon jarl ble også drevet til å bryte med overherredømmet og opptrådte etter det som en fullt uavhengig hersker over det nordenfjeldske Norge og hadde tilslutning hos høvdingene. Da danekongen dro på et ødeleggende herjetog til Norge for å tvinge landet til lydighet, styrket han nordmennenes nasjonale selvfølelse og uvilje mot den fremmede høyhet.¹⁴⁵

Sars har en lik tolkning som Keyser og Munch om hvorfor folket vendte seg mot Håkon jarl: etter seieren mot jomsvikingene ved Hjørungavåg vokste jarlens popularitet, men styret hans endret nå karakter: han ble hard og vilkårlig og søkte å heve seg som en fullkommen suveren myndighet.¹⁴⁶ Uviljen over Håkon jarls vilkårlighet gjorde at bøndene trengte en ny høvding av høy byrd. De vendte seg til Olav Tryggvasson.

2.3.4 Eirik og Svein Håkonsson som stammehøvdingenes ledere

Olav Tryggvassons misjonsvirksomhet vendte aristokratiet mot han, og derfor fikk han ikke deres militære støtte. Da det kom til kamp ved Svolder tapte kong Olav mot en alliert hær av danekongen, sveakongen og Eirik jarl. Etter seieren ved Svolder delte seierherrene Norge mellom seg, der de tre lederne fikk en tredjedel av landet hver.¹⁴⁷ Både den danske og svenske kongen overlot det meste av sine deler som len til brødrene Eirik og Svein, som på grunn av dette fikk større innflytelse og kunne regnes som de egentlige styrerne. Begge jarlene var kristne. De inntok en lik posisjon som faren deres hadde før dem, men de kunne ikke støtte makten sin på den nye religionen. Sars mener man må formode at det hadde vært gunstig for dem å stemme for en gjenopptakelse av den hedenske religionsforfatning.¹⁴⁸ Verken Eirik eller Svein forsøkte, som faren deres hadde gjort, å overskride grensene som var trukket for myndigheten deres. De var mer opptatte av å befeste seg i høvdingenes favør og hele landets aristokrati. Eirik og Svein hadde mindre mulighet til å styre som en uavhengig monarkisk myndighet enn faren deres, men de fungerte allikevel som stammehøvdingenes ledere og formenn forklarer Sars. Etter slaget ved Svolder skal riksenheten ha blitt ødelagt igjen og idéen om nasjonal selvstendighet var trengt tilbake, stammearistokratiet var igjen blitt herskende under fremmede kongers overhøyhet.¹⁴⁹ Denne reaksjonen var derimot mye

---

¹⁴⁴ Sars 1873: 222

¹⁴⁵ Sars 1873: 223

¹⁴⁶ Sars 1873: 223

¹⁴⁷ Sars 1873: 231

¹⁴⁸ Sars 1873: 231

¹⁴⁹ Sars 1873: 232

mildere enn den forrige. Hedenskapet ble ikke gjenreist siden verken stammeforfattningen eller høvdingestyrene kunne legitimere den. Sars skriver at denne gangen ble kongedømmet styrtet da det var i sin høyeste glans og dets representant var alminnelig beundret og elsket. Olav Tryggvassons død ble en landesorg og jarlene kom inn helt og holdent med fremmed hjelp, som følge av et nasjonalt nederlag noe som etterlot seg bitterhet blant folket. Selv om høvdingene sluttet seg til de nye styrerne og det passet deres politiske interesser, kunne de aldri oppnå en lik støtte blant folket som Håkon jarls styre hadde.¹⁵⁰

2.4 Hvorfor preger ladejarlenes religion og ætt synet på dem?

I fremstillingene om ladejarlenes tap av makten bruker Keyser, Munch og Sars kongenes ætt for å legitimere deres maktovertakelse. I tillegg har også Gustav Storm (1845-1903) påpekt at Håkon Sigurdsson jarls slekt var annerledes enn kongeætten og han synes ikke at jarleætten har samme enhetlige preg som kongeætten.¹⁵¹ Keyser, Munch og Sars er enige om at Håkon jarl oppførte seg ufint mot folket, og Munch og Sars begrunner denne oppførselen med ladejarlenes hedenske tro.

Om Harald Hårfagre skriver Munch at «Enhver Ætling af ham havde Odelsret, som det hed, til Riget, uden Hensyn til Linje eller Alder, lige indtil senere Tider, da Arvefølgen ordentligt Reguleredes».¹⁵² Keyser mener at jarledømmet var nærmest kongedømmet i verdighet, men denne verdigheten var ikke arvelig og heller ikke knyttet til bestyrelsen av en landsdel.¹⁵³ I boka *Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen* har Keyser et kapittel som heter «Kongedømmet efter det norske Riges Oprettelse ved Harald Haarfager. Dets Ret i Almindelighed», der han skriver at Harald tilegnet sitt kongedømme landets odel.¹⁵⁴ Her kommer det tydelig frem at Keyser mener at Harald Hårfagre opprettet det norske riket. Både Keyser og Munch mener kong Harald gjorde hersene til kongedømmets tjenestemenn og satte en jarl i fylkene som skulle stå for landsstyringen der, jarlene skulle ha flere herser under seg.¹⁵⁵

Jeg mener at årsaken til Munchs vektlegging av ulikhetene mellom hårfagreætten, i dette tilfellet inkludert Olav Tryggvason og Olav den hellige, og ladeætten finner vi i dette sitatet om Harald Hårfagre:

---

¹⁵⁰ Sars 1873: 233

¹⁵¹ Storm 1873: 95

¹⁵² Munch 1874: 416

¹⁵³ Keyser 1868: 433

¹⁵⁴ Keyser 1867: 30

¹⁵⁵ Keyser 1867: 31, Munch 1941: 115

Tre år efter (933) endte han sit lange, og for Norge saa vigtige Liv paa Rogaland, hvor han blev høilagt paa hauge ved Haugesund. Om end flere af hans vigtigste foranstaltninger siden ophævedes, og han selv ved at oprette saa mange nye arvelige Underkongedømmer for en stor Deel modarbeidede sit eget Verk, var det dog unegtelig han, der lagde Grunden til et selvstændigt og heelt Norge, sideordnet med de to øvrige Riger, og under hvis lange Regjering, der varede i to Generationer, Innbyggerne af alle de sammenerobrede Fylker, der hidtil intet Sammenknytningspunkt hadde haft, nogenledes lærte sig til at betragte hinanden innbyrdes som landsmænd (Nordmænd), og alle fylkerne tilsammen som een enhed - Norge.¹⁵⁶

Dette sitatet mener jeg er avgjørende i undersøkelsen om hvorfor Harald Hårfagre og hans ætt var viktig for Munch: for ham var det kong Harald som skapte grunnlaget for Norge og nordmennene. I tillegg mener Munch at Harald Hårfagre la grunnlaget for et selvstendig Norge som var sideordnet med de to øvrige riker; som her er Danmark og Sverige. Det var viktig for denne generasjonen med historikere å vise at Norge og nordmenn ikke var det samme som Danmark eller Sverige, noe som kommer tydelig frem med dette sitatet. Munch plasserer også Harald Grenske, som var faren til Olav den hellige, inn i slekten til Harald Hårfagre. Arveretten blir senere brukt til å legitimere Olavs maktovertakelse.

Om Håkon jarls fall mener Munch at karakterendringen til ladejarlen var resultatet av hans indre uro og ufred med seg selv.¹⁵⁷ Han passet ikke lengre inn i tiden sin, og det var sjeldent at en mann av høy status var hedning og blotmann. Han forklarer at årsaken til at en større del av befolkningen, særlig i Trondheim, fortsatt var hedenske var grunnet gamle vaner og hat mot kristendommen og ikke på grunn av sann overbevisning.¹⁵⁸ Da Håkon jarl så at hedendommen gradvis nådde sin slutt må det ha fylt sinnet hans med mismot og gjort han mørk og innesluttet i seg selv, vekket hans onde lidenskaper og fjernet folkets hjerter fra han.¹⁵⁹ For Munch har Håkon jarl den fortjeneste å ha forsvart landets uavhengighet mot danskekongens angrep, men ren patriotisme kan ikke være årsaken til hans arbeid, da han fant det forferdelig å erkjenne danekongens høyhet. Munch mener at Håkon jarl hele tiden var mer jarl i Trondheim enn herre over Norge.¹⁶⁰ Hele Norge var heller ikke under hans herredømme.

Da Håkon jarl kom til makten i landet blir dette et unntak for Sars, som mener det blir mer normalt når hårfagreætten kommer tilbake. Trondheim og fylkene nordover, Namdalen og Hålogaland, var betraktet som ladejarlens arv som han styrte dels som vasall og dels som

---

¹⁵⁶ Munch 1872: 41

¹⁵⁷ Munch 1941: 243

¹⁵⁸ Munch 1941: 243

¹⁵⁹ Munch 1941: 243

¹⁶⁰ Munch 1941: 244

uavhengig hersker.¹⁶¹ Sars forklarer videre at etter at Håkon jarl kom til makten i landet ble Harald Hårfagres verk nesten revet helt til grunnen og landets forfatning ble bragt tilbake til slik det var før hans inntreden, noe som viser at han anså Håkon jarls handlinger som et brudd i rikssamlingsprosessen til kongene. Sars mener at Håkon jarl var med sine ættetradisjoner knyttet til stammehøvdingene og hadde oppnådd makten sin med deres hjelp; han var kun en jarl og en annen konges vasall. Han kunne ikke kreve den makt og myndighet som Harald Hårfagres kongedømme hadde. Han var derimot skikket til å være formannen til de forbundne stammehøvdingene.

Sars skriver at på tross av alle seierne hans, representerte Håkon jarl en tapt sak som dro sine forkjempere med seg i fallet.¹⁶² Han kunne fornye blotseremoniene og gjenreise hovene, men han kunne ikke gi hedenskapet den sammenhengen og motstandsevnen den hadde tidligere siden den var allerede ødelagt, og den ble ytterligere svekket grunnet påvirkningen av kristendommens stadige fremtreden i nabolandene.¹⁶³ Det kom en ny reaksjon, men hedenskapet kunne ikke gjenreises. Med kristendommen fikk kongedømmet et rettslig fortrinn og prestisje fra Olav Tryggvasson.¹⁶⁴

Sars mener stammehøvdingene var best tjent med at landet forble splittet og at det fortsatte å stå under fremmede kongers overhøyhet, som ikke blandet seg i indre styrelse så lenge de fikk skatteinntekter.¹⁶⁵ Interessene deres stilte dem opp som naturlige motstandere mot det norske kongedømmet og dermed også Norges politiske selvstendighet.¹⁶⁶

Sars forklarer at Håkon jarls oppførsel mot folket brøt med den forutsetningen som ga riket orden, nemlig overenstemmelsen med stammearistokratiet, som banet veien for hans eget fall og gjenreisningen av Harald Hårfagres kongedømme.¹⁶⁷ Grunnet Håkon jarls ætt, forklarer Sars, vendte folket blikket igjen mot hårfagreætten, som hadde begynt denne kampen om å samle Norge. Uviljen over Håkon jarls vilkårlighet gjorde at bøndene trengte en ny høvding av høy byrd. De vendte seg til Olav Tryggvasson. Sars hevder at Håkon jarl kom til makten mer på grunn av innenlandsk hjelp, enn utenlandsk.¹⁶⁸

Håkon jarl hadde tilegnet seg en monarkisk herskermakt, men hvis folket skulle tåle en slik makt burde det komme fra en konge, en ætling av Harald Hårfagre, som hadde «et Slags

---

¹⁶¹ Sars 1873: 219

¹⁶² Sars 1873: 221

¹⁶³ Sars 1873: 221

¹⁶⁴ Sars 1873: 233

¹⁶⁵ Sars 1873: 222

¹⁶⁶ Sars 1873: 222

¹⁶⁷ Sars 1873: 223

¹⁶⁸ Sars 1873: 232

nedarvet Ret dertil, som man paa en vis Maade anerkjente, end af en Jarl, hvem Aristokratiet selv havde hævet til den øverste Magt» mener Sars.¹⁶⁹ Selv om han hadde brutt med Danmark og reist den norske selvstendighetsånd mot de danske kongers krav på et prinsipat over landet, samt å lede til seier, kunne han ikke være rett mann til å representere Norges politiske uavhengighet.¹⁷⁰ Når selvstendighetskampen hadde blitt tatt opp på ny, måtte blikket vende seg mot Harald Hårfagres ætt, som hadde begynt denne kampen og som var tettest knyttet til historien om Norges politiske uavhengighet.¹⁷¹ Sars skriver hvorfor det var viktig at en av kongeætten skulle få makten i landet:

*Et belejligt Øjeblik var saaledes kommet for denne Æt til at optræde paany, og den opptraadte nu ogsaa, repræsenteret af en Mand, der forenede alle Forudsætninger for at slaa et stort Slag for Kongedømmet og lægge den aandige Grundvold, hvorfra Eenhedsstaten først for Alvor kunde bøjse Stammaanden og dens Repræsentanter under sig, - som var et Ideal af en Høvding efter nordisk-hedenske Forestillinger, i hvem Vikinglivet med sin Eventyrlighed og hensynsløse Kraft havde naaet sit meest fuldendte Udtryk, og hvem dog tillige Christendommens religiøse Ideer havde grebet paa det dybeste, - hos hvem den gamle og den nye Tidsaand paa en forunderlig Maade mødtes og smeltede sammen, og som derfor maatte være den rette Mand til at føre over fra den ene i den anden.*¹⁷²

Dette sitatet mener jeg er viktig for å forstå hvorfor Sars mener Harald Hårfagres etterkommere er de riktige styrerne av landet. Videre skriver han at Olav Tryggvason

*kom til Landet, ukaldet og uventet, men netop i det belejligste Øjeblik, som udsendt af Himlen, da Uviljen over Haakon Jarls Vilkaarlighed var kommen til et aabenbart Udbrud og Bønderne trængte en Høvding af høj Byrd og stor Anseelse for at lede Opstanden, som ellers kunde vende sig til deres Fordærvelse.*¹⁷³

Derfor ble Olav Tryggvason mottatt med åpne armer og folket «strømmede til ham fra alle Sider».¹⁷⁴ Folket ville ha han som konge og de skulle underkaste seg han uten sverdslag, «medens Jarlen, hvis Styrelse endnu kort Tid tilforn syntes at staa i sin fulde Glands, blev forfulgt som et Villdyr og hans Hoved hængt i en Galge under almindelige Forbandelser».¹⁷⁵ Videre skriver Sars at Olav Tryggvason kom til makten uten å skylde noe til danske eller svenske konger, slik at han, i motsetning til sine nærmeste forgjengere, kunne representere Norges politiske selvstendighet der kongedømmet måtte søke sin styrke i å representere.¹⁷⁶ Olav Tryggvason skilte seg også fra Håkon den gode som kun var like overfor aristokratiet.

---

¹⁶⁹ Sars 1873: 223

¹⁷⁰ Sars 1873: 223

¹⁷¹ Sars 1873: 223

¹⁷² Sars 1873: 223

¹⁷³ Sars 1873: 224

¹⁷⁴ Sars 1873: 224

¹⁷⁵ Sars 1873: 224

¹⁷⁶ Sars 1873: 224

Da Olav kom til Norge opptrådte han på egenhånd, det var ingen høvdinge som hadde tilkalt ham eller gjorde ham til deres konge og det var ingen avtale mellom Olav og høvdingene. Sars mener at Olav hjalp høvdingene og folket med å frigjøre seg fra «Blotjarlen», som var hedenskapets sterkeste representant.¹⁷⁷ Håkon jarls fall måtte ryste i hedenskapets grunnlag. Sars mener at å gjenreise Harald Hårfagres kongedømme var Olavs «ærgjærrighedsformaal» som var knyttet til tanken om å styrke kristendommens sak.¹⁷⁸ Ved Olav Tryggvasons innføring av kristendommen og den hedenske religion ikke lengre var statsreligionen, kunne ikke stammeforfatningen lengre fremstille seg som den legitime samfunnsorden.¹⁷⁹ Samtidig var det nå kongens myndighet som fikk en religiøs karakter, istedenfor stammehøvdingene som hadde støttet seg på hedendommen, og kristendommen ble vendepunktet i kampen mellom stat og stamme, kongedømme og høvdingmakt.¹⁸⁰ For Sars blir samfunnets demokratiske preg styrket når aristokratiets makt svekkes. Slik får hans fremstilling av Håkon jarls fall og Olav Tryggvasons innføring av kristendommen et preg av hans nasjonal-demokratiske syntese.

I sin fremstilling av Håkon jarls fall er det tydelig at hensikten til Sars er å bruke den til å bygge opp under Olav Tryggvason. Dette styrkes av hans fremstilling av Olavs liv og personlighet, som Sars mener var «eventyrlig og glimrende» og kontrasten med hvordan han reddet folket og høvdingene fra Håkon jarl.¹⁸¹ Årsaken til at han ønsker å bygge opp under Olav Tryggvason er at han svekket aristokratiet, som medførte at det kom et demokratisk bondefolk, som ble drivkraften i Norges politiske og nasjonale nyreising. Dette er hans store syntese i *Udsigt*. Sars mener at det norske aristokrati hadde utviklet seg med stammeforfatningen, der dets makt var basert på selvstyrelsen i folkets engere kretser, som sto i nær sammenheng med det hedenske religionsvesen.¹⁸² Med kristendommens innførelse, der kongedømmet befestet sin plass i folkemeningen, måtte dette gi aristokratiet et støt det ikke klarte å overvinne. Slik ble aristokratiet svekket, som Sars mener styrker samfunnets demokratiske preg.

Mens utviklingen i Danmark og Sverige var demokratisk, mener Sars at Norges særegne aristokratiske utvikling var grunnet stammesamfunnene som hadde bevart sitt ubegrensede selvstyre lengre enn de andre nordiske landene.¹⁸³ Både Danmark og Sverige

---

¹⁷⁷ Sars 1873: 225

¹⁷⁸ Sars 1873: 225

¹⁷⁹ Sars 1873: 225

¹⁸⁰ Sars 1873: 225

¹⁸¹ Sars 1873: 225

¹⁸² Sars 1911: 241

¹⁸³ Dahl 1990: 182

hadde blitt samlet under rikskonger tidlig, som stanset utviklingen til stammearistokratiet og samfunnet fikk et mer demokratisk preg. Aristokratiet hadde hovedsakelig sin rot i stammesamfunnenes lokale selvstyre som de måtte stå og falle med. Like viktig var den religiøse basis for høvdingenes maktposisjon der de fungerte som gudstjenestens ledere. Med hedenskapets fall måtte deres posisjon i samfunnet rokkes i sitt grunnlag. Harald Hårfagres rikssamling ble den første krisen og representerte et brudd i landet tidligere utvikling og ble innledningen til kampen mellom kongedømme og aristokrati, fylkesforfatningens og den nasjonale enhetsstats politiske prinsipper. Både Sars og Keyser mener kongedømmet utviklet seg utenfor stammeforfatningen og representerer dermed noe fremmed.¹⁸⁴ Derfor kunne kongedømmet blir bæreren av den nasjonale enhetstanke.

2.5 Konklusjon

Målet med dette kapittelet er å finne svar på hvordan Keyser, Munch og Sars har vurdert ladejarlenes rolle i rikssamlingen. En sentral del av undersøkelsen er å studere *hvorfor* og *hvordan* de når sine konklusjoner. Siden kildematerialet til Keyser, Munch og Sars er likt blir også fremstillingene deres det. Nasjonsbyggingen som foregikk på 1800-tallet kommer frem hos alle tre, og det er tydelig at fremstillingene deres har en hensikt. Kongene representerer Norges politiske og religiøse utvikling, mens ladejarlene representerer en hedensk og aristokratisk forfatning som ikke passer inn i historikernes samtid. Her er det nødvendig å påpeke at det i all hovedsak er Håkon Sigurdsson jarl alene som, for Keyser, Munch og Sars, representerer det de anser som negativt med ladejarlene. Selv om Sigurd jarl hindret kristningsforsøket til Håkon den gode, vektlegger historikerne at han tjente folket først og fremst. Faren hans, Håkon Grjotgardsson, var også en viktig alliert for Harald Hårfagre. De tre siste ladejarlene, Eirik, Svein og Håkon Eiriksson, blir heller ikke fremstilt på en negativ måte som Håkon Sigurdsson blir. Dette kan være siden alle tre er kristne og at de lot folket være i fred. Jeg mener at en annen årsak til den særegne fremstillingen av Håkon Sigurdsson jarl er at han skilte seg ut fra de andre, både med tanke på makt og tapet av makten. Han var den mektigste av dem, og derfor en trussel mot hårfagreætten. Det var også han som beseiret Harald Gråfell og derfor sørget for at hårfagreætten ikke hadde en representant i landet lengre. Et motargument her vil være at Eirik jarl var sentral i slaget ved Svolder, der han deltok i fellingen av Olav Tryggvason. Eiriks posisjon innenlands var derimot svakere enn farens, og

---

¹⁸⁴ Sars 1911: 54

det er trolig derfor, i tillegg til at han var kristen og at han senere dro til England, at han ikke fremstilles på en like negativ måte.

Det er tydelig at Keyser, Munch og Sars mener at hårfagreættlingene er de rettmessige riksstyrerne. For dem blir ladejarlene, etter Håkon Grjotgardsson, et hinder for kongemakten som bremser utviklingen i samlingsverket til kongene. I fremstillingene deres er det tydelig at ladejarlene var folkets ledere frem til de ikke var det lengre. Håkon Sigurdsson jarl vil være det beste eksemplet på dette. Keyser og Munch får også frem hvordan Håkon jarl fungerte som en konge, selv om han aldri tok kongsnavn. Han knyttet bånd til andre høvdinger og hadde jarler under seg. Og det er slik de fremstiller hvordan ladejarlene bygde opp sin maktposisjon: gjennom allianser og vennskap til bønder, høvdinger og konger. I fremstillingene til Keyser og Munch virker det naturlig at det er en ladejarl som skal ha makten i Trøndelag, ikke en norsk, svensk eller dansk konge. Under danske konger blir ladejarlene hovedpersonene i fremstillingen, men når norske konger som Olav den hellige blir involvert blir ladejarlene en motpart. Unntaket her er eirikssønnene, men det kan være siden Sigurd jarl var alliert med Håkon den gode. Historikerne får også frem hvor stor respekt ladejarlene hadde blant de andre nordiske herskerne, som viser hvor mektige de ble.

Både Keyser og Munch viser hovedsakelig til kilder når det gjelder faktaopplysninger mens, utviklingstrekkene blir i stor grad fremstilt uten kilder. Gjentatte ganger skriver de at de baserer seg på kongesagaene, uten å nevne noe om *hvilken* saga det er snakk om. Det samme gjelder den ene gangen Munch bruker et skaldekvad når han forklarer at alle lendmenn var Eirik Håkonsson jarls venner. Når man leser verkene deres får man inntrykket av at ladejarlene ødelegger samlingsverket til kongene, men det er også slikt det fremstilles i *Heimskringla*. Slik mener jeg fremstillingene deres, inkludert de vi finner hos Sars, blir mer preget av hensikt enn metode.

Summen av fremstillingene til Keyser, Munch og Sars blir slik: Harald Hårfagre hadde grunnlagt riksenheten og gjennomført den monarkiske myndighet på en så voldsom måte mot en allerede etablert forfatning at en reaksjon måtte komme. Utviklingen fra hårfagreætten ble stoppet av Håkon jarl, men tatt opp igjen av Olav Tryggvasson. Kongedømmet og enhetsstaten fikk ved innføringen av kristendommen en rettsbasis og en mer legitim karakter enn tidligere, men det kom først med misjonskongene Olav Tryggvason og særlig Olav den hellige.

3. Nytt århundre og nye interesseområder, 1900-tallet

I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan historikerne fra 1900- og frem til 1980-tallet har oppfattet ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Hoveddelen begynner med en gjennomgang av fremstillingene til Johan Schreiner, Andreas Holmsen og Per Sveaas Andersen. Halvdan Koht (1873-1965) og sagakritikken, i tillegg til fremstillingene hans, vil også diskuteres her, men Koht har ikke skrevet mye om ladejarlene. Derfor vil han bli omtalt i mindre grad enn Schreiner, Holmsen og Andersen.

Keyser, Munch og Sars brukte alle ætt som legitimerende årsaker for kongenes maktovertakelser. Dette ble tidlig argumentert mot av Yngvar Nielsen (1843-1916), som påviste at slektslinjen fra Harald Hårfagre ned til senere norske konger trolig ikke tilsvarte historiske realiteter, og heller var sagaskrivernes genealogiske konstruksjoner allerede i 1908.¹⁸⁵ Nielsens tolkning av hårfagreætten fikk derimot ikke utbredt støtte før slutten av århundret.

3.1 Halvdan Koht og sagakritikken

I dette delkapittelet skal jeg først gi en kort forklaring av sagakritikken, før jeg skal undersøke om den påvirket Halvdan Koht sin fremstilling om ladejarlenes rolle i rikssamlingen.

På begynnelsen av 1900-tallet kom Lauritz Weibull med et angrep på tidligere forskning og holdninger til sagaene. Han brukte skaldekvadene mer uavhengig av prosaberetningene de var overlevert i enn tidligere historikere. Weibull hadde en sterk mistro til middelalderens sagaer og andre historieverk. Han valgte å se til eldre og samtidige kilder som runeinnrissinger, annaloppskrifter og skaldedikt for slik å danne et grunnlag for historiske slutninger. Sagakritikken vokste inn i mellomkrigstiden der Halvdan Koht mente at Snorre hadde feiltolket de mest grunnleggende punktene i norsk middelalder; der motsetningsforholdet mellom kongemakt og stormenn, som han hevdet var en rød tråd fra Harald Hårfagre til Olav den hellige snarere var et produkt av innflytelsen Snorres egen samtid hadde på ham. Frem til mellomkrigstiden ble det sosiale viktigere enn det nasjonale der historiesynet til Koht og Edvard Bull (1881-1932) ble preget av arbeiderbevegelsens ideologi, marxismen.¹⁸⁶ Koht forsøkte å koble sammen klasseperspektivet og det nasjonale perspektivet.

---

¹⁸⁵ Nielsen 1908: 154-155

¹⁸⁶ Bagge 1996: 46

3.1.1 Påvirket sagakritikken Kohts syn på ladejarlenes rolle i rikssamlingen?

Om Håkon Grjotgardsson mener Koht at Harald Hårfagre fikk hjelp av jarlen til å erobre Trøndelag, som kom inn til Trondheimsfjorden på dette tidspunktet.¹⁸⁷ For Koht er forholdet mellom kong Harald og de håløyske jarlene, som ble herrer i Trondheim, et problem i striden om landområdene.¹⁸⁸ Han baserer seg på ættediktet *Håløysjatal* av Eyvind Skaldespiller når han forklarer at Håkon Grjotgardsson ble felt i kamp mot Atle jarl sør i Sunnfjord. Siden jarlen kom seg så langt sør mener Koht det var siden han styrte Sogn og Firdafylket for kong Harald.¹⁸⁹ Han underbygger dette ved hjelp av *Landnámabók* som forteller at folk flyttet derfra grunnet uenigheter med Håkon Grjotgardsson jarl. Siden han styrte for kongen mener Koht det er grunn til å tro at jarlen anså kong Harald som sin overmann, og at han styrte Trøndelag og Hålogaland som en slags vasall under kongen. Selv om han satt selvstendig der, var landområdet hans en del av Norges rike.¹⁹⁰

Siden Sigurd jarl kun nevnes i forbindelse med sin død må vi se til Håkon Sigurdsson jarl for å finne en ny fremstilling av ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Når Koht uttaler seg om hvordan Håkon jarl seiret mot kong Harald Gråfell, skriver han i *Sagalitteraturen: populære forelesninger*: «Vi kan trygt skjera bort or historia alle samtalar som blir attgjevne frå løynlege møte mellom hovdingar to-eine».¹⁹¹ Det hindrer han allikevel ikke å forklare at Snorre gir et dårlig inntrykk av Håkon jarl. I *Frå norsk midalder: tre forelesningar for Universitetet i Bergen november 1958* skriver Koht at Snorres fremstilling av Håkon jarls plan om å få makten i Norge «(...) teikna for oss bilete av ein mann så ful og sløg som slik ein ram heidning kunne bli i kristen segn, - full av ilske og svik, ein kar som ikkje stygdes ved noka lygn eller illgjerd i strevet for det målet han hadde sett seg».¹⁹²

Som vi ser har ikke sagakritikken ledet til at Koht har tolket ladejarlenes rolle i rikssamlingen på en annen måte enn sine forgjengere. I fremstillingene hans om rikssamlingen nevnes ladejarlene i liten grad og det virker som at han ikke har vært særlig interessert i dem.

---

¹⁸⁷ Koht 1955: 32

¹⁸⁸ Koht 1955: 34

¹⁸⁹ Koht 1955: 34

¹⁹⁰ Koht 1955: 34

¹⁹¹ Koht 1938: 123

¹⁹² Koht 1959: 67

3.2 Nye interesseområder, nye fremstillinger?

På 1930-tallet og i etterkrigstiden hadde Andreas Holmsen viktige bidrag innenfor historieforskningen på middelalderen, hvor han gjennomførte flere lokale studier av bosetninger, jordeiendomsforhold og skadene som fulgte pesten.¹⁹³ Hans agrarhistoriske undersøkelser ble viktig for videre forskning om den demografiske og økonomiske utviklingen i middelalderen. Holmsen var den første til å systematisk bruke gårdsnavn sammen med landskapslover og arkeologiske funn for å danne bakgrunnen for rikssamlingen.

Dette delkapittelet vil begynne med en redegjørelse for de realhistoriske fremstillingene til Schreiner, Holmsen og Andersen, før det blir undersøkt hvordan metoden og kildematerialet deres påvirket fremstillingene.

3.2.1 En ny tolkning av Håkon Grjotgardsson jarls forhold til Harald Hårfagre

Johan Schreiner mener at Håkon Grjotgardsson allerede satt i Trøndelag da Harald Hårfagre kom dit.¹⁹⁴ Videre mener Schreiner av resultatet av kildenes fremstillinger av samarbeidet til kong Harald og Håkon jarl ved erobringen av Trøndelag må få konsekvenser for oppfatningen av Trøndelags forhold til måten kongen tilegnet seg odelen på. Schreiner forklarer at storbøndene i Trøndelag var knyttet til en mektig krets som Harald Hårfagre forsøkte å bekjempe, uten å lykkes. Schreiner mener at Harald Hårfagre fungerte som et redskap for de nordlige høvdingene som ønsket å trygge handelsveien langs kysten. Denne teorien mener Holmsen det er mulig å stille seg bak. Videre mener Holmsen at håløygene fortsatt trengte beskyttelse, som ledet til nye allianser: håløygenes allianse hadde vært med den danske kongen, som kontrollerte Hedeby som var endepunktet for handelsveien fra nord.

3.2.2 Sigurd jarl, det trøndske aristokratis fører

Etter Håkon Grjotgardsson jarls død mener Schreiner at Sigurd jarl fortsatt var mindreårig og derfor ble områdene Håkon jarl hadde rådd over et lett bytte for kong Harald.¹⁹⁵ Kongen skal ha satt sønnen sin, Halvdan Haraldsson, som konge i Trøndelag, før Sigurd jarl overtok makten etter Halvdans død. Slik hersket jarleætten over innløpet til Trondheimsfjorden igjen. Schreiner mener det ikke er sikker kunnskap om når dette skal ha skjedd, men han mener det var rundt samme tid som Håkon den godes tilbakekomst fra England. Som en belønning for hjelpen kong Håkon fikk av Sigurd jarl ga han ladejarlen Ørlandet. Å styrke posisjonen sin i

---

¹⁹³ Bagge 1996: 50

¹⁹⁴ Schreiner 1928: 10

¹⁹⁵ Schreiner 1928: 19

Trøndelag gjennom besittelsen av Ørlandet kan ha ført Sigurd til å ta opp kampen med Eirik Blodøks mener Schreiner.¹⁹⁶ Sigurd jarls politikk gikk ut på at trønderne skulle gå angrepsvis frem mot Eirik Blodøks siden han var en trussel mot Trøndelags uavhengighet. Dette oppnådde han gjennom alliansen med kong Håkon, og da måtte Eirik Blodøks dra til Danmark. Slik som Munch gjorde, knytter også Schreiner Håkon den gode til Sigurd jarl gjennom navnet *Håkon*, da Sigurd jarl oppkalte kongen etter sin egen far.¹⁹⁷

Holmsen knytter også Håkon den gode til ladejarlene og Trøndelag gjennom navnet hans, slik som Schreiner og Munch også har gjort. Holmsen mener at han fikk navnet fra Håkon Grjotgardsson, trolig som et tegn på forholdet mellom ladejarlen og Harald Hårfagre, og at navnet betyr «den høyættede».¹⁹⁸ Han mener at forskjellen på Harald Hårfagre og Harald Gråfell var at der førstnevnte allierte seg med den andre storslekten i Norge, valgte sistnevnte å gå til kamp mot ladejarlene.¹⁹⁹ Harald Gråfells brudd med Sigurd jarl rundt 960 setter et skille i forholdet mellom ladejarlene og kongemakten forklarer Holmsen, der det siden ble et fiendtlig forhold mellom de to norske storslektene.²⁰⁰

Andersen forklarer i *Samlingen av Norge og kristningen av landet : 800-1130* at historikere har stort sett godtatt sagaenes fremstillinger om et godt forhold mellom Håkon jarl og kong Harald og at de inngikk en allianse som blant annet ledet til en erobring av Trøndelag, men at det er uenigheter i vurderingen av maktforholdet mellom dem.²⁰¹ Etter Harald Hårfagres død fikk sønnene hans riker i Viken, Opplandene og Trøndelag. Andersen forklarer at da Håkon den gode kom til Norge ved midten av 930-tallet, fikk han støtte fra Sigurd jarl og trønderne. Videre skriver han at kong Håkon hadde i motsetning til sin eldre bror et godt forhold til trønderne og ble formelt anerkjent som konge. Han mener det er sannsynlig at Sigurd jarl beholdt den reelle makt i trønderbygdene.²⁰² For Andersen blir kong Håkon en representant for den «konservative reaksjon» på enkelte områder da han hovedsakelig nøyde seg med sitt velde på Vestlandet, men måtte bøye seg for Sigurd jarls og trøndernes motstand i forsøket på å innføre kristendommen i Trøndelag.²⁰³

---

¹⁹⁶ Schreiner 1928: 24

¹⁹⁷ Schreiner 1928: 22

¹⁹⁸ Holmsen 1989: 139

¹⁹⁹ Holmsen 1976: 64

²⁰⁰ Holmsen 1976: 64

²⁰¹ Andersen 1977: 76

²⁰² Andersen 1977: 93

²⁰³ Andersen 1977: 93

3.2.3 Håkon Sigurdsson jarl, trøndernes fremste mann i kampen mot rikskongene

Schreiner mener at Sigurd jarls sønn var klar til å overta stillingen som trøndernes fremste mann i kampen mot rikskongene, noe han gjorde etter å ha hevdet sin stilling i Trøndelag. Videre skriver Schreiner at grunnet ladeættens gamle stilling i Trøndelag hadde Håkon jarl det nødvendige lokale maktgrunnlaget for å styre under danekongen. Holmsen mener at Håkon jarl kunne derimot ikke bli Norges konge, siden rikskongene hadde gjennom tre slektsledd blitt hevet til et så høyt nivå at andre høvdingætter ikke kunne nå opp til dem.²⁰⁴

Schreiner forklarer at Håkon jarl slo tilbake angrep fra kong Harald Gråfell, men etter ni år gikk stridens bølger så høyt at begge parter ble tidvis drevet ut av landet.²⁰⁵ Det er i et av disse utenlandsoppholdene at Håkon jarl sluttet vennskap med danekongen Harald Blåtann. Etter å ha seiret mot Gunnhild Kongemors eldste og betydeligste sønn, og den eneste av de som bar kongsnavn, sto rikskongedømmet nå uten en representant mens Håkon jarl ble danekongens styringsmann i Norge. Schreiner nevner ikke noe om samtalene mellom Håkon jarl, Gull-Harald og danekongen som tidligere historikere har. Om jarlens maktområder forklarer Schreiner at han styrte over Norge fra Viken til Finnmark, her baserer han seg på skalden Einar Skålaglam.²⁰⁶ Han forklarer videre at skaldene ikke gir noen informasjon om vilkårene i avtalen mellom jarlen og danekongen, derfor vet vi ikke om han var en selvstendig styrer over Trøndelag eller noe om de eventuelle skattepliktene. Det virker som Schreiner anser tiden etter Harald Gråfells død som riksoppløsende siden ingen fra hårfagreætten var i stand til å sette krav på landet.

Holmsen mener at etter Harald Gråfells død «måtte danekongen finne at Håkon Sigurdsson var atskillig bedre skikket til å være dansk lydfyrste i Norge».²⁰⁷ Han forklarer at danekongen Harald Blåtann lot reise en minnestein der det sto at han hadde vunnet Danmark og Norge, og at det er første gang vi finner den «fine, gamle høvdingtittelen klart og tydelig brukt til å betegne en landsstyrer som er underordnet en konge. Det smaker av vesteuropeisk vasallforhold».²⁰⁸ For Holmsen hadde rikskongedømmet i landet blitt odel i Harald Hårfagres ætt, men den var nå beseiret og erstattet av den danske rikskongen, som var av lik ætterang.

---

²⁰⁴ Holmsen 1989: 148

²⁰⁵ Schreiner 1928: 29

²⁰⁶ Schreiner 1928: 30

²⁰⁷ Holmsen 1989: 148

²⁰⁸ Holmsen 1989: 149

Han mener at alliansen mellom ladejarlene og danekongene var basert på forhold som de begge hadde felles interesse av.²⁰⁹ Å trygge handelsveien ned til Hedeby i Slesvig kan ha vært en av dem forklarer Holmsen, mens en annen var konfliktene med hårfagreätten

Andersen forklarer at tiden som fulgte etter Harald Gråfells død rundt 970 har nyere historikere som Schreiner og Holmsen nærmest oppfattet som en periode med riksoppløsning. Han skriver: «Det en med sikkerhet vet, er at ingen mann av Haraldsætten var i stand til å sette gjennom sitt krav på landet før ca. 995».²¹⁰ Kong Harald Gråfells død fikk størst betydning for Håkon jarl, da Trøndelag kom inn med full politisk tyngde i riksstyrenes samlingsvirksomhet.²¹¹ Trøndelag var jarlens arvede maktbasis.

Andersen skriver at historikerne anser Håkon jarl som en representant for samlingskreftene og at han i realiteten fylte rikskongens plass. Dette underbygges av et syn om at han fulgte hårfagreättens territorialpolitiske linje ved å søke å legge resten av Norge under seg med utgangspunkt i rikets nye politiske tyngdepunkt, Trøndelag. Styret hans skal så ha blitt styrket av samarbeid med høvdinge og bønder, men vi kjenner lite til konkrete tiltak fra hans side på å bygge ut styringsapparatet.²¹²

Bruddet mellom Håkon jarl og danekongen oppstod da Håkon jarl nektet å la seg kristne. Holmsen mener det er mulig at Håkon jarl også prøvde å fri seg fra det danske overherredømmet på andre måter. Han mener det er sikkert at det kom til åpent fiendskap mellom de to, der Håkon herjet på Viken og Harald på Vestlandet, før det i 985 endte med at den nye danekongen Svein Tjugeskjegg sendte en hel flåte for å gjøre slutt på jarlen.²¹³

Andersen mener Håkon jarl reelt var danekongens jarl, noe som kom til uttrykk gjennom hans bidrag i forsvaret av Danmark. Rundt år 974 mener Andersen at danekongen hadde kontrollen over mesteparten av Norge, men Håkon jarls styre ble etter hvert mer uavhengig.²¹⁴

Andersen mener at det er mulig at danekongen anså Harald Gråfell som sin mann og underkonge, men da Harald begynte å få ambisjoner utenfor områdene danekongen hadde tiltenkt ham, lot danekongen han dø.²¹⁵ Videre skriver han at Harald Gråfell og hans brødre førte farens territorialpolitiske linje videre uten å oppnå en vesentlig utvidelse av sin maktbasis.

---

²⁰⁹ Holmsen 1976: 65

²¹⁰ Andersen 1977: 100

²¹¹ Andersen 1977: 100

²¹² Andersen 1977: 101

²¹³ Holmsen 1989: 150

²¹⁴ Andersen 1977: 100

²¹⁵ Andersen 1977: 97

3.2.3.2 Håkon jarls fall

Schreiner, Holmsen og Andersen er enige i at folket vendte seg mot Håkon jarl grunnet oppførselen hans mot døtrene til stormennene. Dette var derimot ikke hele forklaringen på trøndernes motstand mot jarlen for Schreiner: da trønderne hadde samlet seg om Sigurd og Håkon jarl på Lade skyldtes det at de beskyttet det trønderske aristokratis selvstendighet mot rikskongene. Da Håkon ikke lengre fylte denne rollen, men heller søkte å tjene egne interesser, ble det reist motstand mot han.

3.2.4 Norge deles mellom ladejarlene, danekongen og sveakongen

Kong Olav Tryggvasons fall blir for Schreiner likt Håkon den godes og gunnhildssønnes, der alle tapte mot trønderne.²¹⁶ Brødrene Eirik og Svein var begge kristne, men de tvang ingen til å la seg følge deres religion.²¹⁷ De hadde lært av feilene til sin far og Olav Tryggvason og lot derfor trønderne være i fred og beholde sin hedenske tro da de ikke ville svekke sin egen stilling.

Om forholdene i landet under regjeringstiden til Eirik og Svein har Schreiner, Holmsen og Andersen like fremstillinger. De er alle enige i at landet ble delt i tre mellom seierherrene. Eirik og Svein sto svakere enn faren deres hadde gjort, og derfor kunne de ikke utvidet riket sitt. Holmsen forklarer at den tettsluttende trønderske storbondefylkingen, som hadde spilt en stor rolle i den politiske kampen i landet, hadde nå fått mektige høvdinge som var ved siden av ladejarlene.²¹⁸ En av disse var Einar Tambarskjelve, som hadde giftet seg med Eirik og Sveins søster, Bergljot Håkonsdatter.

Etter at Olav Tryggvason var beseiret og ladejarlene Eirik og Svein styrte i landet mener Holmsen at Harald Hårfagres rike nå virket å være oppløst.²¹⁹ Han omtaler ladejarlene som «den eneste innenlandske fyrsteslekten som med noen rett kunne konkurrere med Harald Hårfagres ætlinger om Norges rike».²²⁰ Derfor mener han at Håkon jarls død om sommeren 1029 var av betydning, siden det var nok til at Olav den hellige vendte tilbake til Norge etter å ha blitt jaget ut året før.

Eirik og Svein skal også ha hatt et godt forhold til høvdingene som oppholdt seg nord og sør for Trondheimsfjorden. Ladejarlene var ubestridt de ledende fra grensen mot

---

²¹⁶ Schreiner 1928: 35

²¹⁷ Schreiner 1928: 36

²¹⁸ Holmsen 1989: 153

²¹⁹ Holmsen 1989: 154

²²⁰ Holmsen 1989: 165

Hålogaland i nord til Stat i øst.²²¹ Sør for Stat hersket aristokratiet nærmest uavhengig med Erling Skjalgsson som «rygekonge».²²² Erling var en personlig fiende av Eirik, men gjennom giftemål knyttet han bånd til de selvstendige háløygske høvdingene.

Eirik og Sveins politiske stilling kan neppe ha vært særlig sterk mener Andersen, men selv om den ikke var sterk var den populær blant trønderne og det milde styret deres var verdsatt av landets stormenn. Det kan ikke være noen tvil om at brødrene var kristne, grunnet sine forbindelser til Danmark og Sverige. Særlig et forbedret forhold til Einar Tambarskjelve, som hadde kjempet mot dem ved Svolder, var et viktig ledd i deres politikk for å styrke samholdet mellom det lokale aristokratiet og sin egen stilling i Trøndelag. Andersen forklarer videre at de uklare realpolitiske styringsforholdene i landet og de flytende grenselinjene mellom gammel og ny tro skapte politisk usikkerhet i styringstiden deres.²²³

I 1014 ble Eirik jarl kalt til England av danekongen Knut den mektige for å delta i et avgjørende dansk angrep. Da de seiret ble Eirik danekongens jarl i Northumbria. Da den mektigste av de norske jarlene var utenlands så Olav den hellige sin mulighet til å vinne kongedømmet i sitt ættland. Om høsten 1015 seilte han til Norge og klarte å fange Eirik jarls sønn Håkon Eiriksson. Jarlesønnen lovet Olav at han skulle forlate landet og aldri kjempe mot han. Håkon dro til England og gikk inn i danekongens tjeneste. Dette vellykkete kuppet fristet Olav til å prøve en lik strategi i Trøndelag, men han måtte flykte da han møtte den overlegne hæren til Svein jarl og Einar Tambarskjelve.²²⁴

Et land der bare minnet om riksenheten levde og der bondefolket med eller mot sin vilje hovedsakelig var tilknyttet de regionale herrene var det som ventet på vikinghøvdingen og hårfagreættlingen Olav Haraldsson som vendte tilbake til Norge i 1015 mener Andersen. På dette tidspunktet hadde Eirik jarl overlatt sin del av samstyret til sønnen Håkon da han selv var i England og hjalp danekongen med å erobre landet. Eirik fikk jarledømmet Northumbria i 1017 etter at Knut den mektige hadde blitt engelsk konge.

3.3 Hvordan har Schreiner, Holmsen og Andersen nådd sine konklusjoner?

Hos Keyser, Munch og Sars ble fremstillingene deres påvirket av samtidens nasjonsbygging og det er tydelig at denne nasjonsbyggingen sørget for at historieskrivingen deres hadde et formål om å bygge opp under kongeætten. I perioden dette kapittelet tar for seg er det

---

²²¹ Holmsen 1989: 153-154

²²² Holmsen 1989: 154

²²³ Andersen 1977: 108

²²⁴ Holmsen 1989: 155

nasjonale aspektet med historieskrivingen svekket og vi ser at Schreiner, Holmsen og Andersen får andre fremstillinger og begrunnelser ved hjelp av et utvidet kildemateriale og ved et større fokus på sosiale og økonomiske årsaker.

3.3.1 Tidlig brudd med Keyser, Munch og Sars

Det første bruddet som kommer hos Schreiner kommer frem tidlig i rikssamlingshistorien, der han mener at Harald Hårfagre ble et redskap for nordlige høvdingers interesse. Dette skiller seg fra *Heimskringlas* fremstilling der Harald grunnla rikskongedømmet i kamp mot landets høvdinger.²²⁵

Schreiner oppnår sine funn om Håkon Grjotgardssons rolle i rikssamlingen ved å drøfte de ulike fremstillingene i *Heimskringla* og *Fagrskinna*. Han påpeker at *Fagrskinnas* fremstilling er vesentlig kortere enn Snorres, men at det er flere avvik i *Heimskringla*: Han forklarer at ifølge *Heimskringla* er det jarlen og ikke kongen som først hadde sete på Lade og herredømmet over de trønderske fylkene; etter Håkon jarls død gjorde kong Harald seg til herre i Trøndelag.²²⁶ For Schreiner er det ingen tvil om at *Fagrskinnas* oppfatning må foretrekkes fremfor den i *Heimskringla* siden Snorre skal ha kjent til *Fagrskinnas* fremstilling, men forkastet den siden han hadde et annet syn på kongedømmet til Harald Hårfagre.²²⁷ «Det er bare *Fagrskinnas* opfatning som samsvarer med det historiske faktum vi ovenfor har festet oppmerksomheten ved: at Håkon jarls ætt før angrepet på Trøndelag behersket innløpet til Trondhjemsfjorden» forklarer han.²²⁸ Videre mener Schreiner at resultatet av kildenes fremstillinger av samarbeidet til kong Harald og Håkon jarl ved «erobringen» av Trøndelag må få konsekvenser for oppfatningen av Trøndelags forhold til måten kongen tilegnet seg odelen på. Schreiner tar for seg fremstillingen til Edvard Bull som mener at Trøndelag ble erobret av en allianse mellom de to sterkeste militære maktene i Norge på denne tiden, vestfoldkongen og håloygjarlen og med en seier som var lettere, raskere og mer fullstendig enn andre steder i landet.²²⁹ Videre mener Bull at alliansen var så mektig at de kunne gjøre det de ville, og slik ble det mulig for dem å gjennomføre en inndragning av eiendomsretten til jorden i fylkene. Schreiner er uenig med Bull, da han mener at vi ikke vet noe om de faktiske forholdene i erobringen.²³⁰ Siden kildene ikke nevner noe

---

²²⁵ Heimskringla 2017: 79, 85

²²⁶ Schreiner 1928: 10

²²⁷ Schreiner 1928: 10

²²⁸ Schreiner 1928: 10

²²⁹ Bull gjengitt i Schreiner 1928: 10

²³⁰ Schreiner 1928: 11

særlig om angrepet på Trøndelag mener Schreiner at det ikke var en erobring slik det var på Vestlandet.

I *Olav den hellige og Norges samling* skriver Schreiner at håloygjarlenes rike var et uttrykk for aristokratiets interesser og ble skapt av nødvendigheten av å sikre handelsinteressene deres.²³¹ Disse jarlene var i større grad enn andre stormenn knyttet til handelen med friserne, noe som medførte at deres erobringer måtte fortsette sørover, og derfor ble større deler av handelsveien sikret. Langs kysten av Rogaland og Hordaland var det et mektig aristokrati som man trengte betydelige hærstyrker for å bekjempe, noe håloygjarlene manglet og derfor ikke kunne handle i deres egne interesse.²³² Situasjonen endret seg derimot da Harald Hårfagre og hans hær nådde Sogn; håloygjarlen Håkon Grjotgardsson støttet kong Harald som ble Rogalands og Hordalands erobrere forklarer Schreiner.²³³

I Trøndelag møtte kong Harald og senere sønnen Håkon den gode, «et sterkt sammensveiset bondearistokrati» som de ikke klarte å knekke makten til.²³⁴ Schreiner forklarer at storbøndene i Trøndelag var knyttet til en mektig krets som Harald Hårfagre forsøkte å bekjempe, men hans nye sterke kongemakt gjorde at flere stormenn fra Vestlandet utvandret til Island.²³⁵ Nesten ingen utvandret fra Trøndelag, og derfor mener Schreiner de politiske forholdene var «temmelig uforandret etter kongens og jarlens felles angrep».²³⁶ Han mener at kong Harald og Håkon jarl delte landet mellom Finnmark og Lindesnes hvor Håkon fikk Hålogaland, Trøndelag med Ørlandet, Sogn og muligens deler av Rogaland.²³⁷ Dette mener han viser at Håkon jarl ikke var underordnet Harald Hårfagre og at riksdelingen deres «synes å tyde på at de har søkt å holde hverandre i likevekt».²³⁸

Holmsen mener Schreiners teori om at aristokratiet brukte Harald Hårfagre som et redskap for å skape trygg seilas gjennom Sør-Vestlandet er en av flere mulige slutninger man kan trekke fra de sparsomme opplysningene i skaldekvadene kombinert med Ottars beretning om finnskatten og de geografiske forholdene langs skipsleden som handelen fra nord måtte følge.²³⁹

---

²³¹ Schreiner 1929: 30

²³² Schreiner 1929: 31

²³³ Schreiner 1929: 31

²³⁴ Schreiner 1928: 14-15

²³⁵ Schreiner 1928: 15

²³⁶ Schreiner 1928: 15

²³⁷ Schreiner 1928: 17

²³⁸ Schreiner 1928: 18

²³⁹ Holmsen 1976: 62

Selv mener Holmsen at møtet mellom kongen og jarlen måtte få en stor betydning for Norges samling.²⁴⁰ Siden Harald Hårfagre truet handelen gjennom erobringene sine på Sør-Vestlandet dro Håkon Grjotgardsson mot ham med hæren, men møtet mellom dem endte derimot ikke i kamp, men istedenfor i en allianse.²⁴¹ Videre mener han at håløygene fortsatt trengte beskyttelse, noe som ledet til nye allianser: håløygenes allianse hadde vært den danske kongen, som kontrollerte Hedeby som var endepunktet for handelsveien fra nord.²⁴² Dette mener Holmsen er bakgrunnen for alliansen mellom ladejarlene og danekongene utover 900- og 1000-tallet. Her skiller han seg fra tidligere fremstillinger som mener denne alliansen begynte med Håkon Sigurdsson jarl og Harald Gormsson Blåtann.

Andersen forklarer i *Samlingen av Norge og kristningen av landet : 800-1130* at det ikke er noen samtidige skaldekvad om Håkon Grjotgardsson og hans forhold til Harald Hårfagre, men i *Håleygjatal* av skalden Eyvind Finnsson fra rundt 985, nevnes det at Håkon jarl falt i et slag på Vestlandet.²⁴³ Videre skriver Andersen at i sagatradisjonen er det nyanser som åpner for ulike tolkninger av forholdet mellom jarlen og kongen; hos Snorre er det ingen tvil om at Håkon var kongens mann og jarl i Trøndelag, mens *Fagrskinnas* forfatter mener at Håkon allerede satt på Lade da kong Harald kom i gjestebud til ham.²⁴⁴ Andersen forklarer at historikere har stort sett godtatt sagaenes fremstillinger om et godt forhold mellom de to og at de inngikk en allianse som blant annet ledet til en erobring av Trøndelag. Videre skriver han at uenigheten oppstår i vurderingen av maktforholdet mellom jarl og konge i Trøndelag, der eldre forskere har fulgt *Heimskringla* og godtatt et underordningsforhold mellom konge og jarl, mens nyere forskning velger å «betone den maktpolitiske paritet mellom de to menn».²⁴⁵ Andersen følger, og bygger videre på, tolkningene til Schreiner og Holmsen. Han mener det er rimelig å se deres fellesinteresser i Trøndelag på bakgrunn av det som foregikk ute i Europa og åpningen av nye fjernhandelsruter fra Orienten til Vest-Europa over nord-europeiske områder.²⁴⁶ Samtidig som Norden kunne bidra med den viktige luksusvaren pelsverk som ble produsert i områdene nord og øst for Trøndelag. Transporten av verdifulle varer sørover langs Vestlandskysten måtte trygges, men det kunne bare oppnås med landevinning. Alliansen deres sørget for jarlens herredømme i Trøndelag og kongens rike på Vestlandet.²⁴⁷

---

²⁴⁰ Holmsen 1989: 132

²⁴¹ Holmsen 1989: 133

²⁴² Krag 1995: 88

²⁴³ Andersen 1977: 76

²⁴⁴ Andersen 1977: 76

²⁴⁵ Andersen 1977: 76

²⁴⁶ Andersen 1977: 76

²⁴⁷ Andersen 1977: 76

3.3.2 Sigurd jarl, «det trøndske aristokratis fører»

Schreiner baserer seg på *Fagrskinna* når han forklarer at etter Håkon Grjotgardsson jarls død la kongen hele Trøndelag under seg og sluttet vennskap med Sigurd som fikk jarlsnavn.²⁴⁸ Kong Harald skal så ha satt inn sønnen sin Halvdan Haraldsson som konge i Trøndelag. Schreiner kaller han for Halvdan Trønderkonge, og mener han skal ha stått som leder for Trøndelags selvstendighetskamp mot rikskongedømmet som var representert av Harald Hårfagre og Eirik Blodøks.²⁴⁹ Kort tid etter kong Halvdans død steg Sigurd jarl frem som «det trøndske aristokratis fører».²⁵⁰ Schreiner forklarer at *Ágrip* betegner Sigurd som *hyrnajarl*, som han mener må bety Yrna- eller Ørlands-jarl.²⁵¹ Dette, som Schreiner mener det ikke er noen grunn til å tvile på, viser at Sigurd var kommet i besittelse av det området som tidligere hadde tilhørt hans ætt, men som kong Harald må ha bragt under sitt rike etter Håkon Grjotgardssons død.²⁵²

Schreiner forklarer at alliansen mellom Sigurd jarl og kong Håkon var fremkalt av trusselen fra Eirik Blodøks, men da sistnevnte forlot landet forsvant betingelsen for forbundet og deres motstridende interesser kom frem. Slik ble de nå motstandere istedenfor venner, som Schreiner uttrykker slik: «Motsetningen melte sig mellem rikskongedømmets representant og lederen av det mektige trøndske bondearistokrati».²⁵³ Slik som de andre fremstillingene av denne konflikten gjør også Schreiner den religiøst orientert. Misjonskongen Håkon mislyktes i å kristne trønderne og ble til og med tvunget til å delta i en hedensk blotseremoni. Han baserer seg på «kvadenes opplysninger» når han forklarer at Sigurd jarl var lederen for den trønderske motstanden mot kongens kristendomsbud. Han utdyper ikke hvilke kvad han bruker. Dette skal ha vært første gang at ætten på Lade var representant for det trønderske aristokratis reaksjon mot kristendommen, men denne motstanden var like politisk som religiøs siden en innføring av kristendommen ville knekke storbøndenes politiske og religiøse maktstilling.²⁵⁴ Schreiner mener at det var dette aristokratiet, ikke ladejarlene, som var den virkelige fienden til rikskongedømmet.²⁵⁵ Schreiner mener at selv om Sigurd jarl var

---

²⁴⁸ Schreiner 1928: 19

²⁴⁹ Schreiner 1928: 20

²⁵⁰ Schreiner 1928: 20

²⁵¹ Schreiner 1928: 24

²⁵² Schreiner 1928: 24

²⁵³ Schreiner 1928: 23

²⁵⁴ Schreiner 1928: 25

²⁵⁵ Schreiner 1928: 25

trøndernes leder, var han ikke den faktiske maktinnehaveren i Trøndelag, han hadde bare de samme interessene som de øvrige stormennene.²⁵⁶

Andersen forklarer at ved Harald Hårfagres død hadde sønnen, Eirik Blodøks vært medkonge et par års tid.²⁵⁷ Han skriver at både eldre og yngre sagatradisjon samstemmer i at Eirik overtok riket og riks- eller overkongeverdigheten etter sin far, dels som eldste sønn som *Ågrip* og *Historia Norvegiae* hevder, dels som farens utvalgte til denne stillingen som det står i *Fagrskinna* og hos Snorre. Selv mener han det siste er mest sannsynlig, særlig grunnet den relative pålitelige saga- og skaldekvadstradisjonen som knytter Eirik til den mektige kongeætten i Jylland gjennom sin mor Ragnhild Eriksdatter.²⁵⁸

Andersen forklarer at Håkon den gode falt i kampen mot eirikssønnenes danskstøttede hær og i tiden rundt 960, og de kommende tiår skal dansk innflytelse ha gjort seg sterkt gjeldene i Norge.²⁵⁹ Han mener dette må ses i sammenheng med samlingen av Danmark til ett rike. Danekongen Harald Blåtann ønsket å styrke sitt herredømme i Danmark, samtidig som han kjempet mot den tyske keiseren som presset den danske sørgrense ved Danevirke.²⁶⁰ Danekongens norske politikk må forstås i denne sammenhengen mener Andersen, siden han ønsket å svekke de norske riksstyrenes samlingsvirksomhet for å sikre seg mot angrep bakfra.

3.3.3 Håkon jarls maktovertakelse

Schreiner nevner ikke noe om samtalene mellom Håkon jarl, Gull-Harald og danekongen som andre historikere har. Om jarlens maktområder forklarer Schreiner at han styrte over Norge fra Viken til Finnmark, her baserer han seg på skalden Einar Skålaglam.²⁶¹ Han forklarer videre at skaldene ikke gir noen informasjon om vilkårene i avtalen mellom jarlen og danekongen, derfor vet vi ikke om han var en selvstendig styrer over Trøndelag eller noe om de eventuelle skattepliktene.

Holmsen mener at alliansen mellom ladejarlene og danekongene var basert på forhold som de begge hadde interesse av.²⁶² Å trygge handelsveien ned til Hedeby i Slesvig kan ha vært en av dem forklarer Holmsen, mens en annen var konfliktene med hårfagreætten. Han mener at Harald Hårfagres etterkommeres krav på Viken var nok til konflikt mellom dem og

---

²⁵⁶ Schreiner 1928: 25

²⁵⁷ Andersen 1977: 92

²⁵⁸ Andersen 1977: 92

²⁵⁹ Andersen 1977: 96

²⁶⁰ Andersen 1977: 96

²⁶¹ Schreiner 1928: 30

²⁶² Holmsen 1976: 65

danekongene, mens konflikten for ladejarlenes del var orientert rundt herredømmet i Trøndelag. Der var det flere bønder samlet i et enhetlig og organisert samfunn enn andre steder i landet og dette bondesamfunnet tidlig og kraftig vist motvilje til å underordne seg en hersker her.²⁶³ Denne motviljen kom frem mot Håkon den gode, Olav Tryggvason og Olav den hellige som alle forsøkte å innføre kristendommen i området. Førstnevnte ville samarbeide med bøndene og slik som hans far hadde han et positivt forhold til ladejarlene. Olavene derimot gikk til kamp mot hele samfunnsforfatningen i Trøndelag, noe som resulterte i at Olav Tryggvason ikke fikk støtte fra trønderne da han falt ved Svolder og Olav den helliges død på Stiklestad forklarer Holmsen.²⁶⁴ Han bruker Frostatingsloven, der noen bestemmelser ble kalt «opprørsparagrafene» eller «motstandsbestemmelsene», som Claus Krag kalte dem, som forplikter bøndene til væpnet kamp mot de høvdinger som oppfører seg urettferdig mot dem.²⁶⁵ Videre bruker Holmsen Frostatingsloven for å vurdere ladejarlenes stilling i Trøndelag: «opprørsparagrafene» står der fortsatt, men det står kun at kongen utøvde en offentlig makt og myndighet innenfor området forklarer han.²⁶⁶ Jarlene blir kun omtalt i disse paragrafene som en høvding, som kun var halvparten så stor og farlig som en konge som han mener tyder på at ladejarlene ikke utøvde en fyrstelig myndighet over trønderne.²⁶⁷ De sto derimot godt blant den trønderske befolkningen og de inngikk giftemål med andre trønderske slekter. Han baserer seg på Einar Skålaglams skaldevers om Håkon jarls gjenreising av gudehovene når han skriver at det viste at Håkon jarl fungerte som «den ledende av trøndernes egne ledere».²⁶⁸ Her ser vi at han følger Schreiners syn på Håkon jarl som en *primus inter pares* på dette tidspunktet.

Andersen mener Harald Gråfells fall ved Limfjorden var resultatet av Kong Haralds planer om å sikre politisk kontroll i Viken kolliderte med Harald Blåtanns interesser i området.²⁶⁹ Dette blir for Andersen årsaken til at danekongen lot kong Harald dø. Han mener Håkon jarl reelt var danekongens jarl, som kom til uttrykk gjennom hans bidrag i forsvaret av Danmark. Andersen baserer seg på det samtidige skaldekvadet *Vellekla* når han skriver at Håkon jarl støttet danekongen mot den tyske keiseren Otto II i 974. På dette tidspunktet mener Andersen at danekongen hadde kontrollen over mesteparten av Norge, men Håkon jarls styre ble etter hvert mer uavhengig. Andersen mener at forklaringen på styrkelsen av

---

²⁶³ Holmsen 1976: 66

²⁶⁴ Holmsen 1976: 66

²⁶⁵ Holmsen 1976: 66

²⁶⁶ Holmsen 1976: 66

²⁶⁷ Holmsen 1976: 66

²⁶⁸ Holmsen 1976: 67

²⁶⁹ Andersen 1977: 97

Håkon jarls riksstyring må søkes dels i et nærmere samvirke med landets øvrige høvdinger og dels i danekongens mislykte forsøk på å få mer makt i Norge.²⁷⁰ For Andersen er det ingen tvil om at Håkon var danekongens jarl, samtidig er det på det rene at han ikke hadde herredømme over hele landet. Viken ble styrt fra Danmark, mens småkonger skal ha styrt på Opplandene. Videre forklarer Andersen at samtidige skaldekvad ikke gir noe tydelig bilde av Håkon jarls posisjon på Vestlandet og i Nord-Norge, men det kan ikke være tvil om at han forsøkte å utvide herredømmet sitt til Vestlandet. Andersen forklarer at skalden Einar Skålaglam skriver i *Vellekla* at Håkon jarl dro sør til Sogn for å møte Harald Gråfells bror Ragnfred og at han hadde med seg en hær med fire «folkland» og følge av syv landsstyrere.²⁷¹ Andersen mener det er sannsynlig at jarlen senere fikk et mer utstrakt herredømme på Vestlandet, særlig etter seieren ved Hjørungavåg rundt 985.

3.3.3.1 Fra «den fremste blant likemenn» til «Den grusomme» Håkon jarl

Schreiner baserer seg på *Historia Norwegiæ* som mener Håkon jarl ble kalt «den grusomme» grunnet hans grenseløse hardhet.²⁷² Videre forklarer Schreiner at han baserer seg på sagaene på norrønt mål som har mer å fortelle: trønderne vendte seg mot jarlen grunnet oppførselen hans mot kvinner, særlig døtrene til stormennene, i tillegg til at han ble pengekjær og ikke passet loven.²⁷³ Schreiner mener at dette derimot ikke er hele forklaringen på trøndernes motstand mot jarlen: da trønderne hadde samlet seg om Sigurd og Håkon jarl på Lade var det siden de beskyttet det trønderske aristokratis selvstendighet mot rikskongene. De hadde vært en *primus inter pares* som vil si den fremste blant likemenn, men nå var Håkon jarl blitt en landsherre som løsnet båndet mellom han og de andre trønderske stormannsættene da hans nye status ble en trussel mot deres maktstillinger.²⁷⁴ Trøndernes motstand resulterte derimot ikke med handlinger med en gang forklarer Schreiner, da de ventet til etter Håkon jarl hadde beseiret danske vikinger ved Hjørungavåg med å gå mot han. Det var først etter han hadde frigjort seg fra danekongen at han ble herre over trønderne slik han var på Vestlandet og Hålogaland.²⁷⁵ Storbondearistokratiet hadde reist en lik motstand mot Håkon jarls herredømme som de reiste mot rikskongenes.

---

²⁷⁰ Andersen 1977: 100

²⁷¹ Andersen 1977: 100

²⁷² Schreiner 1928: 33

²⁷³ Schreiner 1928: 33-34

²⁷⁴ Schreiner 1928: 34

²⁷⁵ Schreiner 1928: 34

Etter å ha seiret mot denne flåten ved Hjørungavåg forklarer Holmsen at Håkon jarl kunne utnytte maktstillingen sin sterkere enn tidligere. Sagaene er enige om at seieren mot Jomsvikingene gjorde jarlen overmodig mener Holmsen; da Håkon jarl oppførte seg hensynsløst og var særlig slem mot høvdingenes døtre.²⁷⁶ Holmsen mener at etter ladejarlen hadde frigjort seg fra danekongen fikk han økonomiske problemer som gjorde at han forsøkte å få inntekter fra bøndene i Trøndelag slik som høvdingene på kystlandet hadde leilendinger under seg.²⁷⁷ Håkon jarl kunne ikke bli Norges konge siden rikskongene hadde gjennom tre slektsledd blitt hevet til et så høyt nivå at andre høvdingætter ikke kunne nå opp til dem forklarer Holmsen.²⁷⁸ Her følger Holmsen tradisjonen fra 1800-tallet og sagaene om det kun var medlemmene av hårfagreætten som kunne være landets konge.

3.3.4 Ladejarlene som hadde lært av sin fars ulykke

Schreiner baserer seg på *Fagrskinna* når han skriver at Håkon jarl hadde mektige og djerve sønner til å hevne han. Da Olav Tryggvason ble tatt til konge lovet han å følge loven og ikke krenke hedendommen eller forsøke å endre maktforholdet i Trøndelag.²⁷⁹ Kongen fikk hjelp av den trønderske hæren til å ta makten i Viken og Hålogaland. Schreiner forklarer at Olav Tryggvasons brudd med aristokratiet oppstod da kongen forsøkte å gjennomføre kristendommen i Trøndelag. Da kristningsforsøket mislyktes mistet han støtten fra trønderne, som er årsaken til at han ikke fikk noen støtte i kampen mot danekongen og sveakongen mener Schreiner.²⁸⁰ Kong Olavs fall blir for Schreiner likt Håkon den godes og gunnhildssønnes, der alle tapte mot trønderne.²⁸¹ I sin fremstilling av Håkon jarls sønner, Eirik og Svein, baserer han seg på *Fagrskinna*, der det står at begge var kristne, men de tvang ingen til å la seg kristne.²⁸² De hadde lært av feilene til sin far og Olav Tryggvason, og lot derfor trønderne være i fred og beholde sin hedenske tro da de ikke ville svekke sin egen stilling.

Holmsen skriver at etter slaget ved Svolder ble landet delt mellom seierherrene der Eirik og Svein styrte som danekongens jarler.²⁸³ Videre forklarer han at den tettsluttende trønderske storbondefylkingen, som hadde spilt en stor rolle i den politiske kampen i landet,

---

²⁷⁶ Holmsen 1989: 150

²⁷⁷ Holmsen 1976: 67

²⁷⁸ Holmsen 1989: 148

²⁷⁹ Schreiner 1928: 35

²⁸⁰ Schreiner 1928: 35

²⁸¹ Schreiner 1928: 35

²⁸² Schreiner 1928: 36

²⁸³ Holmsen 1989: 153

hadde nå fått mektige høvdinger som var ved siden av ladejarlene.²⁸⁴ En av disse var Einar Tambarskjelve som hadde giftet seg med ladejarlenes søster Bergljot.

Etter at Olav Tryggvason var beseiret og ladejarlene Eirik og Svein styrte i landet mener Holmsen at Harald Hårfagres rike nå virket å være oppløst: kystområdet hadde blitt delt opp i aristokratiske ætte-konføderasjoner uten større innbyrdes politisk sammenheng enn de selvstendige opplandske stammerikene.²⁸⁵ Han mener derimot at Harald Hårfagres kongstanke ikke var død: «de hundre års kamper og organisasjonsarbeid hadde satt varige spor i menneskenes sinn og samfunnets tarv».²⁸⁶ Videre skriver han at Norge trengte en ny rikssamler enten en norsk eller en dansk. Holmsen påpeker også at Eirik og Svein var kristne, noe de måtte være grunnet forholdet til danekongen, men de gjorde ikke noe for å opprettholde Olav Tryggvasons kristningsverk i landet. Holmsen mener det er sannsynlig at dette er siden de ønsket å ha et godt forhold til folket i ættlandet sitt, Trøndelag.²⁸⁷

Holmsen mener årsaken til at ladejarlene Svein og Eirik ikke gjorde seg sterkere er deres mektige forbundsfelle, og herre, danekongen sin orientering mot England.²⁸⁸

Andersen mener ladejarlenes politiske stilling kan neppe ha vært særlig sterk. Selv om den ikke var sterk var den populær blant trønderne og det milde styret deres var verdsatt av landets stormenn. Det kan ikke være noen tvil om at brødrene var kristne, grunnet sine forbindelser til Danmark og Sverige. De skal også ha hatt et godt forhold til kysthøvdingene, med unntak av Erling Skjalgsson. Særlig et forbedret forhold til Einar Tambarskjelve, som hadde kjempet mot dem ved Svolder, var et viktig ledd i deres politikk for å styrke samholdet mellom det lokale aristokratiet og sin stilling i Trøndelag. Her bygger Andersen videre på Schreiner og Holmsen som vektlegger at ladejarlene ikke hersket over andre stormenn i Trøndelag, men heller arbeidet med dem. Andersen forklarer videre at de uklare realpolitiske styringsforholdene i landet og de flytende grenselinjene mellom gammel og ny tro skapte politisk usikkerhet i styringstiden deres.²⁸⁹

3.4 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg undersøkt hvordan de første generasjonene etter 1800-tallets historikere har fremstilt ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Som vi har sett hos Keyser, Munch

---

²⁸⁴ Holmsen 1989: 153

²⁸⁵ Holmsen 1989: 154

²⁸⁶ Holmsen 1989: 154

²⁸⁷ Holmsen 1989: 153

²⁸⁸ Holmsen 1989: 154

²⁸⁹ Andersen 1977: 108

og Sars fungerte ætt og arveriker som legitimerende årsaker til kongenes makt i landet. Med Yngvar Nielsen ble slektslinjen fra Harald Hårfagre dratt i tvil, men det fikk ikke noen store påvirkninger på Koht, Schreiner, Holmsen eller Andersen. Alle operer med at Olav Tryggvason og Olav den hellige var hårfagreættlinger. Holmsen bygger videre på tradisjonen fra sagaene og historikerne på 1800-tallet der det er Harald Hårfagre som får æren av samlingen av Norge. Andersen oppfatter også rikskongedømmet som bæreren av den sosialpolitiske samlingen av Norge, men han er tydelig på at de første rikskongenes rike ikke var riksomfattende. For Andersen var rikskongedømmet blitt odel i hårfagreætten, og slik følger han Keyser og Munch sine fremstillinger.

Kohts sagakritikk ledet ikke til noen nye fremstillinger av ladejarlernes rolle i rikssamlingen, men det kom likevel et brudd med fremstillingene fra 1800-tallet. Det er ved fokuset på det økonomiske og særlig handelen at Schreiner, Holmsen og Andersen får et nytt syn på Håkon Grjotgardssons rolle i rikssamlingen enn Keyser, Munch og Sars hadde. Schreiner mener at Håkon Grjotgardsson jarl behersket innløpet til Trondheimsfjorden. Han mener at kongen og jarlen samarbeidet med å erobre Trøndelag, men det var ikke et angrep slik det var på Vestlandet. Her skiller Schreiner seg fra Bull som mente at erobringen var lettere, raskere og mer fullstendig i andre deler av landet. I Trøndelag ble kongen møtt av et bondearistokrati som han forsøkte å bekjempe. Schreiner bruker utvandringen til Island for å vise at de politiske forholdene i Trøndelag forble uforandret etter angrepet siden det nesten ikke var utvandring fra Trøndelag, mens flere stormenn forlot Vestlandet. Holmsen mener også at kong Harald møtte Håkon jarl i Trøndelag, der jarlen hadde kommet fra Ørlandet og drev med erobringer sørover. Andersen er enig med Schreiner, Holmsen og sagaenes fremstilling om et godt forhold mellom kong Harald og Håkon jarl, men han forklarer at det er uenigheter om maktforholdet deres. Han mener at fellesinteressene deres i nye handelsruter ute i Europa var en viktig årsak til samarbeidet.

Schreiner, Holmsen og Andersen skiller seg fra 1800-tallets historikere med deres fokus på de sosiale og økonomiske kreftene i rikssamlingen. Schreiner mener at ved å sikre handelsruten langs kysten fungerte Harald Hårfagre som et redskap for høvdingene lengre nord. Tiden etter Harald Hårfagre og Håkon Grjotgardsson får derimot en lik fremstilling hos Schreiner og Holmsen som Keyser, Munch og Sars.

Noen år etter Håkon Grjotgardssons død steg sønnen Sigurd frem som føreren for det trønderske aristokrati mener Schreiner. Sigurd jarl tok opp kampen mot Eirik Blodøks siden kong Eirik var en trussel mot Trøndelags uavhengighet. For Schreiner er dette bakteppet for alliansen mellom Sigurd jarl og Håkon den gode. Denne alliansen var derimot avhengig av å

ha Eirik som fiende og da han ble fordrevet ut av landet steg de motstridende interessene til kong Håkon og Sigurd jarl frem. Slik som 1800-tallets historikere gjorde, bygger Schreiner videre på tradisjonen om en religiøs konflikt mellom kongen og ladejarlen. Reaksjonen som kom mot kongens kristningsverk var like politisk som religiøs forklarer Schreiner, siden en innføring av den nye religionen ville knekke storbøndenes maktposisjon. Det er disse storbøndene som var aristokratiet mener han, ikke ladejarlene, og det var de som var den ordentlige fienden til rikskongedømmet. Her skiller Schreiner seg fra tidligere historikere som mener at ladejarlene var de ledende skikkelsene i Trøndelag samtidig som de var motparten til kongene. Schreiner skriver også selv at det var Sigurd jarl som tok opp kampen mot Eirik Blodøks.

Andersen anser Sigurd jarl som hovedmotstanderen til kong Harald Gråfell etter kongen ønsket å få makten i Trøndelag. Andersen regner Trøndelag som Sigurds odel og som Håkon Sigurdsson jarl overtok etter farens død. Etter Håkon den gode døde mener Andersen at dansk innflytelse økte i Norge. Schreiner anser også Trøndelag som odel i ladeætten, men det stoppet der. For Holmsen var rikskongene på et nivå som andre høvdingætter ikke kunne nå opp til. Perioden som fulgte etter Harald Gråfells død rundt 970 har Schreiner og Holmsen vurdert som riksoppløsende siden ingen hårfagreættlinger kunne gjøre krav på landet før Olav Tryggvason rundt år 995. Der hvor Keyser og Munch bruker flere sider på å fremstille Håkon jarls plan for å bekjempe Harald Gråfell og Gull-Harald, mener Andersen årsaken til at danekongen lot kong Harald dø var den norske kongens planer om å sikre kontroll over Viken. Med kongens død fikk Håkon jarl mer makt i landet og Andersen mener andre historikere har ansett han som en viktig brikke i samlingen av landet. Holmsen mener nordmennene foretrakk Håkon jarls styre fremfor eirikssønnenes og på grunn hans hedenske tro fikk han støtte fra de sterkeste kreftene i landet, særlig fra Trøndelag. For Andersen ble ladejarlens religiøse tro et hinder for hans ambisjoner på Vestlandet og i Viken. Trønderne og deres hedenske tro spiller også en rolle for Schreiner i Olav Tryggvasons tid, da hans forsøk på å innføre kristendommen førte til et brudd med aristokratiet. Dette gjorde at han ikke fikk deres støtte i kampen mot Eirik Håkonsson jarl, danekongen og sveakongen. Denne feilen mener Schreiner at ladejarlene Eirik og Svein Håkonsson lærte av, selv om de var kristne. Derfor lot de trønderne beholde sin hedenske tro. Holmsen deler Schreiners syn på både ladejarlernes religiøse tro og forholdet til trønderne.

Om forholdet til danekongene er Schreiner og Andersen enige om at det startet med Håkon Sigurdsson jarl og danekongen Harald Gormsson Blåtann. Holmsen derimot mener alliansen mellom ladejarlene og danekongene var et resultat av sikringen av handelsruten,

siden denne ruten sluttet i Hedeby som var endepunktet for handelsveien. Dette var på Håkon Grjotgardsson jarls tid. Schreiner, Holmsen og Andersen er alle enige i at Håkon Sigurdsson jarl var underordnet danekongen. Schreiner mener at vi ikke vet noe om ladejarlen styrte selvstendig over Trøndelag. Han mener også at Håkon jarls makt var bedre befestet på Vestlandet og Hålogaland enn i Trøndelag. Andersen påpeker at samtidige skaldekvad ikke forteller noe om Håkon jarls stilling på Vestlandet, men mener selv at ladejarlen forsøkte å få makt over området. Det er også sannsynlig at han fikk mer makt der etter seieren ved Hjørungavåg rundt 985 mener Andersen.

Kjernen i makten til ladejarlene mener Schreiner er at de fungerte som «de like blant likemenn». Sigurd jarl hadde bred støtte fra folket siden han beskyttet folkets interesser da Håkon den gode forsøkte å innføre kristendommen i Trøndelag. Da Håkon jarl ble en landsherre var han ikke «blant likemenn» og da oppførselen hans forverret seg, gikk trønderne mot ladejarlen og felte han.

I Eirik og Svein sin tid mener Holmsen at det hadde kommet trønderske høvdinger som var like mektige som ladejarlene, men de hersket allikevel som danekongens jarler etter seieren mot Olav Tryggvason ved Svolder. Posisjonen deres var derimot svak siden danekongen hadde vendt fokuset sitt mot England. Da Eirik jarl reiste dit selv, som Holmsen mener var rundt 1014, så Olav den hellige muligheten til å overta makten i det Holmsen kaller Olavs ættland.

Holmsen anser ladeætten som den eneste norske ætten som hadde retten til å konkurrere med hårfagreættingene om Norges rike. Dette skiller seg tydelig fra historikerne som mente at de kun hadde rett til å herske over Trøndelag.

4. Sagakritikkens egentlige gjennombrudd

4.1 Innledning

I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan historikerne fra 1990-tallet og frem til i dag oppfattet ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Hoveddelen begynner med en gjennomgang av sagakritikkens egentlige gjennombrudd i Norge med Claus Krag. Dette blir fulgt av en undersøkelse om sagakritikken påvirket fremstillingene av ladejarlenes rolle i rikssamlingen. Her blir det sett på fremstillingene til Krag og Sverre Bagge, i tillegg til Merete Røskoft og Olav Skevik sine fremstillinger i *Trøndelags historie*.

4.2 Claus Krag og sagakritikkens egentlige gjennombrudd

Slik som brødrene Weibull forkaster også Krag det meste av sagaenes opplysninger om tidlig middelalder. Sverre Bagge mener at den radikale, kildekritiske tradisjonen fra Weibullbrødrene fikk sitt egentlige gjennombrudd i Norge med Krag.²⁹⁰ Hans kildekritiske tilnærming gjør at han får et annet bilde av rikssamlingen enn andre historikere. Der sagaene, og historikerne som følger deres opplysninger, operer med tre aktører i rikssamlingen (hårfagreætten, ladejarlene og danekongene), får Krag fire aktører siden han mener hårfagreætten dør ut på 900-tallet. Slik blir aktørene hos Krag hårfagreætten, som vil si Harald Hårfagre, Eirik Blodøks, Håkon den gode og eirikssønnene, ladejarlene, danekongene og Olav Tryggvason, Olav den hellige og Harald Hardråde.

I *Hvor står den historiske sagakritikken i dag?* skriver Knut Helle (1930-2015) at i de oversiktene over norsk historie i vikingtid og tidlig middelalder som ble skrevet frem til 1970-tallet er det ingen klare spor av den avvisende holdningen til de mer utviklede kongesagaene som vi finner hos brødrene Weibull.²⁹¹ Selv om forfatterne i ulik grad er bevisst på usikkerhetsmomentene i sagaoverleveringen som Koht påviste og prøver å holde seg til pålitelige data følger de ikke noen konsekvent sagakritisk metode. Videre forklarer Helle at i spesialarbeider ledet en skjerpert sagakritikk til nye vurderinger av flere realhistoriske forhold, men det oppsto ikke noe avgjørende brudd med sagatradisjonen i oversiktsfremstillingene.²⁹² Sagaene kom likevel til å spille en mindre rolle som kilder siden økonomiske og sosiale forhold ble sterkere vektlagt enn tidligere, støttet til kilder som landskapslover, stedsnavn, runeinnskrifter, myntmateriale, arkeologiske funn og til retrospektiv utnytting av senere

---

²⁹⁰ Bagge 2002: 173

²⁹¹ Helle 2011: 56

²⁹² Helle 2011: 56

strukturegistrerende materiale.²⁹³ Det er først ved utgangen av 1900-tallet, forklarer Helle, at det kommer to verk som i sterkere grad er preget av sagakritikken Weibullbrødrene sto for, selv om verkene ikke sluttet seg til deres synspunkter. Disse verkene kom fra Claus Krag som viderefører den historisk-filologiske tradisjonen fra Gustav Storm og bevisst stiller seg mer kritisk til sagaene og skaldedikt enn det tidligere historikere gjorde på 1900-tallet.²⁹⁴ Krag anser hårfagreættens rikssamling og kontinuerlige kongedømme som den store konstruksjonen i sagaene og da særlig hos Snorre. Dette var et produkt av den islandske lærdomstradisjonen som ønsket å skape sammenheng og system i den norske historien på 1100-tallet.²⁹⁵ Krag mener at historikerne på 1900-tallet i liten grad brukte skaldestrofene som virkelig selvstendige kilder, men heller tolket dem i lys av den sagakonteksten de er satt inn i. Krag avviser derimot ikke at sagaenes prosaramme kan gi innsikt i strofene som blir sitert. Han bruker selv de bevarte strofene som handler om slaget i Hafrsfjord. Helle mener at Krags skaldekritiske holdning er et nyttig og nødvendig korrektiv til en ofte ukritisk holdning av strofer i lys av sagakonteksten.²⁹⁶ Krag mener at de siterte skaldestrofene ikke alltid er virkelige kilder for forfatterne av kongesagaene, og de kan ha en overveiende litterær og estetisk funksjon i forhold til sagaprosaaen.²⁹⁷ De kan også være brukt som generell dokumentasjon av at noe foregikk, uten at de egentlig danner grunnlaget for det sagaprosaaen forteller.

Det som er interessant med Krags syn på hårfagreætten og at han regner Harald Sigurdsson Hardråde som grunnleggeren av et nytt dynasti, er at det i stor grad svekker tidligere historikers oppfatninger av rikssamlingen. Det vises flere ganger til at Olav Tryggvasons og Olav den helliges ætt ga dem krav på Norge, men grunnet Krags kritiske bruk av skaldediktingen som kongesagaene siterer og ved å konfrontere denne diktingen med sagaenes prosa virker det kun å være kongenavnet som skiller olavene fra ladejarlene.

Også om tidligere fremstillinger om den generelle utviklingen i rikssamlingen er også Krag kritisk til. Norsk historisk allmennlitteratur har nesten utelukkende formidlet samme grunnfortelling som man finner hos Andreas Holmsen, som vil si en gjenfortelling av den som ble skapt i norsk-islandsk sagalitteratur.²⁹⁸ I kapittelet *Vestfold som utgangspunkt for Norges rikssamling* i *Collegium Medievale* fra 1990 forklarer han at Johan Schreiner, Klaus von See

---

²⁹³ Helle 2011: 56

²⁹⁴ Helle 2011: 56

²⁹⁵ Helle 2011: 56

²⁹⁶ Helle 2011: 57

²⁹⁷ Helle 2011: 57

²⁹⁸ Krag 1990: 179

og Ólafía Einarsdóttir viste motstand mot den rådende forskningen på 1930-, 1960- og 1970-tallet, men uten å få gjennomslag.²⁹⁹ Derfor var det, som vi kan se i forrige kapittel, ikke de store endringene i fremstillingene fra Keyser og Munch og frem til 1980-tallet.

Krag tar opp at det er sagaene som «ruver» som kilder for tidlig norsk historie, samtidig som han påpeker at de ikke er samtidige kilder til hendelsene i vikingtiden.³⁰⁰ *Kongesagaene* er den viktigste gruppen av sagaer for norsk historie forklarer han, der man kan skille mellom et yngre og eldre sjikt: de eldste er kortere, blant dem er *Ágrip* som ble skrevet på slutten av 1100-tallet.³⁰¹ I tillegg er det også noen mindre kongekrøniker på latin som *Historia Norvegiæ* og Theodoricus Monachus' *Historia de antiquitate regum Norvagiensium*, fra samme periode. Krag forklarer at de tidlige sagaene i noen grad bygde på enda eldre verk som senere har gått tapt. Islendingene Sæmund Frode og Are Frode var pionerene i det første lærde granskningsarbeidet.³⁰² Utover 1220- og 1230-tallet kom de mer omfangsrike sagaene da *Fagrskinna* kom, mens Snorres *Heimskringla*, er litt yngre.³⁰³ Om sagaene gjengir gamle muntlige tradisjoner i original form er et omdiskutert og uavklart tema forklarer Krag og derfor er sagaenes troverdighet omdiskutert som kilder til historiske hendelser. For Krag del er det heldig at de større sagaene inneholder mange skaldekvad, som er dikt i bunden form av diktere helt fra Harald Hårfagres tid og fremover.³⁰⁴ Diktene som siteres i sagaene bruker han som bevis på at det som står er riktig, men det er bare en liten del av alle opplysninger som kan belegges på en slik måte. Videre påpeker han at sagaforfatterne åpenbart har misforstått skaldene og har derfor satt strofer inn i sammenhenger som skaper forvirring.³⁰⁵ Krag mener at i et metodisk-kildekritisk perspektiv må det viktigste i gjennombruddet være at det nå foreligger en klarere erkjennelse av at sagaforfatterne på 1100- og 1200-tallet aktivt formet og utviklet historiske synspunkter. «Hårfagreætten», både som den er fremstilt i sagaene generelt og nær sagt i definitiv versjon hos Snorre, er et slikt historikersynspunkt mener han.

I *Myten om Hårfagreættens 'odel'* skriver Krag at Knut Dørum (1969-) publiserte en artikkel som omhandler førstnevntes oppfatning av hårfagreætten, der Krag mener at Olav Tryggvason, Olav den hellige og Harald Hardråde verken var etterkommere av Harald

---

²⁹⁹ Krag 1990: 179

³⁰⁰ Krag 1995: 72

³⁰¹ Krag 1995: 72

³⁰² Krag 1995: 72

³⁰³ Krag 1995: 72

³⁰⁴ Krag 1995: 72

³⁰⁵ Krag 1995: 73

Hårfagre eller ga seg ut for å være det.³⁰⁶ Krag mener at idéen om hårfagreættens odel er en forestilling som først oppstår senere. Uenigheten mellom Dørum og Krag dreier seg om to hovedspørsmål: Eksisterte det på 900- og 1000-tallet en forestilling om at Norge som rike var knyttet til Harald Hårfagre, som en «odel» i hans ætt, og dermed forbeholdt hans etterkommere? Og var de etterfølgende kongene på slutten av 900- og 1000-tallet, Olav Tryggvason, Olav den hellige og Harald Hardråde, hårfagreættlinger, i overensstemmelse med denne idéen?³⁰⁷ For Krag er det ingen tvil om hvor idéen om hårfagreættens odelsrett kom fra, da den på 1800-tallet kom inn i moderne norsk historieforskning. Det var fra kongesagaene forestillingen kom, der særlig Snorres synspunkter har patriotiske over- og undertoner mener Krag.³⁰⁸ Da sagakritikken kom på 1900-tallet ble dette utfordret. For Krag var påstanden om det norske riket var odel i Harald Hårfagres ætt allerede på dette tidspunktet moden for revisjon. Men siden sagaene ikke lengre var gode nok kilder, kom skaldediktingen inn som en avgjørende begrunnelse for påstanden.

Spørsmålet «Hvordan ytret hårfagreættens eventuelle særstilling seg i det som da var den historiske situasjon?» reises så av Krag.³⁰⁹ Perioden fra Eirik Blodøks ble konge og frem til Magnus den gode ble det er rundt 100 år, rundt 930 til 1030. De som kan bevises som hårfagreættlinger, det vil si ikke Olav Tryggvasson og Olav den hellige, satt som konger i 40 år.³¹⁰ Hvis Olavene regnes som hårfagreættlinger økes perioden til 58 år. Det var også danske konger i Norge i 40 år. Ladejarlene var riksstyrere i 41 år, men som regel under danske overkonger.³¹¹ Harald Gråfell og eirikssønnene var bare underkonger under danekongen Harald Blåtann, som var overkonge i 9 år. Krags opplysninger tydeliggjør at ladejarlene var sentrale aktører i rikssamlingen på 900- og begynnelsen av 1000-tallet.

Videre baserer Krag seg på skalden Ottar Svarte når han skriver at Olav den hellige drepte fem «konger» på Hedmark. Olav Tryggvason, Olav den hellige og Harald Hardråde hørte til østnorske kongeslekter mener Krag, og derfor kunne de ha kongenavn selv om de ikke er hårfagreættlinger. De fikk derimot ikke et kongedømme som «rikskonger», men heller en riksutvidelse gjennom erobringer som var et naturlig fenomen i rikssamlingstiden.³¹² Geografisk sett er alle tre distansert fra Harald Hårfagres rike, særlig Olavene som er innenfor

---

³⁰⁶ Krag 2002: 381

³⁰⁷ Krag 2002: 382-383

³⁰⁸ Krag 2002: 383

³⁰⁹ Krag 2002: 384

³¹⁰ Krag 2002: 384

³¹¹ Krag 2002: 384

³¹² Krag 2002: 384

dansk sfære hevder Krag. Begge de to hadde deltatt i danekongenes vikinghærer i England før de vendte hjem til Norge.

Grunnet dette mener Krag det er grunn til å stille seg tvilende til påstanden om at Norge ble oppfattet som odel i hårfagreætten på 900- og 1000-tallet. Han påpeker også at alle de danske kongene som ble konger i Norge ganske sikkert ble tatt til konger på norske ting, noe som Knut Dørum hevder kun var mulig for mannlige etterkommere av Harald Hårfagre.³¹³ Krags syn på Olavene og Harald Hardråde betyr derimot ikke at arv forsvinner fra den norske rikssamlingshistorien forklarer han. Han regner hårfagreætten som en realitet med Harald Hårfagre, Eirik Blodøks, Håkon den gode og eirikssønnene. Olav den helliges kongedømme får også en fortsettelse under sønnen Magnus den gode og broren Harald Hardråde. Krag tror at Dørum trekker slutningen at siden Harald Hårfagre en gang var konge, må senere konger ha hevdet at de var hans ætlinger for å kunne legitimere seg. Selv mener Krag at vi vet hva som skulle til for å bli godtatt på tingene, bare at de måtte kalle seg «konge». Og det kunne jo de tre østlandskongene selv om de ikke var hårfagreættinger påpeker han.

Grunnlaget til hypotesen om at man på 900- og 1000-tallet mente Norge tilhørte hårfagreætten, mener Krag ligger i ordene *ættleifð*, *ættlond*, *ættgrund* og *ættjörd* i kvadene.³¹⁴ Dørum mener disse ordene betyr ættarv, ættland, ættgrunn og ættjörd, som gjør det «klart at ordene henspiller på den arveretten vedkommende konge hadde etter Harald Hårfagre».³¹⁵ Han mener også at vi *stadig* hører om disse ordene. For Krag blir dette feil på flere områder: han påpeker at ordet *stadig* betyr *ingen* i denne sammenhengen, om kildestedene tolkes riktig. Krags egne tolkning av begrepene er slik: «Ordet *ættgrund* er bare registrert med ett belegg, hos Arnor Jarleskald fra ca. 1060, helt klart i den rent alminnelige betydningen «fædreland». Det dreier seg om *ættgrund Engla*, «anglenes fedreland», dvs. England».³¹⁶ *Ættjörd* blir også bare brukt om England forklarer han, og det betyr «land». *Ættleifð* er mer interessant for Krag, siden konger er nevnt med navn, og siden de er fra rundt 1030. Den ene er fra Hallvard Håreksblese i *Knútsdrápa*, der han bruker uttrykket *Ellu ættleifð* om «England».³¹⁷ Sigvat bruker det i en hyllest til dronning Astrid på en lik måte der uttrykket *Haralds áttleifð* som navn på «Norge».

---

³¹³ Krag 2002: 385

³¹⁴ Krag 2002: 387

³¹⁵ Dørum 2001: 340 gjengitt i Krag 2002: 387-388

³¹⁶ Krag 2002: 388

³¹⁷ Krag 2002: 388

Krag mener at uttrykkene i en viss grad er metaforiske, siden ingen oppfattet England som tilknyttet Ellas slekt i en arverettslig forstand. Han var derimot en kjent engelsk konge. På samme måte var Harald Hårfagre en kjent norsk konge. For Krag impliserer ikke ordvalget at alle lovlige konger i riket måtte være fra den kongens ætt.

Om ordet *ættlond* forklarer Krag at Ottar Svarte bruker det to ganger i forbindelse med Olav den hellige. En av gangene det brukes sikter til at Olav la under seg «brede ættland», etter å ha seiret mot fem hedmarkskonger.³¹⁸ Dørum hevder her at det dreier seg om områdene Olav hadde rettslig krav på som arv fra Harald Hårfagre. Krag derimot mener at de ættlandene det siktes til er de fordrevne kongenes områder. Han fortsetter med å forklare at det ikke er noe som knytter verken Harald selv eller hans nærmeste etterkommere til dette området. I tillegg mener Krag vi vet med sikkerhet at i de områdene Harald erobret, forsvant de lokale kongene.³¹⁹ Krag fortsetter: «For det annet sier skalden uttrykkelig at Olavs erobringer var *ny* – «ingen kriger hadde før et slikt rike». – Men det som i klare ordelag kalles «ny» erobring, kan ikke samtidig være, eller av ideologiske eller rettslige grunner fremstilles som (slik Dørum mener), en *gjen*-erobring».³²⁰ Krag konkluderer med at det ikke er noen steder der skaldene bruker ord som «ættland» på en måte som viser til Norge som odel i hårfagreætten.

Krag har også gått gjennom skaldediktingen for å se på genealogiske omskrivninger på Olav Tryggvason, Magnus Olavsson og Harald Hardråde. Førstnevnte kalles som regel for Tryggves sønn og noen ganger med variasjoner som «Tryggves raske, modige sønn» forklarer Krag. Det samme gjelder både Magnus og Harald, der Olavs sønn og Sigurds sønn går igjen. Det er ingen tegn til noen Hårfagre-ideologi eller Hårfagre-avstamning skriver Krag. De genealogiske omskrivingene fokuserer på far-sønn forholdet.

Krag mener at slektslinjene som danner grunnlaget for idéen om at Norge var odel i Harald Hårfagres ætt stammer fra den lærde islandske tradisjonen, der Sæmund og Are var foregangsmenn.³²¹ De nordiske fyrstegenealogiene fra tidlig 1100-tall skulle skape sammenheng i Norges historie og gi kongehusene en stor fortid. Han mener at datidens historikere kunne konstruere genealogier, og idéen om hårfagreættens odelsrett til Norge må betraktes som en del av et slikt genealogisk kompleks. En slik idé kunne også ha en patriotisk effekt da kongedømmet ble konfrontert med krav fra danske konger, da de mente at det var dem som hadde historisk krav på Norge.³²² Det hjalp også at hårfagreættens kongedømme i

---

³¹⁸ Krag 2002: 388

³¹⁹ Krag 2002: 389

³²⁰ Krag 2002: 389

³²¹ Krag 2002: 392

³²² Krag 2002: 393

stor grad ble tilknyttet Vestfold og Viken, den norske landsdelen som var mest utsatt for danske krav.

Klaus Johan Myrvoll (1981-) forklarer i *Bruk og misbruk av skaldekvæde hjå norske historikarar* at det er først med Claus Krag fra 1980-tallet at vi ser kildekritisk arbeid som tar konsekvensen av programmet til Weibullbrødrene. Krag er den første norske historikeren som har gått inn på hva ord som *ættland* vanligvis betyr i skaldekvadene. En slik filologisk drøfting er nødvendig for at man skal kunne utnytte skaldekvadene som historiske kilder forklarer Myrvoll. Krags arbeid har blitt møtt med motstand fra norske historikere som Kåre Lunden (1930-2013), som er negativ til det han kaller «Krags tallrike, ikonoklastiske revisjoner».³²³ Knut Helle mener at Krags skaldekritiske holdning er et nyttig og nødvendig korrektiv til en ofte ukritisk tolkning av strofer i lys av sagakonteksten.³²⁴ Helle mener òg at Krags nyanserte syn på skaldediktningens kildeverdi har mye for seg. Han forklarer at man ikke kommer bort fra at strofer og prosaramme i flere tilfeller peker i ulike retninger. Krag står ikke bare for en mer gjennomført sagakritisk holdning, men han slutter seg også til den historisk-filologiske tradisjonen fra Gustav Storm.³²⁵

Som nevnt tidligere var Knut Dørum uenig med Krags oppfatning av hårfagreätten og det norske riket som odel i ætten. Myrvoll forklarer at bortsett fra Dørum og Lunden, er det ikke mange som har uttalt seg om Krags dekonstruksjon av hårfagreätten, bortsett fra Knut Helle som slutter seg til flere av hypotesene til Krag.³²⁶ Et eksempel er Sverre Bagge som i stor grad slutter seg til Krag, men det er noen mangler. Bagge mener at Dørum har rett i noen innvendinger, men Krag har rett i hovedsaken. Myrvoll mener at årsaken til mangelen på uttalelser kan henge sammen med middelalderhistorikernes interesseområder har flyttet seg til spørsmål av mentalitetshistorisk eller antropologisk art, slik at de mer tradisjonelle politisk-historiske spørsmålene som Krag tar opp kan bli ansett som ustødig.³²⁷

I *Mellom kildekritikk og historisk antropologi. Olav den hellige, aristokratiet og rikssamlingen* skriver Bagge at Krag mener at hårfagreätten døde ut med eirikssønnene på andre halvdel av 900-tallet og ingen av de kommende kongene tilhørte hårfagreätten.³²⁸ Snorre har derimot gjort Olav den hellige til en del av hårfagreätten, og slik brukt det til å forklare hans maktovertakelse i landet da han ble akseptert overalt. Derfor blir

---

³²³ Lunden gjengitt i Myrvoll 2014: 399

³²⁴ Helle 2011: 57

³²⁵ Myrvoll 2014: 392

³²⁶ Myrvoll 2014: 402

³²⁷ Myrvoll 2014: 402

³²⁸ Bagge 2002: 179

makttovertakelsen hans fredelig. Krag forkaster Snorres beretning, der Norge er Olavs odel siden han tilhører hårfagreætten.

Krag mener altså at verken Olav Tryggvason eller Olav den hellige kan bruke arvekrav for å legitimere makttovertakelsen deres. Hvordan har det påvirket fremstillingene hans av hendelsene?

4.3 Har sagakritikken påvirket fremstillingene til historikerne?

Som vi ser har Krags oppfatninger av hårfagreætten skilt seg fra de vi finner hos tidligere generasjoner med historikere. I dette delkapittelet skal jeg undersøke om dette har påvirket nyere forskning på området.

4.3.1 Håkon Grjotgardsson

I dette delkapittelet skal jeg undersøke om Krags tolkning av hårfagreætten påvirket senere historikers syn på ladejarlernes rolle i rikssamlingen. Tidligere i undersøkelsen har Keyser, Munch, Sars, Schreiner, Holmsen og Andersen operert med Olav Tryggvason og Olav den hellige som etterkommere av Harald Hårfagre, og brukt ætten deres for å legitimere makttovertakelsen deres.

Krag baserer sine fremstillinger på *Landnámabók*, skaldekvad og dikt. I *Vikingtid og rikssamling : 800-1130* skriver Krag at det står i *Landnámabók* at flere islendinger hadde reist fra Norge etter en konflikt med Håkon Grjotgardsson. Han mener at disse opplysningene er troverdige siden de flyktet fra Håkon og ikke Harald Hårfagre «som i ettertid fortonte seg som den store undertrykkeren».³²⁹ Krag mener at dette beviser at hålføygjarlens ekspansjon ikke var helt fredelig. Videre skriver han at vi ikke kjenner omstendighetene rundt jarlernes inntreden i Trøndelag. Han mener sagaenes fremstilling der kong Harald og Håkon Grjotgardsson tok Trøndelag sammen er usikker, samtidig som jarletittelen ikke nødvendigvis betyr et underordningsforhold.³³⁰ Han mener det er tenkelig at folk i hålføygætten kalte seg jarler før de møtte kongen. Disse jarlene slo seg ned på Lade ved Nidelvens utløp og ble «ladejarlene». De bygde opp en sterk makt som hjalp med å knytte de rike trøndelagsbygdene fastere til Kyst-Norge. Krag har en lik fremstilling i *Norges historie fram til 1319* der han skriver at faren til Håkon jarl hadde sitt hovedsete på Ørlandet ytterst i Trondheimsfjorden.³³¹

---

³²⁹ Krag 1995: 84

³³⁰ Krag 1995: 84

³³¹ Krag 2000: 48

Den sterke stillingen deres tyder på at underordningen mest var en formsak. Krag påpeker at sagaene betoner hårfagreættens stilling, og flere historikere har tenkt at de undervurderer Håkon Grjotgardsson da han var minst like viktig som «rikssamler» som kongen og da særlig siden det kan virke som rikssamlingen var i håløygenes særlige interesse.³³² Krag nevner ikke hvilke historikere som mener at Håkons rolle blir undervurdert i sagaene. Videre forklarer han at Håkon jarl flyttet hovedsetet fra kysten inn til gården Lade ved Nidelvas utløp siden det gjorde det lettere å kontrollere kystområdene og de rike bygdene rundt Trondheimsfjorden. De etterfølgende ladejarlene utøvde en makt av fyrstelig karakter mener Krag.³³³ Han påpeker at ved unntak av korte nedgangsperioder skulle ladejarlene beholde makten frem til 1029. Krag forklarer at samlingen av Norge ikke bare er spørsmål om stillingen til Harald Hårfagre og hans etterkommere, men like mye – og i perioder vel så mye – om ladejarlenes makt og innflytelse.³³⁴

Merete Røskaft skriver om ladejarlene i *Trøndelags historie. Landskapet blir til landsdel. Fram til 1350*, og fremstillingen hennes er slik: Utover 900-tallet var jarleætten på Lade en dominerende maktpolitisk faktor i Trøndelag, selv om rikskongene begynte å markere seg i større grad enn tidligere. Vestlandet var kjerneområdet til Harald Hårfagre og hans etterkommere, mens de fikk større problemer med å få en gjeldende innflytelse i Trøndelag og på Østlandet.³³⁵ Innad i Trøndelag mener hun det er rimelig å anta at ladejarlene hadde større muligheter til å bygge opp og konsolidere sin makt, og deres permanente tilstedeværelse i regionen sørget for at de kunne danne allianser og kontakter med den allerede etablerte makteliten på en annen måte enn den relativt svake kongemakten som manglet et avansert maktapparat rundt seg.³³⁶

Lade var et senter for handel og distribusjon, og siden handelens betydning økte i vikingtiden mener hun Trøndelag sto frem som et viktig transittområde for den økende fjernhandelen.³³⁷ Røskaft syns det er rimelig å anta at ladejarlene fungerte som mellommenn mellom lokale høvdinger og stormenn i de nærmeste områdene. Siden de viktigste handelsveiene gikk fra Nord-Norge og sørover langs leden, og fra Mälardalen over Jemtland til Trondheimsfjorden og så videre til fjernere strøk, ble Lades beliggenhet strategisk viktig for disse handelsrutene.³³⁸

---

³³² Krag 2000: 48-49

³³³ Krag 2000: 49

³³⁴ Krag 2000: 49

³³⁵ Røskaft i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 202

³³⁶ Røskaft i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 202

³³⁷ Røskaft i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 202

³³⁸ Røskaft i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 202

I samme bok skriver Olav Skevik at håloygjarlen Håkon Grjotgardsson slo seg ned på Lade. Han mener at selv om det ikke er mange kilder å bygge på, ser det ut til at håloygjarlene forsøkte å kontrollere kysten nordfra og sørover, og at de muligens prøvde å samle dette kystlandet.³³⁹ Dette foregikk samtidig som Harald Hårfagres «rikssamling» fra sør. Skevik mener det er problematisk å bruke ordet «rikssamling», siden det er vanskelig å si hva «rike» betyr i den første tiden.³⁴⁰ Han påpeker at det ikke var noen «samling» av dagens Norge. Om da Trøndelag kom inn under kongedømmet mener Skevik at Snorre gjengir sagn på 1200-tallet og det er lite å bygge videre på. Når han skriver om møtet mellom Håkon Grjotgardsson og Harald Hårfagre gir han en kort oppsummering av det som står i *Heimskringla*, og forklarer at kildene er usikre. Han mener uansett at en allianse mellom de to er sannsynlig, og det betydde at Håkon jarl fikk styre i fred for kongen i Trøndelag.³⁴¹ Skevik tar også for seg fremstillingen i *Fagrskinna* der Harald Hårfagre var på veitsle hos Håkon Grjotgardsson, som er kalt Håkon Gamle i *Fagrskinna*, på Lade. Han mener jarleätten allerede satt på Lade før kong Harald kom dit. Sagaenes fremstillinger er uenige i detaljene forklarer Skevik som selv anser det som sannsynlig at Håkon Grjotgardsson styrte i Trøndelag og bodde på Lade tidlig på 900-tallet.³⁴²

4.3.2 Sigurd jarl

Krag baserer seg på islandske historikere fra begynnelsen av 1000-tallet da han skriver at Harald Hårfagre døde i 932.³⁴³ På dette tidspunktet hadde Eirik Blodøks regjert sammen med faren i to år mener Krag, men kong Harald hadde flere sønner som kunne kreve kongsnavn. Etter få år måtte Eirik Blodøks flykte fra Norge da han hadde kommet i konflikt med mektige menn, der ladejarlen Sigurd Håkonsson var den fremste.³⁴⁴ De ønsket heller å ha Håkon Adalsteinsfostre til konge, som enten nettopp hadde kommet fra England eller hadde blitt hentet til Norge i forbindelse med kampen mot Eirik forklarer Krag.

Da Håkon den gode forsøkte å kristne landet ble han møtt med stor motstand, noe som medførte at han måtte gi opp kristningsforsøket. Krag mener at det kan ha spilt en rolle at Håkons viktigste politiske støtte var Sigurd jarl. Det er vanskelig å si hvor hedensk jarlen var mener Krag, men sønnen hans kom til å ta opp en energisk kamp mot kristendommen.

---

³³⁹ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 207

³⁴⁰ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 207

³⁴¹ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 208

³⁴² Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 208

³⁴³ Krag 2000: 52

³⁴⁴ Krag 2000: 53

Sverre Bagge skriver i sin fremstilling av Håkon den godes forsøk på å innføre kristendommen i Trøndelag at det meste av Snorres fremstilling av blotseremonien på Mære mest sannsynlig er diktet opp.³⁴⁵ Derfor vet vi lite om detaljene i seremonien, men han mener Snorre «tar neppe feil» angående blotets betydning: kong Håkons nekt til å delta i blotseremonien stilte han utenfor samfunnets fellesskap og derfor kunne han ikke lengre være konge.³⁴⁶

Krag forklarer at rundt midten av 900-tallet gjenreiste kong Gorm og sønnen hans, Harald Blåtann, det sterke danske kongedømmet. Gorm var faren til Gunnhild Kongemor, Eirik Blodøks' dronning.³⁴⁷ Derfor støttet Harald Blåtann eirikssønnene, ledet av Harald Gråfell, i deres forsøk på å ta tilbake Norge fra Håkon den gode mener Krag. Utover 950-tallet førte de flere krigstog mot Norge, før de i 961 lyktes de med å felle kong Håkon i slaget ved Fitjar som sørget for at Harald Gråfell ble norsk konge med Harald Blåtann som overkonge.³⁴⁸

Sigurd jarl fikk herredømmet i Trøndelag etter farens død forklarer Skevik. Ladejarlen hjalp så Håkon den gode med å vinne kongedømmet i landet på 930-tallet og var en god mann for kongen helt til han døde på Stord i 962.³⁴⁹ Når Skevik skriver om konflikten som oppstår da kong Håkon ønsker å kristne trønderne baserer han seg på *Heimskringla* og *Fagrskinna*. Han mener at Snorres fortelling er sagnaktig og der særlig en høvding med navnet Blotolv er mistenkelig. Derfor mener Skevik det ikke er sikkert at mennene som nevnes av Snorre er historiske personer.³⁵⁰ Om Sigurd jarls rolle mener han det er rimelig at ladejarlen fungerte som en kompromissmaker som gikk mellom partene. For Skevik betyr dette at Sigurd jarl ikke lengre var kongens mann fullt ut grunnet deres ulike religiøse ståsted. Sigurd jarls støtte til bøndene mot kongen var kanskje grunnen til at misjonsforsøket mislyktes forklarer Skevik. Alliansene hadde snudd og ladejarlene satt trygt i Trøndelag og styrte sammen med andre bondehovdinge. Samtidig var Håkon den gode i konflikt med de danskstøttede eirikssønnene og han kunne derfor ikke gi fra seg Trøndelag. Selv om Sigurd jarl ikke nevnes direkte i kampen mellom kong Håkon og bøndene i *Fagrskinna* mener Skevik det er liten grunn til å tvile på samarbeidet til kongen og ladejarlen. Dette begrunner han med at etter kong Håkons

---

³⁴⁵ Bagge 2000: 77

³⁴⁶ Bagge 2000: 77

³⁴⁷ Krag 2000: 55

³⁴⁸ Krag 2000: 55

³⁴⁹ Skevik Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 210

³⁵⁰ Skevik Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 210

død ble det aldri noe godt forhold mellom Sigurd og de nye makthaverne. Beviset er eirikssønnenes drap på Sigurd jarl på 960-tallet.

4.3.3 Håkon jarl

Krag mener at alliansen mellom ladejarlene og danekongene begynte da Harald Blåtann ble så misfornøyd med eirikssønnene at han knyttet seg til deres argeste fiende Håkon Sigurdsson. Håkon ble Haralds vasall og fikk jarledømmet i Trøndelag. Han skulle også styre på vegne av danekongen i Nord-Norge og på Vestlandet, fra Lindesnes og nordover. Maktskiftet fremstilles i sagaene som et omfattende intrigespill, men Krag mener det eneste vi kan si med sikkerhet er at Harald Gråfell ble felt i Limfjorden siden skalden Glum Geirason forteller om det i et samtidig kvad.³⁵¹ Krag skriver at skalden også forteller at Håkon jarl overtok makten i Norge fra Lindesnes og nordover. I kvadet *Vellekla* forteller skalden Einar Skålaglam at Håkon jarl siden dro til Danmark for å hjelpe danekongen å beskytte landet mot den tyske keiseren rundt år 974. Krag mener at dette betyr at Håkon jarls styre i Norge må ha vært noenlunde befestet.³⁵²

Krag mener at alt tyder på at sagaene har rett når de forteller at Håkon jarl ble presset til å ta med seg misjonærer fra Danmark til Norge. Da Håkon jarl så trosset kongen og satte misjonærene i land før de kom til Norge sørget han for et åpent brudd med danekongen, noe som utsatte jarlen for kongens hevn. Krag forklarer at samtidige skaldekvad forteller om en stor dansk flåte som dro nordover, men Håkon og sønnen Eirik klarte å avvise angrepet. Kvadene forteller at slaget fant sted på Møre, mens sagaene mener stedet het Hjørungavåg. Krag forklarer at i moderne tid har det blitt identifisert med Liavågen, som nå heter Hjørungavåg i Hareid, men identifikasjonen er ikke helt sikker. Det er også usikkert når slaget fant sted. Norsk-islandske sagaer forteller at det var først etter at Svein Tjugeskjegg var blitt konge over Danmark, mens den danske historieskriveren Saxo sier slaget foregikk tidligere under Harald Blåtanns regjeringstid. Krag mener det er grunn til å følge Saxo siden den senere tradisjonen diktet mye om slaget. Krag antar at Saxo bygger på en eldre islandsk tradisjon. Han forklarer videre at seieren til Håkon jarl mot de sagnomsuste jomsvikingene gjorde at han sto frem i sagaene som en nasjonal helt, uten at hedendommen skygget over han.³⁵³ Han mener at det er en indikator på at slaget ved Hjørungavåg ble forsterket i den senere tradisjonen at de mindre sagaene fra slutten av 1100-tallet som *Historia Norvegiæ*,

---

³⁵¹ Krag 1995: 101

³⁵² Krag 1995: 101

³⁵³ Krag 1995: 101

Ågrip og Theodoricus' verk ikke nevner det.³⁵⁴ At slaget ble utkjempet mener Krag er sikkert siden skaldekvadene nevner det. Videre ser det ut til at Håkon jarl klarte å rokke ved det danske overherredømmet i Kyst-Norge, men Viken fikk han ikke kontroll over. Krag forklarer at det ikke finnes noen tegn på at han forsøkte å få fotfeste der. Håkon regjerte som en selvstendig riksstyrer frem til 995.³⁵⁵

I *Mennesket i middelalderens Norge : tanker, tro og holdninger 1000-1300* skriver Bagge at et av de største slagene i Norge i vikingtiden var slaget ved Hjørungavåg på Sunnmøre, rundt 985 eller 986. Jomsvikingene som prøvde å erobre Norge ble beseiret av nordmennene ledet av Håkon jarl. Ladejarlen styrte så landet på slutten av 900-tallet før Olav Tryggvason tok makten i 995. Bagge forklarer at fremstillingen i *Heimskringla* gir et bilde av Håkon som en stor høvding og at han var mannen som vant den største seieren noen norsk høvding vant over danskene.³⁵⁶

Skevik mener Harald Gråfell var den mektigste av sønnene til Eirik Blodøks, og han ble drept i kamp ved Limfjorden rundt 970 av danekongen og Håkon jarl. Denne kampen mener Skevik var resultatet av et skifte i alliansene der danekongen tidligere hadde støttet eirikssønnene, mens han nå støttet med Håkon jarl. Etter seieren var Håkon jarl den fremste lederen i Norge, og han styrte i Trøndelag, på Vestlandet og i Nord-Norge. Skevik forklarer at det ikke er noen tvil om at ladejarlen var underordnet danekongen og styrte på hans vegne.³⁵⁷ Han synes det er riktig å kalle Håkon jarl en vasall. Skeviks fremstilling om da Håkon jarl hjalp danekongen med å forsvare Danmark mot den tyske keiseren og ladejarlens nekt til å la seg kristne er lik det andre historikere har skrevet. Han mener også at Håkon jarls styre gradvis ble mer uavhengig og det kan hende det er derfor danekongen sendte en større hærstyrke, som ble beseiret ved Hjørungavåg, til Norge på 980-tallet. Etter dette hadde Håkon jarl god støtte fra bondesamfunnet og høvdingene i Trøndelag i rundt 20 år, men denne ble svekket og til slutt oppstod det et opprør i 995 som ladejarlen måtte flykte fra.

Håkon jarl kunne både styrke og befeste ladejarlens makt i Trøndelag uten noen særlig innblanding fra andre.³⁵⁸ Hårfagreættens svake stilling har blitt ansett som en riksoppløsende årsak hos Sars, Schreiner og Holmsen, mens Skevik mener at Håkon jarl også bidro til samling av riket siden han fortsatte med den gamle slektstradisjonen med å legge

---

³⁵⁴ Krag 1995: 101

³⁵⁵ Krag 2000: 55

³⁵⁶ Bagge 2000: 63

³⁵⁷ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 214

³⁵⁸ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 215

delar av kystlandet sør for Trøndelag under seg. Slik ble Trøndelags posisjon styrket i det nye riket mener Skevik.³⁵⁹

4.3.3.1 Håkon jarls fall

Under resten av Håkon jarls regjeringstid etter seieren mot jomsvikingene forklarer Krag det er få pålitelige opplysninger om, men herredømmet hans ser ut til å ha fått en brå slutt. Han baserer seg på skalden Tord Kolbeinsson når han skriver at det ikke var forholdet til danekongen som felte jarlen, men en strid med folket i Norge. Krag mener det er grunn til å tvile på sagaenes fremstilling om Håkon jarls fall, siden det var på den måten den senere kristne tradisjonen ønsket å tegne bildet av den siste hedenske fyrsten i Norge.³⁶⁰ Hedningen Håkon jarl sitt moralske fall utgjorde den mørke bakgrunnen for innsatsen til den kristne Olav Tryggvason og hans lysende personlighet.³⁶¹

Bagge mener at det ikke er grunnlag til å tro at hedendommen var en religion i indre oppløsning, slik at kristendommen fylte et tomrom.³⁶² Han mener det må ha vært en konfrontasjon mellom hedendom og kristendom rundt år 1000. Dette skiller seg fra Munch som mente at hedendommens svekkelse gjorde Håkon jarl grusom. Sverre Bagge forklarer i *Cross and Scepter. The rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation* at en av de eldste historiene om Norge, *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* fra rundt 1180 gir et annet bilde av det før-kristne Norge enn Snorre og Saxo.³⁶³ Bagge skriver at Håkon jarls fall i *Heimskringla* kan tolkes som historien om velfortjent straff og usedelighet.³⁶⁴ Håkon jarl hadde alltid vært kvinnekjær, men da han ble eldre overgikk han alle grenser da han forlystet seg på høvdingenes døtre. Resultatet ble en vanærende død for ladejarlen. Bagge forklarer at Håkon jarl har fått dårlig omtalte i mange kilder, men ikke hos Snorre: for islendingen var ladejarlen en stor høvding som var både klok og sterk, og fra en mektig ætt.³⁶⁵ Bagge mener selv at Håkon jarls kvinnehistorier passet en stor høvding, men problemet er at han oppførte seg ufint mot kvinnene til menn som var mektige nok til å hevne seg.³⁶⁶

---

³⁵⁹ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 215

³⁶⁰ Krag 2000: 58

³⁶¹ Krag 1991: 79

³⁶² Bagge 2000: 81

³⁶³ Bagge 2016: 206

³⁶⁴ Bagge 2000: 33

³⁶⁵ Bagge 2000: 33

³⁶⁶ Bagge 2000: 33

Videre forklarer Bagge at i *Heimskringla* blir Håkon jarls død et stort problem for Snorre; hvordan kunne en så stor høvding få en så ynkelig død? Bagge forklarer at etter Snorres oppfatning var de som døde på en slik måte skyld i det selv, da de enten var gjerrige eller politisk dumme.³⁶⁷ Snorre legger ikke skjul på jarlens lyst på bøndernes koner og døtre, men det er ikke en tilstrekkelig forklaring for hans fall. Løsningen for Snorre blir det overnaturlige, det religiøse elementet som alltid er en del av fortellingen om Håkon jarl. Bagge oppfatter Snorres fremstilling som at det var Guds styrelse som sto bak Håkons død, siden Gud hadde besluttet å stoppe hedenskapet.³⁶⁸

Årsaken til opprøret mot ladejarlen ser ut til å ha vært at Håkon jarls var pengegrisk og hard mot folk mener Skevik.³⁶⁹ Videre mener han at ladejarlen ikke lengre passet lovene lengre. Han baserer seg på *Fagrskinna* og *Ágrip* når han skriver om hvorfor ladejarlen ble upopulær, og derfor blir fremstillingen hans lik de tidligere generasjonenes. Forskjellen er at Skevik ikke direkte nevnes hans hedenske tro som en årsak, men han virker allikevel å hinte til det når han skriver at lovene ikke lengre passet Håkon jarl. Om når opprøret tok sted forklarer han at sagaene er uenige; Snorre knytter det til Olav Tryggvasons inntreden i Trøndelag, mens det i *Fagrskinna* er et bondeopprør mot en brutal fyrste. Skevik mener *Fagrskinna*s fremstilling sannsynligvis har mest rett, som også støttes av at *Ágrip* følger dette synet.

4.3.4 En ny allianse mellom ladejarlene og danekongen

Siden Håkon jarl sønn Eirik flyktet til Sverige istedenfor Danmark etter farens død tyder det på at konflikten mellom Håkon jarl og danekongen ikke ble løst mener Krag. Han virker å mene at det fortsatt var en viss lojalitet til ladeætten fra det norske folket når han skriver om Olav Tryggvasons fall: for Krag blir forholdet mellom kong Olav og danekongen Svein Tjugeskjegg, og derfor også motsetningsforholdet til Eirik Håkonsson, årsaken til at Olav bare regjerte i fem år.³⁷⁰ Eirik knyttet seg til danekongen gjennom giftemål med datteren hans Gyda. Konflikten endte i et slag i år 1000 der kong Olav falt etter å ha kjempet mot «to konger og en jarl».³⁷¹ Olav Tryggvason ble etterfulgt av Svein Tjugeskjegg som lot Eirik og muligens broren Svein sitte med makten på Vestlandet og i Trøndelag der de ble danekongens jarler. I Viken mener Krag det satt «småkonger» som var danske underkonger og som var

---

³⁶⁷ Bagge 2000: 93

³⁶⁸ Bagge 2000: 94

³⁶⁹ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 214

³⁷⁰ Krag 1995: 103

³⁷¹ Krag 1995: 103

danekongens vasaller. For Krag var Eirik og Svein de virkelige riksstyrerne, på den danske kongens vegne, fra Lindesnes og nordover.³⁷²

Olav Tryggvasons regjeringstid ble kort siden han falt i slaget ved Svolder i år 1000 mot den danske kongen, den svenske kongen og Eirik Håkonsson jarl. Skevik forklarer at det står i *Fagrskinna* at Eirik jarl fikk en tredjedel av riket, og andre kilder bekrefter at jarlene fikk hele landet sørover til Lindesnes. Selv mener han at Erling Skjalgsson hadde makten på Sør-Vestlandet. Situasjonen var nå lik slik den var på Håkon jarls tid med ladejarlene som vasaller under danekongen. Skevik mener de derimot styrte Trøndelag uten innblanding fra andre aktører.³⁷³

Olav den hellige kan ha blitt lovet makten i Norge av danekongen Knut den mektige. Olav skal så ha seilt fra England til Norge om høsten 1015. Eirik jarl, som på dette tidspunktet var i England med Knut, må ha vært trukket inn i en eventuell avtale mellom Knut og Olav mener Krag.³⁷⁴ Årsaken til at Eirik tilsynelatende godtok dette kan ha vært at han fikk en stilling i England som overgikk jarledømmet i Norge. Eirik vendte aldri tilbake til hjemlandet. Eiriks sønn Håkon møtte Olav i Saudungssund. Sigvat kaller Håkon for den «nest høyeste» i landet.³⁷⁵ Krag mener at siden møtet foregikk fredelig godtok Håkon det som var avtalt. Han tror årsaken er at det ikke nødvendigvis var et stort tap for Håkon, siden han kunne regne med å vinne makt og ære i England som overgikk det han kunne håpe på i Norge. Krag tror ikke Håkon spilte noen særlig rolle i Norge etter møtet med Olav, men det er usikkert om han straks forlot landet slik sagaene hevder. Det er bevart en strofe av Sigvat som ikke passer med det vanlige bildet av forholdet mellom Olav og Håkon; Sigvat forteller at Håkon hjalp Olav i en alvorlig konflikt som kongen hadde med bøndene, og fikk i stand forlik.³⁷⁶

Årsaken til det fredelige møte er altså en avtale mellom danekongen Knut den mektige og Olav, ikke arveretten som tidligere historikere har vist til. Et argument for en fredelig maktovertakelse er Olavs inntreden i Norge med små hærstyrker. Krag støtter seg på Ove Moberg (1914-2008), som baserte seg på en strofe fra et skaldekvad. For Bagge blir dette problematisk siden skaldestrofen ikke nevner at Olav fikk Norge av danekongen.³⁷⁷ Bagge forklarer at Adam av Bremen bebreider Knut for å ha belønnet Olav dårlig for innsatsen hans i England. Han mener at Snorres fremstilling i *Heimskringla*, der Norge er Olavs odel siden

---

³⁷² Krag 2000: 59

³⁷³ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 219

³⁷⁴ Krag 1995: 139

³⁷⁵ Krag 1995: 139

³⁷⁶ Krag 1995: 141

³⁷⁷ Bagge 2002: 179-180

han er en del av hårfagreätten og maktovertakelsen hans er fredelig, er å foretrekke fremfor Krag. Bagge påpeker at Krag fremstilling ikke passer inn i den senere tradisjonen der Knut og Olav er fiender.³⁷⁸ Selv mener han det er lite som tyder på at Olav erobret Norge med støtte fra Knut, samtidig mener han at Håkon umulig kan ha oppgitt sitt rike «bare av sitt gode hjerte».³⁷⁹ Løsningen blir å undersøke alternative forklaringer for bakholdet i Saudungssund. Han ser til den eldste prosaberetningen til Theodoricus Monachus fra rundt 1180. Bagge forklarer at munken hadde behov for å unnskyldte Olavs handlemåte, da han la seg i bakhold for en intetanende fiende som ikke visste at det var en konflikt mellom de to. Bagge mener at årsaken til at Theodoricus har med denne historien som setter selve helgenkongen i dårlig lys, er siden han ikke kunne unngå det.³⁸⁰ Han påpeker at hvis det fantes en annen tradisjon om møtet mellom Olav og Håkon, ville munken valgt den. Derfor må historien om Saudungssund ha vært en etablert sannhet i Trøndelag rundt 1180 mener Bagge. Enda viktigere blir de samtidige skaldedkvadene; av Ottars kvad, noen år etter hendelsen, fremgår det at det var en kamp som Olav vant. Bagge forklarer at Sigvat skriver at møtet mellom Olav og Håkon var «nødvendig», og at en av de to var den «nest høyeste».³⁸¹ Sigvat nevner ikke noen kamp, men Bagge mener det må ha dreid seg om det, hvis strofen opprinnelig hørte til det kvadet det er overlevert sammen med. De andre 14 strofene forklarer nemlig Olavs seiere i slag, der møtet med Håkon utgjør et passende klimaks i seiersrekken: Olavs siste seier sørget for herredømmet over Norge.³⁸² Bagge påpeker at det er større sannsynlighet for at en militær seier skal bli gjenstand for et kvad enn at et forhandlingsmøte skal bli det.

Svein jarl ville derimot ikke godta Olavs makt. Derfor gikk han til kamp mot Olav ved Nesjar i 1016. Krag baserer seg på diktet om slaget av Sigvat i *Nesjavisur*, der det også står at inntrønderne kjempet på Sveins side. Det står at Sveins menn var «bønder», og at han fikk med få folk til slaget. Krag mener dette tyder på at Svein ikke fikk støtte av folk fra Vestlandet. Mens Sigvat knytter Svein til trønderne, knyttes Olav til opplendinger og hedmarkinger. Krag mener dette kan tyde på at Eirik og Svein ikke nødvendigvis sto hverandre nær. De var også bare halvbrødre, samtidig som det først og fremst var Eirik og sønnen Håkon som kom tett inn til de danske kongene. Avtalen mellom Olav og Knut som sørget for at Eirik og Håkon ble jarler kan forklare at Svein ikke fikk større tilslutning da han gikk mot Olav.

---

³⁷⁸ Bagge 2002: 179

³⁷⁹ Bagge 2002: 181

³⁸⁰ Bagge 2002: 182

³⁸¹ Bagge 2002: 182

³⁸² Bagge 2002: 182

Krag ser på trøndernes lojalitet til ladejarlene og den øvrige befolkningens lojalitet mot Jellingdynastiet som hovedårsakene til Olav den helliges fall.³⁸³ Etter at Olav hadde flyktet fra Norge ble Håkon Eiriksson danekongens jarl i hele landet, slik som hans forfedre tidligere hadde vært for Harald Blåtann og Svein Tjugeskjegg. Om sommeren 1029 reiste Håkon til England, men da han skulle reise tilbake forsvant han og mannskapet på havet. Han hadde ingen arvinger.

Etter kampen mellom Svein jarl og Olav den hellige forklarer Skevik at ladejarlene var nøytralisert og Olav kunne reise kongemakten i Trøndelag.³⁸⁴

4.4 Konklusjon

Hensikten med dette kapittelet har vært å undersøke hvordan historikerne har fremstilt ladejarlenes rolle i rikssamlingen etter sagakritikkens gjennombrudd i Norge. De realhistoriske fremstillingene om ladejarlene vi finner hos Krag, Bagge og i *Trøndelags historie*, som både følger og bryter med tidligere tradisjoner. Den største endringen er Krags tolkning av hårfagreætten som han mener døde ut på 900-tallet. Årsaken til at dette er viktig er siden Keyser, Munch, Sars, Schreiner, Holmsen og Andersen brukte Olav Tryggvason og Olav den hellige sin ætt og arvekrav som legitimerende årsaker til deres maktovertakelser. På grunn av dette måtte Krag ha funnet en ny forklaring på deres maktovertakelse. Han forklarer at de siste årene i Håkon jarls levetid er uklare. Krag bryter med den tidligere tradisjonen om at det var et fiendtlig forhold mellom Olav den hellige og danekongen Knut når han skriver at de hadde avtalt at Olav skulle få Norge av danekongen. Dette gjorde at møtet mellom Olav og Håkon Eiriksson jarl ble fredelig. Verken Bagge eller Skevik støtter seg til Krags tolkning her, der de begge mener Håkon jarl ble tatt til fange av Olav den hellige.

Det er passende at det nærmeste vi kan kalle et gjennombrudd i fremstillingene om ladejarlenes rolle i rikssamlingen ikke handler om ladejarlene, men om hårfagreætten. Der det tidligere har vært en allment akseptert fremstilling at det var Harald Hårfagre og hans etterkommere som begynte og fullførte samlingen av Norge, ser vi nå at Harald Hårfagre begynte prosessen, men utover 900- og første halvdel av 1000-tallet kom det herskere fra andre slekter som ble vel så viktige i samlingen av landet til ett rike.

Krag kommer inn på nye tolkninger om særlig Håkon jarls fall, men han gir ladejarlen lite plass i sine egne fremstillinger. Det gjør også Bagge, men i *Trøndelags historie* får

---

³⁸³ Krag 1995: 145

³⁸⁴ Skevik i Bull, Skevik, Sognnes og Stugu (red.) 2005: 222

ladejarlene litt mer dekning. Verken Bagge, Røskaft eller Skevik kommer med noen nye synspunkter på hvilken rolle ladejarlene spilte i samlingen av Norge i sine fremstillinger.

Den svekkede tillitten til sagaene kommer også frem i *Trøndelags historie* der begge forfatterne virker usikre på enkelte punkter i sine fremstillinger; ord som «trolig» og «anta», og setninger som inneholder «kan det godt hende» går igjen i fremstillingene deres når de viser til *Heimskringla*.

5. Rikssamling eller nasjonsbygging?

I denne delen av oppgaven er det hensiktsmessig å returnere til problemstillingen:

Rikssamling eller nasjonsbygging? En undersøkelse av norske historikers fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen.

Undersøkelsen min av historikernes fremstillinger av ladejarlenes rolle i rikssamlingen viser at nasjonsbyggingen på 1800-tallet preget fremstillingene av ladejarlene. Det er tydelig hos Keyser, og særlig hos Munch og Sars, at ladejarlene var et hinder for kongemaktens samlingsverk. Utover 1900-tallet ble fokuset på individer i en viss grad erstattet av undersøkelser av sosiale og økonomiske forhold. Dette ledet blant annet til en ny tolkning av forholdet mellom Håkon Grjotgardsson og Harald Hårfagre, og om hvorfor folket vendte seg mot Håkon Sigurdsson jarl. Det har i ulik grad vært både brudd og kontinuitet i tolkningene av de ulike medlemmene av ladeætten. Bruddet er et resultat av nye kilder og metoder, samt nye interesseområder. Jeg vil derimot si at fremstillingene har vært mer preget av kontinuitet enn brudd, og for å tydeliggjøre dette valgte jeg å inkludere de realhistoriske fremstillingene hos de ulike historikerne.

På grunn av fokuset på kongene i fremstillingene av samlingen av Norge har andre aktører enten havnet i skyggen eller blitt fremstilt som en motpart til kongene. For å bidra med et nytt synspunkt på historiografien om rikssamlingen har jeg valgt å undersøke hvordan ladejarlenes rolle har blitt fremstilt. Da Keyser og Munch skrev om rikssamlingen på 1800-tallet hadde historieskrivingen deres en hensikt: de skulle styrke det norske. Dette kommer frem, i størst grad hos Munch, som mener at Harald Hårfagre la grunnlaget for et selvstendig Norge. Dette er kjernen i hvorfor ladejarlene får en mindre rolle hos Munch. Etter Sigurd jarl og Håkon den godes tid var ikke ladejarlene og de norske kongene lengre allierte, men de kjempet mot hverandre om makten i Norge. Siden Munch mener at Harald Hårfagre la grunnlaget for et selvstendig Norge, blir det naturlig for han at Hårfagreætten er de rettmessige styrerne av landet. I Ernst Sars' nasjonal-demokratiske syntese er det tydelig at han tolker ladejarlene som et hinder i både rikssamlingen. Det er kun når aristokratiet blir svekket at det demokratiske preget styrkes, og dette påvirker tolkningen hans av Håkon jarls fall siden den åpnet for Olav Tryggvasons maktovertakelse. Selv om Håkon jarls fall fremstilles negativt hos Keyser, Munch og Sars betyr det ikke at de var like negative til alle ladejarlene. For eksempel beskyttet Sigurd jarl trøndernes tro mot kong Håkon som ønsket å kristne dem. I fremstillingene deres er det tydelig at ladejarlene var folkets ledere før og etter Håkon

Sigurdsson jarl. For Sars ødelegger ladejarlene hårfagreættens samlingsverk. Han mener stammehøvdingene var best tjent med at landet forble splittet og slik stilte interessene deres dem opp som naturlige motstandere mot det norske kongedømmet og dermed også Norges politiske selvstendighet. Sars forklarer at Håkon jarls oppførsel mot folket brøt med den forutsetningen som ga riket orden, nemlig overenstemmelsen med stammearistokratiet, som banet veien for hans eget fall og gjenreisningen av Harald Hårfagres kongedømme. Alle tre bruker kongenes ætt for å legitimere maktovertakelsen deres, og det virker som uansett hva ladejarlene oppnådde i sin tid, kunne de aldri måle seg med kongene. For Keyser, Munch og Sars blir ladejarlernes rolle i rikssamlingen at de både bremsset og ødela kongenes verk.

Sagakritikken som kom etter århundreskiftet sørget for et nytt forhold til sagaene som kilder til tidlig middelalder. Som vi ser fikk ikke Kohts kildekritiske metode noen påvirkning på hans egne fremstillinger av ladejarlernes rolle i rikssamlingen. Det er heller en forflytting av fokuset fra individer og over til sosiale og økonomiske utviklinger som ledet til nye tolkninger av ladejarlene. Her er særlig Johan Schreiner og Andreas Holmsen sentrale. Begge mener at Håkon Grjotgardsson allerede var i Trøndelag da Harald Hårfagre kom dit, og Holmsen utdyper at jarlen hadde kommet fra Ørlandet og drev med erobringer sørover. Schreiner, Holmsen og Andersen skiller seg fra 1800-tallets historikere med deres fokus på de sosiale og økonomiske kreftene i rikssamlingen. Ved å sikre handelsruten langs kysten fungerte Harald Hårfagre som et redskap for høvdingene lengre nord mener Schreiner.

Kjernen i makten til ladejarlene mener Schreiner er at de fungerte som «de like blant likemenn». Sigurd jarl hadde bred støtte fra folket siden han beskyttet folkets interesser da Håkon den gode forsøkte å innføre kristendommen i Trøndelag. Da Håkon Sigurdsson jarl ble en landsherre var han ikke lengre «blant likemenn» og da oppførselen hans forverret seg, gikk trønderne mot ladejarlen og felte han. I Eirik og Svein sin tid mener Holmsen at det hadde oppstått trønderske høvdinge som var like mektige som ladejarlene, men de hersket likevel som danekongens jarler etter seieren mot Olav Tryggvason ved Svolder. Posisjonen deres var derimot svak, siden danekongen hadde vendt fokuset sitt mot England. Da Eirik jarl reiste dit selv, som Holmsen mener var rundt 1014, så Olav den hellige muligheten til å overta makten i det Holmsen kaller Olavs ættland. Han anser ladeætten som den eneste norske ætten som hadde retten til å konkurrere med hårfagreættlingene om Norges rike. Dette skiller seg tydelig fra historikerne som mente at de kun hadde rett til å herske over Trøndelag.

Selv om sagakritikken ikke fikk noen påvirkninger med Halvdan Koht, betyr det ikke at denne metoden ikke kom til å prege synet på ladejarlene senere. De realhistoriske fremstillingene om ladejarlene vi finner hos Krag, Bagge og i *Trøndelags historie* både følger

og bryter med tidligere tradisjoner. Den største endringen er Krag's tolkning av hårfagreätten, som han mener døde ut på 900-tallet. Årsaken til at dette er viktig er siden Keyser, Munch, Sars, Schreiner, Holmsen og Andersen brukte Olav Tryggvason og Olav den hellige sin ætt og arvekrav som legitimerende årsaker til deres maktovertakelser. Grunnet dette måtte Krag ha funnet en ny forklaring på deres maktovertakelse. Disse forklaringene har derimot ikke tilfredsstilt alle, der Sverre Bagge er uenig med Krag's tolkning av møtet mellom Håkon Eiriksson jarl og Olav den hellige. Nyere fremstillinger bygger heller ikke videre på Krag's funn om hårfagreätten. Dette har sørget for at det fortsatt er et hull i forskningen på ladejarlenes rolle i rikssamlingen.

Litteratur

Andersen, P. S. (1977). *Samlingen av Norge og kristningen av landet : 800-1130*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra

<https://www.nb.no/nbsok/nb/607577063ed34d0d9e57b9ba80b121af?lang=no#3>

Bagge, S. (1996). *Udsigt og Innhogg. 150 års forskning om eldre norsk historie*. Historisk tidsskrift. Hentet fra <https://bora.uib.no/bora-xmloi/bitstream/handle/1956/641/Udsigt%20og%20innhogg.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Bagge, S. (2000). *Mennesket i middelalderens Norge : tanker, tro og holdninger 1000-1300*. Oslo: Aschehoug og Co.

Bagge, S. (2002). *Mellom kildekritikk og historisk antropologi. Olav den hellige, aristokratiet og rikssamlingen*. Historisk tidsskrift, bind 81. Universitetsforlaget

Bagge, S. (2014). «När sägen och dikt sopats bort ...». *Den weibullske kildekritikk etter 100 år*. Historisk tidsskrift, bind 93. Universitetsforlaget.

Bagge, S. (2016). *Cross and Scepter. The rise of the Scandinavian Kingdoms from the Vikings to the Reformation*. New Jersey: Princeton University Press

Bull, I., Skevik, O., Sognnes, K. & Stugu, O. S. (2005). *Trøndelags historie. Landskapet blir landsdel. Fram til 1350*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag.

Collegium : *Tverrfaglig tidsskrift for middelalderforskning*. Vol 3. Nr. 2 (1990). Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2015020581004_001?page=0

Dahl, O. (1990). *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/2bf032f01f7d8b1fe5cda9ee7729d576?lang=no#0>

Fagrskinna: en norsk kongesaga. (1972). Oslo: Fabritius forlag. Hentet fra <https://www.nb.no/items/435779e5159d78fe161d97c4b55f406f?page=105&searchText=vagn>

Flatøybok. Bind 1. (2014). Hafrsfjord: SAGA BOK AS.

Heimskringla. Norske kongesagaer. (2017). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Helle, K. (2011). *Hvor star den historiske sagakritikken i dag?* Collegium Medievale.

Holmsen, A. (1989). *Norges historie: fra de eldste tider til 1660*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/2ae19851dc00eb26a1d21f1ca82eccc5?page=0&searchText=1991>

Holmsen, A. (1976). *Nye studier av gammel historie*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/ee2860c515c448179ab1195e12b1eebd?page=0>

Hubbard, Myhre, Nordby & Sogner (red.) (1995). *Making a historical culture : historiography in Norway*. Universitetsforlaget: Oslo.

Keyser, R. (1866). *Norges historie. I*. Malling: Kristiania. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/64ea3dfe94828be2a287f62d2db84f5d?index=20#347>

Keyser, R. (1867). *Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen*. Malling: Kristiania. Hentet fra <https://www.nb.no/items/70bb0c61e7e7bd343a45340b0eeaad05?page=39&searchText=rudolf%20keyser>

Keyser, R. (1868). *Samlede Afhandlinger*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2006082800104?page=433

Koht, H. (1938). *Sagalitteraturen: populære forelesninger*. Oslo: Det norske samlaget. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2010062103015?page=15&searchText=kvad

Koht, H. (1955). *Harald Hårfagre og rikssamlinga*. Oslo: Aschehoug. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007062600046?page=47&searchText=kvad

Koht, H. (1959). *I Frå norsk midalder: tre forelesninger for Universitetet i Bergen november 1958*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008051304069?page=67

- Krag, C. (1995). *Vikingtid og rikssamling : 800-1130*. Oslo: Aschehoug og Co.
- Krag, C. (2000). *Norges historie fram til 1319*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krag, C. (2002). *Myten om Hårfagreættens 'odel'*. Historisk tidsskrift, bind 81. Universitetsforlaget.
- Melves, L. (2010). *Historie. Historieskriving frå antikken til i dag*. Dreyers forlag: Oslo
- Moseng, O., G., Opsahl, E., Pettersen, G., I. & Sandmo, E. *Norsk historie I 750-1537*. (1999). Hentet fra <https://www.nb.no/items/32c008e8e42af861ab6ddae48d063b4b?page=3&searchText=keyser>
- Munch, P. A. (1872). *Nordens ældste Historie*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/0b17492b518600de24519c84b6ce71a4?page=55&searchText=jarl>
- Munch, P. A. (1874). *Samlede Afhandlinger 2. 1849-1851*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/e533bb38fd55b7fd0b8cc67aea063db7?page=7>
- Munch, P. A. (1941). *Det norske folks historie*. 1. Instituttet for historisk forskning: Oslo. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/105c67e3bf2a218955f7cf3a3559df82?index=4#17>
- Munch, P. A. (1941). *Det norske folks historie*. 2. Instituttet for historisk forskning: Oslo. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/3efbf46e62d90b2155f91be5a640496d?lang=en#115>
- Munch, P. A. (1941). *Det norske folks historie*. 3. Instituttet for historisk forskning: Oslo. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/d6441da08d69e41a61b8abc1357df10a?lang=no#123>
- Munch, P. A. (1942). *Det norske folks historie*. 4. Instituttet for historisk forskning: Oslo. Hentet fra <https://www.nb.no/items/18d486a5eb39e66b0d53ad04273879e3?page=19&searchText=sigvalde>
- Myrvoll, K., J. (2014). *Bruk og misbruk av skaldekvæde hjå norske historikarar*. Historisk tidsskrift, bind 93.

Nielsen, Y. (1908). *Den gamle Hadeland-ringeriske Kongeæt og Snedfridsagnet* (s. 145-156) i *Sproglige og Historiske afhandlinger viede Sophus Bugges Minde : med tilæg To ungdomsbreve fra Sophus Bugge : Fortegnelse over Sophus Bugges trykte arbeider*. Kristiania: Aschehoug og co.

Sars, E. (1873). *Udsigt over den norske historie*. Christiania: Cammermeyer. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/da31a9ae9f1a706c7321b4a6258c5a92?index=4#119>

Sars, E. (1882). *Historisk Indledning til Grundloven*. Kristiania: Folkeskriftselskabet. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/670b9178cded8cd6c6bce67545cc772b?index=10#0>

Sars, E. (1911). *Samlede værker. 1. 1-2. : Mit barndomshjem ; Udsigt over den norske historie*.

Schreiner, J. (1928). *Trøndelag og rikssamlingen*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/c3a24cbd5be14f23ad4a788b6e7d796c?page=47&searchText=håkon>

Schreiner, J. (1929). *Olav den hellige og Norges samling*. Hentet fra <https://www.nb.no/items/2b4de082e8555ddb1abda93163f50513?page=0>

Storm, G. (1873). *Snorre Sturlassöns historieskriving : en kritisk Undersøgelse*. København. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/4b8049d8a5b02bd9e175a754f73a7518?lang=no#31>

Stugu, O., S. (2016). *Historie i bruk*.

Ågrip or Noregs konger. (1973). Oslo: Det norske samlaget. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012022908042?page=39&searchText=jarl

